Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 64

Lohenkalastus Lutto- ja Nuorttijoella

Kalamiesten muisteluksia Koilliskairasta

Jarmo Pautamo

METSÄHALLITUS
Luonnonsuojelu

Julkaisun sisällöstä vastaa tekijä,
eikä julkaisuun voida vedota
Metsähallituksen virallisena
kannanottona.

ISSN 1235-6549
ISBN 951-53-1166-7

Oy Edita Ab
Helsinki 1997
2. painos

Kansikuva: Kalastusretkellä Lutto- ja Suomujokien yhtymäkohdan kosket kierrettiin Rupisuolijärvien ja niiden välisten pikkuojien kautta, mutta järviltä vene oli vedettävä harjun ylitse Suomujokeen.
Piirros Hellevi Salonen.

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Julkaisun päivämäärä
Metsähallitus	30.12.1996

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)	Julkaisun laji
Jarmo Pautamo	Selvitys
	Toimeksiantaja: Metsähallitus
	Toimielimen asettamispvm

Julkaisun nimi

Lohenkalastus Lutto- ja Nuorttijoella – kalamiesten muisteluksia Koilliskairasta

Julkaisun osat

Tiivistelmä

Kuolavuonon kautta Jäämereen laskevan Tuulomajoen latvavedet Lutto- ja Nuorttijoki olivat aikoinaan hyviä lohijokia, mutta lohi katosi näistä joista 1960-luvulla. Tuulomajoen lohta käsittelevä selvitys on jaettu kahteen osaan. Tämä osa käsittelee lohenkalastuksen historiaa kirjallisuuslähteiden ja haastattelujen avulla.

Haastatteluja kerättiin vuosina 1987–1995 yhteensä 55 henkilöltä, jotka ovat kalastaneet Lutto- ja Nuorttijokien alueella ennen 1960-lukua. Julkaisuun on kerätty tärkeimmät haastattelutiedot lohen esiintymisestä, kalastustavoista ja -rajoituksista sekä saaliista. Haastattelut sisältävät myös muistelmia muiden kalalajien, kuten harjuksen ja taimenen, pyytämisestä sekä alueen asutuksesta, kalastajista, Ylä-Tuuloman voimalaitostyömaasta ja erilaisista kalastukseen liittyneistä tapahtumista.

Venäläisen arvion mukaan Suomen puoleisten alueiden vuotuinen saalis oli 1900-luvun alussa n. 15 000 kg. Lohta pyydettiin erityisesti Tuulomankoskesta, joka oli Nuorttijärven ja Suonikylän kolttasaamelaisten yhteisomistuksessa vuoteen 1920 asti. Lohet pyydettiin mm. patoamalla ja vetämällä verkkoa rannoilta. Tärkeimpiä lohen nousua estäviä vaiheita joen historiassa ovat olleet Ala-Tuuloman voimalaitoksen rakentaminen v. 1934–1936, toinen maailmansota (1939–1945) ja Ylä-Tuuloman voimalaitoksen rakentaminen 1962–1965.

Ala-Tuuloman voimalaitoksen rakentamiseen saakka joki oli lähes luonnontilassa, ja lohi nousi myös Suomen puoleisiin latvavesiin. Haastattelujen mukaan suurimmat lohet olivat 15–20 kg:n painoisia, keskipaino oli 5 kg. Koska harvaan asutulla seudulla oli kalastajia vähän ja lohta sekä muuta kalaa runsaasti, kalastusta saattoi harjoittaa pääelinkeinona. Kalaa pyydettiin pääasiassa verkoilla, mutta myös tuulastus oli tehokas kalastustapa.

Voimalaitos ja sitä seurannut sota-aika romahduttivat Tuulomajoen lohikannan, mikä Luttojoessa näkyi lohien vähenemisenä ja koon pienenemisenä. Vapaa-ajan kalastus alkoi yleistyä 1940-luvun lopulla Lutto- ja Suomujokien alueella ja 1950-luvulla joet olivat suosittua perhokalastusseutua. Ylä-Tuuloman voimalaitos esti lohen nousun Nuorttijärven yläpuolisille alueille täydellisesti 1960-luvun puolivälissä.

Avainsanat

Lohi, kalastus, historia, Lappi, Tuulomajoki, Luttojoki, Nuorttijoki, Urho Kekkosen kansallispuisto

Muut tiedot

Tuulomajoen vesistön entistä lohikantaa, sen vähenemistä ja palauttamismahdollisuuksia on selvitetty Jarmo Pautamon tutkimuksessa Tuulomajoen vesistön lohiKuolan koskista Luton latvoille, joka on julkaistu Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisujen A-sarjassa v. 1996, nro 63.
Toinen painos.

Sarjan nimi ja numero	ISSN	ISBN
Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 64	1235-6549	951-53-1166-7

Kokonaissivumäärä	Kieli	Hinta	Luottamuksellisuus
98	suomi	40;–	julkinen

Jakaja	Kustantaja
Metsähallitus, luonnonsuojelu	Metsähallitus

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Utgivningsdatum
Forststyrelsen	30.12.1996

Författare (uppgifter om organet, organets namn, ordförande, sekreterare)	Typ av publikation
Jarmo Pautamo	Utredning
	Uppdragsgivare: Forststyrelsen
	Datum för tillsättandet av organet

Publikation

Laxfisket i Luttojoki och Nuorttijoki älvarna – fiskare berättar om sina minnen i Koilliskaira

Publikationens delar

Referat

Goda laxälvar var i tiderna Tuulomajoki-älvens källflöden Luttojoki och Nuorttijoki älvarna, som via Kolafjorden rinner ut i ishavet. Laxen försvann från dessa älvar på 1960-talet. Utredningen om laxstammen i Tuulomajoki älv består av två delar. Denna del behandlar laxfiskets historia på basen av litteraturkällor och intervjuer.

Under åren 1987-1995 intervjuades sammanlagt 55 personer, som har fiskat i Luttojoki- och Nuorttijoki älvarna före 1960- talet. De viktigaste intervju-uppgifterna om laxens förekomst, fiskemetoder, restriktioner samt om fiskefångsterna är samlade i publikationen. Intervjuerna innehåller även hågkomster om fiske av andra fiskarter såsom harr och laxöring, samt om områdets bosättning, fiskare, Ylä-Tuuloma kraftverksbygge och om olika händelser förenade med fiske.

Enligt ryska bedömningar var den årliga fångsten i början av 1900-talet på finska sidan 15 000 kg. Lax fiskades speciellt i Tuulomakoski fors, vilken fram till år 1920 samägdes av Nuortti sjöns och Suonikylä bys skoltlappar. Laxen fiskades genom uppdämningar och genom att vittja nät från stränderna. De viktigaste skeden i älvens historia som har förhindrat laxens stigning har varit Ala-Tuuloma kraftverksbygge åren 1934–1936, andra världskriget 1939-1945 och Ylä-Tuuloma kraftverksbygge 1962-1965.

Ända fram till att Ala-Tuuloma kraftverk byggdes var älven nära naturtillstånd. Laxen steg även upp i källflödena på finska sidan. Enligt intervjuer vägde de största laxarna 15-20 kg. Medelvikten var 5 kg. Det var möjligt att idka fiske som huvudnäring, eftersom det i glesbygden fanns få fiskare och riklig förekomst av lax och övrig fisk. Fisken fiskades främst med nät, men även ljustring var en effektiv fiskemetod.

Kraftverket och det kommande kriget gjorde att laxstammen decimerades kraftigt. I Luttojoki älv märks detta i en minskning av antalet individer och stammens storlek. I slutet av 1940-talet blev fritidsfiske vanligare i områdena kring Luttojoki- och Suomujoki älvar och på 1950-talet blev älvarna populära områden för flugfiske. I mitten av 1960-talet hindrades laxens stigning fullständigt av Ylä-Tuuloma kraftverk i älvområdet ovanom Nuorttijärvi sjö.

Nyckelord

Lax, fiske, historia, Lappland, Tuulomajoki älv, Luttojoki älv, Urho Kekkonens nationalpark

Övriga uppgifter

Tuulomajoki älvens tidigare laxstam, dess minskning och möjligheter till inplantering av lax har redogjorts i Jarmo Pautamos undersökning "Lax i Tuulomajoki älvens vattendrag -från Kola forsarna upp till Luttojoki älvs källflöden". Undersökningen har publicerats i Forststyrelsens naturskyddspublikationer serie A år 1996, nr 63.
Andra upplagan.

Seriens namn och nummer	ISSN	ISBN
Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 64	1235-6549	951-53-1166-7

Sidoantal	Språk	Pris	Sekretessgrad
98	finska	40;–	offentlig

Distribution	Förlag
Forststyrelsen, naturskydd	Forststyrelsen

DOCUMENTATION PAGE

Published by
Metsähallitus – Forest and Park Service

Date of Publication
30.12.1996

Author(s)
Jarmo Pautamo

Type of Publication
Survey report

Commissioned by
Forest and Park Service

Date of Assignment / Date of the Research Contract

Title of Publication

Salmon fishing in the rivers Luttojoki and Nuorttijoki – fishermen' recollections from Koilliskaira

Parts of Publication

Abstract

The tributaries Luttojoki and Nuorttijoki, constituting the headwaters of the River Tuulomajoki, a waterway draining into the Arctic Ocean via Kuolavuono fjord, were at one time good salmon rivers. However, the salmon disappeared from them in the 1960s. The study on the salmon of the Tuulomajoki waterway has been divided into two parts. This part concerns the history of salmon fishing based on the literature and interviews.

In 1987–1995 a total of 55 people were interviewed who had fished in the Luttojoki and Nuorttijoki river areas prior to the 1960s. The most important information, compiled through interviews, on the occurrences of salmon, fishing methods and restrictions, and catches has been gathered into the publication. The interviews also include accounts of other fish species, like grayling and trout, that were fished, as well as of the area's settlements, the fisherfolk, the Ylä-Tuuloma hydropower station construction site, and various events connected with the fishery.

According to Russian estimates, the annual catch from the areas on the Finnish side in the early 1900s was approximately 15,000 kg. Salmon was caught particularly in the Tuulomakoski rapids, which was jointly owned by the Skolt Lapps (Sami) of the L. Nuorttijärvi and Suonikylä areas up to the 1920. Salmon were caught by e.g. damming and hauling nets from the shore. The most important stages in the prevention of the upstream migration of salmon in the river's history have been the construction of the Ala-Tuuloma hydropower station in 1936–1936, the Second World War (1939–1945) and the construction of the Ylä-Tuuloma hydropower station in 1962–1965.

Up until the construction of the Ala-Tuuloma hydropower station, the river was in an almost natural state and salmon also migrated upstream to the headwaters on the Finnish side. According to the interviews, the largest salmon weighed 15–20 kg, the average weight being 5 kg. Since there were few fishermen in the sparsely populated region and plenty of both salmon and other fish, it was possible to engage in salmon fishing as a main occupation. The fish were mainly caught with nets but fishing with a light and trident at night was also an effective method.

The hydropower station and the war years that followed it severely damaged the Tuulomajoki salmon population, this becoming apparent in a decrease in salmon numbers and a reduction in individual size. Recreational fishing began to increase during the late 1940s in the Luttojoki and Suomujoki area and in the 1950s the rivers were a popular place for fly fishing. The Ylä-Tuuuloma hydropower station completely prevented salmon migrating upstream to the areas above Lake Nuorttijärvi in the mid 1960s.

Keywords
Salmon, fishing, history, Lapland, Tuulomajoki, Luttojoki, Nuorttijoki, Urho Kekkonen National Park

Other Information

The one-time salmon population in the R. Tuulomajoki waterway, its reduction, and the opportunities for its re-introduction have been investigated in a study by Jarmo Pautamo entitled The Salmon of the Tuulomajoki waterway from the Kuola rapids to the upper reaches of the River Luttojoki, published in the forest and Park Service's nature protection journals, Series A 1996, no. 63.
Second edition.

Series (Key Title and No.)		ISSN	ISBN
Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 64		1235-6549	951-53-1166-7
Pages	Language	Price	Confidentiality
98	Finnish	40 FIM	public

Distributed by	Publisher
Metsähallitus – Forest and Park Service, Nature Protection	Metsähallitus – Forest and Park Service

Издатель
Лесная служба Финляндии

ЛИСТ ОПИСАНИЯ ПУБЛИКАЦИИ

Дата публикации
30.12.1996

Автор(ы)
Ярмо Паутамо

Вид публикации
исследование

По поручению
Лесная служба Финляндии

Дата создания комиссии

Название публикации

Ловля лосося на реках Лутто и Нуортти - воспоминания рыбаков об области Койллискайра

Томы публикации

Резюме

Воды Лутто и Нуортти - притоков реки Туулома, которая протекает через Кольские фиорды и впадает в Северный Ледовитый океан, были ранее благоприятными местами обитания лососей, но в 1960-х годах лосось исчезла из этих вод. Рапорт о лососях реки Туулома состоит из двух частей. В этой части представленна история ловли лосося на основании сведений из литературных источников и опроса населения.

В течении 1987-1995 г. было опрошено 54 человека, которые занимались рыболовством на реках Лутто и Нуортти до 1960 года. Для публикации собраны важнейшие сведения по опросу о местах, где были обнаружены лососи, о методах ловли рыбы, об ограничениях в ловле и об улове. Результаты опроса содержат также воспоминания о ловле других видов рыб, таких как хариуса и кумжи, а так же о поселениях в этих районах, о рыбаках, о строительстве Верхне-Тууломской электростанции и о случаях, связанных с рыболовством.

По данным русских в начале 1900-х годов на финской стороне улов рыбы составлял около 15000 кг. Лосось вылавливали в основном на пороге реки Туулома, которым до 1920 года совместно владели Нуорттиярви и Суоникюля саамы. Лосось ловили путём запруды и сетями с берега. За историю реки самыми значительными препятствиями на пути прохождения лососей в верх по реке были строительство Нижне-Тууломской электростанции в 1934-1936 г., вторая мировая война в 1939-1945 г. и строительство Верхне-Тууломской электростанции в 1962-1965 г.

До строителства Нижне-Тууломской электростанции река находилась почти в естественном состоянии и лосось доходила до верховья реки и на финской стороне. По результатам опроса населения крупнейшие лососи достигали веса 15-20 кг, средний вес был 5 кг. Так как в редко заселённых краях рыбаков было мало, а лососей и другой рыбы много, рыболовство было как главный промысел. Рыбу ловили в основном сетями, эффективным методом был способ лучения рыбы.

Электростанция а затем военное время окончательно снизило численность лососей реки Туулома, что в свою очередь уменьшило количество и размеры лосося в реке Лутто. Ловля рыбы в свободное время в конце 1940-х годов становится обычным явлением в районе рек Лутто и Суому, а в 1950-х годах рыбная ловля на мушку становится популярной в этих краях. В середине 1960-х годов Верхне-Тууломская электростанция окончательно закрыла путь прохождения лосося в верхнюю часть озера Нуорттиярви.

Ключевые слова
Лосось, рыболовство, история, Лапландия, реки: Туулома, Лутто, Нуортти;
Национальный парк Урхо Кекконен.

Прочие сведения
Численность лососей в водах реки Туулома в прошлом, снижение их численности и возможности восстановленя освещены в исследовании Ярмо Паутамо о лососи в водах реки Туулома от Кольских порогов до верховья Лутто, которое опубликованно в серии А отдела охраны природы Лесной службы Финляндии за № 63 от 1996 г.

Название и номер серии	ИССН	ISBN
Природоохранные публикации ЛСФ. Серия А:64	1235-6549	951-53-1166-7

Общее количество страниц	Язык	Цена	Конфиденциальность
98	финский	40:-	Публичная

Распределитель	Финансирование
Лесная служба Финляндии, охрана природы	Лесная служба Финляндии

ESIPUHE

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen Tenojoen tutkimusasema kääntyi Urho Kekkosen kansallispuiston puoleen vuonna 1992 ja pyysi rahoitusta kansallispuiston alueen jokien lohenkalastukseen liittyvän muistitiedon keräämiseksi. Kansallispuistoa asia kiinnosti, koska puiston tehtäviin kuuluu myös alueensa kulttuurihistorian tallentaminen. Tiedonkeruun eräs tavoite on ollut antaa taustatietoa keskusteluun toimista lohen palauttamiseksi Ylä-Tuuloman vesistöalueen Suomen puoleisin jokiin, jotka nykyisin virtaavat pääosin kansallispuiston alueella. Alkuperäisten kalalajien kantojen vahvistaminen ja palauttamisistutukset vanhoille esiintymisalueille ovat luonnonsuojelun kannalta oikeansuuntaisia toimenpiteitä.

Jarmo Pautamo ja Maija Pulliainen ovat keränneet lohenkalastusmuistoja kirjaimellisesti viimeisillä hetkillä. Monet haastatelluista henkilöistä ovat kuolleet ennen kuin tämä työ valmistui. Haastattelut ovat kartuttaneet tietojamme Koilliskairan alueen luonnon käytöstä entisinä aikoina sekä kansallispuiston luonnontilaisista kalakannoista. Kansallispuistosta Jäämereen laskevien jokien vaelluskalakantojen hoito on kahden valtion välinen asia. Näihin julkaisuihin koottu tieto vaikuttaa toivottavasti siihen, että taimen pääsee esteettä nousemaan Venäjältä Suomen puolelle ja että lohen palauttamisen mahdollisuudesta kiinnostutaan entistä laajemmin.

Kansallispuiston työlle asettama tavoite on saavutettu; Tuulomajoen lohen vaiheet ja niihin liittyvä suomalaisten lohenkalastushistoria ovat luettavissa Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisujen A-sarjassa kahtena niteenä: Tuulomajoen vesistön lohi Kuolan koskista Luton latvoille ja Lohenkalastus Lutto- ja Nuorttijoella – kalamiesten muisteluksia Koilliskairasta. Toivomme, että julkaisut osaltaan edesauttavat kansallispuiston vaelluskalakantojen vahvistumista ja puiston kalavesien säilymistä luonnontilaisina.

Arja Vasama
Urho Kekkosen kansallispuiston johtaja
Metsähallitus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 11

2 AINEISTO JA MENETELMÄT 12
2.1 Haastattelut 12
2.2 Tutkimusalue 12
2.3 Kalastus Tuulomajoen vesistöalueella 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa 14
2.3.1 Jokipyynti Tuulomajoella 16
2.3.2 Meripyynti 18

3 KALASTUS ENNEN TOISTA MAAILMANSOTAA SUONIKYLÄN JA LUTON ALUEELLA 19
3.1 Matti Sverloff 19
3.2 Jussi Hirvasvuopio 21
3.3 Matti Huru 22
3.4 Niilo Huru 30
3.5 Eelis Raasakka 33
3.6 Antti Lokka 35
3.7 Kauko Mannermaa 36

4 KALASTUS ENNEN TOISTA MAAILMANSOTAA NUORTTIJOEN ALUEELLA 37
4.1 Kaaleppi Kilpelä 37
4.2 Matti Lakela 42
4.3 Pauli Ollila 44
4.4 Pekka Alatalo 46
4.5 Sauli Halonen 47
4.6 Taimi Yrjänheikki 48

5 TOINEN MAAILMANSOTA 1939 –1945 51
5.1 Antti Huhtamella 51

6 TOISESTA MAAILMANSODASTA YLÄ-TUULOMAN VOIMALAITOKSEN RAKENTAMISEEN 1965 (LUTTOJOEN VESISTÖ) 53
6.1 Akseli Paarman 53
6.2 Jussi Hirvasvuopio 54
6.3 Kauko Mannermaa 55
6.4 Veli Mannermaa 55
6.5 Niilo Nikodeemus 56
6.6 Pertti Kivioja 57
6.7 Timo Mannermaa 61
6.8 Lasse Talosela 64
6.9 Mauno Alakahrakuusi 69
6.10 Pekka Tuunainen 72

6.11 Sakari Ojanperä (kirje ja lehtikirjoitus) 73

7 YLÄ-TUULOMAN VOIMALAITOSTYÖMAA 1961–65 74
7.1 Juho Mursula 74
7.2 Mauri Siivikko 75
7.3 Matti Sverloff 76
7.4 Veikko Suutari 76
7.5 Juho Mursula 81

8 VIIMEISET LOHET SUOMEN PUOLELTA 84
8.1 Olavi Kuosku (Nuortti) 84
8.2 Matti Huru (Lutto) 86
8.3 Kauko Mannermaa (Lutto) 86

LÄHTEET 89

LIITTEET
Liite 1 Valokuvaliite 93
Liite 2 Henkilöt, joita v. 1987–1995 haastateltiin Lutto- ja Nuortti-jokien entisestälohenkalastuksesta 97

1 JOHDANTO

Vielä 1900-luvun alkupuolella Tuulomajoen latvavedet Lutto- ja Nuorttijoki olivat hyviä lohijokia. Tuulomajoen voimatalousrakentaminen 1960-luvulla esti lohen nousun vesistöalueen yläosiin ja nykyisin lohi on niistä kadonnut. Ala-Tuuloman voimalaitoksen kalaportaan kautta lohi nousee yhä edelleen, mutta nousu pysähtyy Ylä-Tuuloman voimalaitoksen alapuolelle. Nykypolville Suomen puolen Lutto- ja Nuorttijoen lohenkalastuksen historia on hämärtynyt, eikä lohta juuri tiedetä näissä joissa edes olleen. Vain muutamat vanhat ihmiset muistavat Luton ja Nuortin hyvät lohisaaliit.

Tuulomajoen lohi nousi vielä 1960-luvulla Nuorttijärveen laskeviin lohijokiin, muun muassa Suomen puoleiseen Luttoon ja Nuorttiin. Siten Tuulomajoen vesistön hyvät ja huonot lohivuodet ovat näkyneet myös Suomen puolella. Jos lohta on noussut hyvin, se on näkynyt hyvinä lohisaaliina, tai jos vesistön alaosissa lohen nousu estyi, sen on täytynyt näkyä lohien katoamisena myös rajan tällä puolen. Näitä lohikantojen muutoksia sekä lohenkalastukseen liittyviä kokemuksia ja perinnetietoa on selvitetty haastatteluilla.

Nuortti- ja Luttojoen vesistöalueiden lohenkalastuksen historian kerääminen aloitettiin 1980-luvun lopussa. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut sekä haastattelu- että kirjallisuustiedoin selvittää, millaisia Tuulomajoen vesistön lohikannat ja lohenkalastus ovat aikoinaan olleet ja etsiä syitä Nuorttijärven yläpuolisten vesistöalueiden lohikantojen tuhoutumiseen. Lisäksi on pohdittu lohen palauttamismahdollisuutta Nuorttijärven yläpuolisille vesistöalueille. Tutkimus on julkaistu sen laajuuden vuoksi kaksiosaisena (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja A: Tuulomajoen vesistön lohi Kuolan koskista Luton latvoille ja Lohenkalastus Lutto- ja Nuorttijoella – kalamiesten muisteluksia Koilliskairasta).

Suurin kiitos tämän työn toteutumisesta kuuluu haastatelluille henkilöille. Kiitän Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen Tenojoen tutkimusaseman johtajaa Eero Niemelää ja Metsähallituksen Perä-Pohjolan puistoalueen tuolloista aluejohtajaa, Kerttu Härköstä sekä puistonjohtaja Arja Vasamaa tämän työn rahoittamisesta. Lisäksi tahdon erityisesti kiittää FL Jaakko Erkinaroa ja FK Jarmo Aaltoa neuvoista ja opastuksesta. FK Vuokko Hirvosta kiitän haastattelumateriaalin kielentarkastuksesta.

2 AINEISTO JA MENETELMÄT

2.1 Haastattelut

Haastattelujen toimeksiantaja oli suomalais-neuvostoliittolainen rajavesistökomissio, ja haastattelut teki Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen Tenojoen tutkimusasema vuosina 1987–1995. Haastateltaviksi pyrittiin saamaan mahdollisimman paljon alueella 1960-luvulla ja sitä aikaisemmin kalastaneita henkilöitä. Suurin osa haastatteluista on nauhoitettu. Haastatteluja kerättiin 55 henkilöltä, joista Nuorttijoen alueella kalastaneita oli 31 (synt. vuosina 1903–1938) ja Lutto- ja Tuulomajoen alueella kalastaneita 24 (synt. 1904–1941). C-kaseteille nauhoitettuja haastatteluja säilytetään Riista- ja Kalatalouden tutkimuslaitoksen Tenojoen tutkimusasemalla Utsjoella.

Luttojoen vesistön aluetta koskevat haastattelut aloitettiin vuonna 1987. Nuorttijoella ennen toista maailmansotaa kalastaneita haastateltiin vuonna 1991, ja osa näistä haastatteluista on raportoitu (Pulliainen 1991). Lutto- ja Tuulomajoella kalastaneet ja Ylä-Tuuloman voimalaitoksella työskennelleet henkilöt haastateltiin vuosina 1992–1994. Nuorttijoen osalta haastatteluja jatkettiin kesällä 1995.

Haastattelut olivat vapaamuotoisia ja etenivät haastateltavan kertomuksen pohjalta. Etenkin tiedusteltiin kalastusajankohtaa ja saaliiksi saatujen lohien määrää sekä kokoa. Lisäksi haastateltavat kertoivat omia kokemuksiaan lohesta tai lohen vaellukseen vaikuttaneista tekijöistä Tuulomajoen vesistöalueella.

Haastatteluissa kerrotut omakohtaiset lohihavainnot on seuraavassa esitetty nauhoilta tiivistettyinä teksteinä kronologisessa järjestyksessä. Osa haastatteluista on jaettu kahteen tai useampaan osaan, jotta lohikannoissa tapahtuneiden muutosten kuvaus etenisi aikajärjestyksessä. Joitakin henkilöitä on haastateltu useampaan kertaan lisätietojen saamiseksi. Vuosilukujen muistamisessa ja muissa yksityiskohdissa on epätarkkuuksia, mikä on ymmärrettävää, kun kyse on monien vuosikymmenten takaisista asioista.

2.2 Tutkimusalue

Tuulomajoen vesistöalue sijaitsee 68. leveysasteen pohjoispuolella, ja joki laskee Barentsinmereen. Vesistöalue on pääosin Venäjän puolella, vain ylimmät latvavedet ovat Suomen alueella (kuva 1). Koko vesistöalueen valuma-alue on noin 21 500 km^2 (Sharov ym. 1990). Suomen puolella valuma-alueen koko on 3 240 km^2 (Luttojoki 1 682 km^2, Nuorttijoki 935 km^2, Jauru 237 km^2, Anteri 151 km^2 ja Hirvas 149 km^2) (Ekholm 1992). Vertailun vuoksi esimerkiksi Tenon vesistön valuma-alue on noin 16 389 km^2 (Anonyymi 1990).

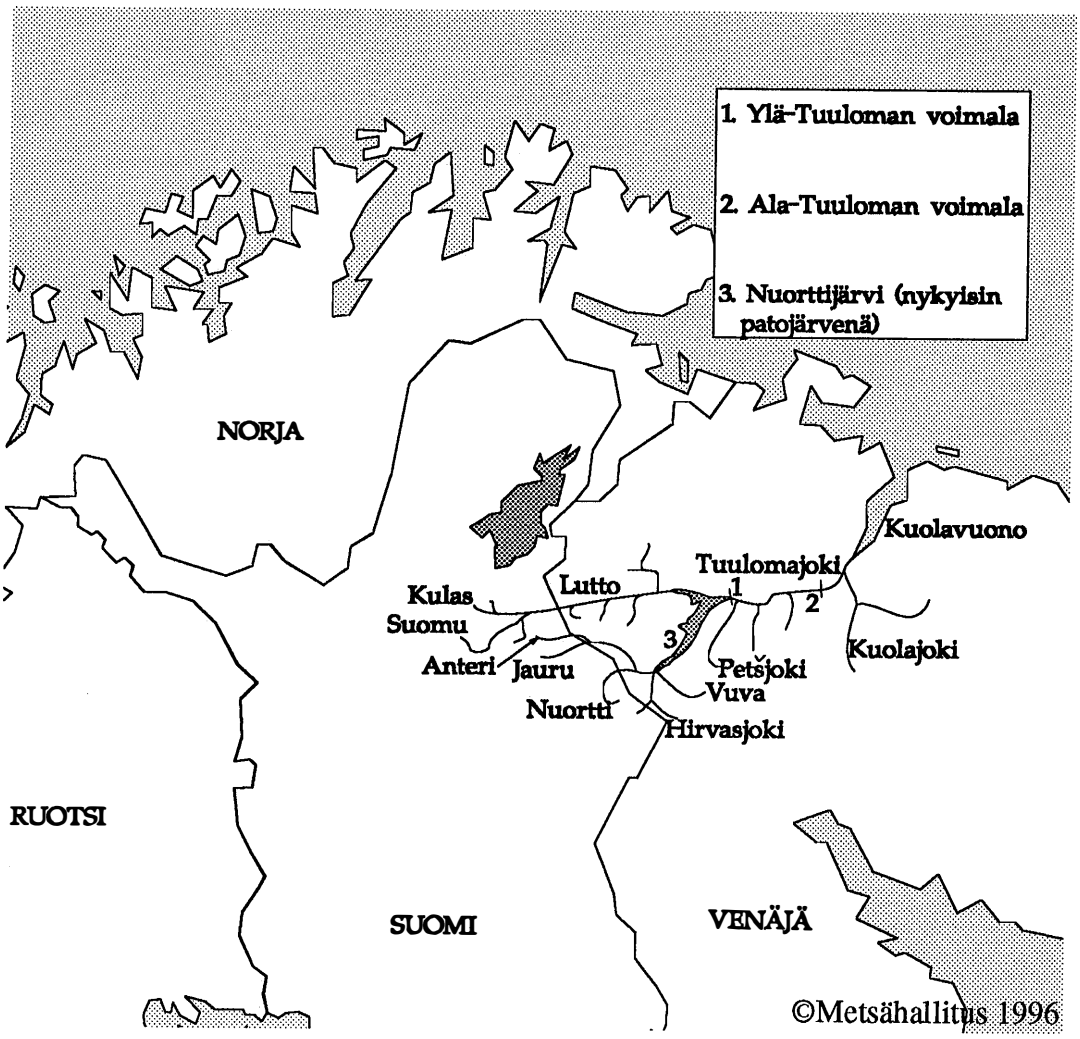

Kuva 1. Tuulomajoen vesistöalueen sijainti.

Tuulomajoen pääuomaan on rakennettu kaksi suurta voimalaitosta: Ala-Tuuloman voimalaitos v. 1932–1936 ja Ylä-Tuuloman voimalaitos v. 1962–1965 (kuva 1). Ylä-Tuuloman voimalaitoksen pudotuskorkeus on 62 metriä ja rakennetun maapadon korkeus 35 metriä. Padon yläpuolella altaana toimivan Nuorttijärven vedenpinta nousi patoamisen jälkeen yli 30 metriä luonnolliselta tasoltaan. Ylä-Tuuloman voimalaitoksen ympäristövaikutukset ovat todennäköisesti olleet suuria: laitos esti esimerkiksi lohen nousun Tuulomajoen vesistöalueen yläosiin. Ala-Tuuloman voimalaitoksen kalaportaiden kautta lohi nousee vielä nykyisinkin vesistöalueen alaosiin (ks. kuva 2 ja kuvateksti kuvaan 3).

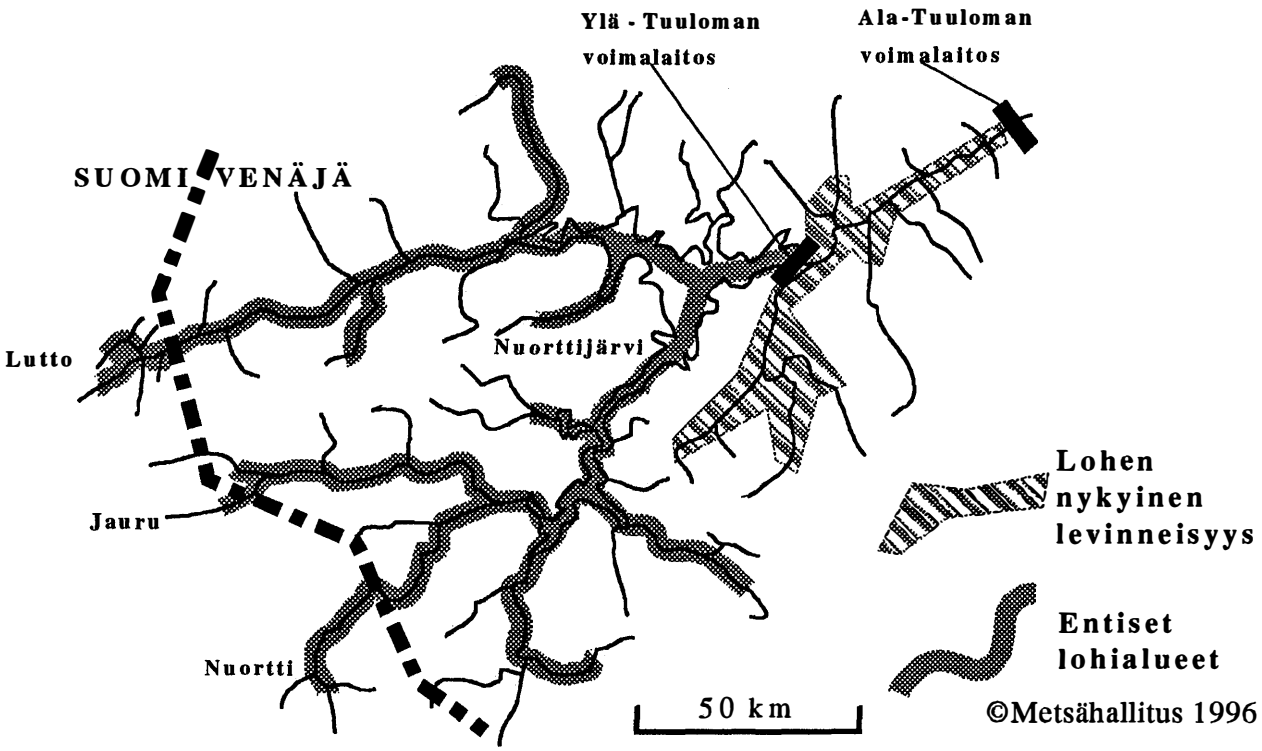

Kuva 2. Lohen nykyinen levinneisyys ja entiset lohialueet Mattsonin (1994) ja Pautamon haastattelututkimusten mukaan.

2.3 Kalastus Tuulomajoen vesistöalueella 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa

Lohenkalastus Tuulomajoella on luultavasti alkanut heti ensimmäisten ihmisten ilmaannuttua Kuolan vuonolle. Kuolan kaupunki mainitaan jo vuonna 1263. Kuolan vuonolla ja Muurmannin rannikon länsiosalla oli Jäämeren kalarikkauksien vuoksi suuri vetovoima. Venäjän hallitus suosi siirtolaisuutta, ja vuonna 1868 annettiin julistus, jonka mukaan siirtolaiset saivat määrävuosiksi verovapauden. Vuonna 1899 pohjoisrannikolla oli 2 156 asukasta (Nickul 1970).

Nuorttijärven alueen ensimmäiset asukkaat ovat ilmeisesti olleet kolttasaamelaisia. Suonikylän kolttayhteisö Nuorttijärven luoteispuolella on ollut asuttu ainakin 1600-luvulta lähtien (Aikio 1992). Myöhemmin Nuorttijärven vesistöalueelle on muuttanut suomalaisia uudisasukkaita (Lokka 1993).

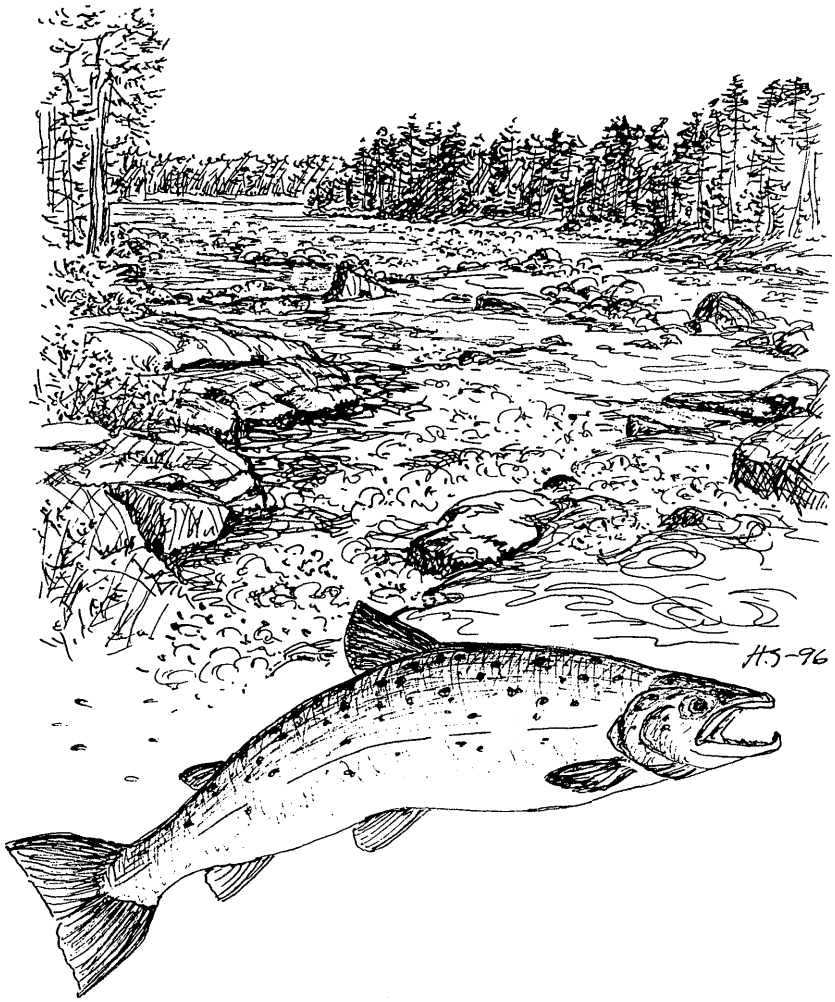

Kuva 3. Tuulomajoen lohi. Piirros Hellevi Salonen.

Pohjoisissa, Barentsinmereen laskevissa joissa lohi kutee syys–lokakuussa. Mäti kehittyy talven aikana joen soraikoissa. Poikaset kuoriutuvat seuraavan vuoden kesäkuussa ja elävät ruskuaispussin ravinnon turvin noin kuukauden ajan. Heinäkuun puolivälissä ne nousevat soraikon pintaan ja alkavat käyttää ulkoista ravintoa. Tällöin poikasen pituus on hieman yli 2 cm. Poikaset elävät jokien kivikkoisilla virta- ja koskialueilla, missä niillä on runsaasti suojapaikkoja. Vanhemmat poikaset voivat tehdä kesän aikana pitkiä vaelluksia vesistön eri osiin hyödyntäen näin kasvualueinaan pieniä puroja ja jokien latvaosia, joihin merestä kutemaan vaeltaneet lohet eivät nouse (Erkinaro 1995). Lohenpoikanen viettää joessa Tuulomajoen vesistöalueella keskimäärin kolmesta neljään vuotta. Sen jälkeen poikanen smolttiutuu eli muuttuu vaelluspoikaseksi, jolloin siinä tapahtuu morfologisia ja fysiologisia muutoksia: kylkien jokipoikaslaikut häviävät, väri muuttuu hopeiseksi ja poikasen aineenvaihdunta muuttuu suolaista merivettä kestäväksi. Vaellukselle lähtiessään smoltin pituus on 13–19 cm. Vaellus ajoittuu kesä–heinäkuuhun, kun vedenlämpö on noussut +10 ^{0}C:een (Koli 1990, s. 76–77). Lohi viettää meressä yhdestä neljään vuotta, minkä jälkeen se saavuttaa sukukypsyyden ja palaa kudulle syntymäjokeensa. Merivaelluksen pituus on parhaimmillaan useita tuhansia kilometrejä ja se voi ulottua Grönlannin rannikolle asti.

Tuuloman köngäs kuului jo vuoden 1574 venäläisen maakirjan mukaan yhteisesti Nuorttijärven ja Suonikylän koltille ja pysyi yhteisenä aina Tarton rauhaan vuoteen 1920, jolloin Suonikylän koltat menettivät omistusoikeutensa könkääseen. Ajoittain könkään kalastus oli vuokrattuna venäläisille, esim. 1820-luvulla kuolalaiselle kauppiaalle Popoville, joka vuokranaan maksoi kaikki kolttien verot.

2.3.1 Jokipyynti Tuulomajoella

Ensimmäiset kirjalliset tiedot Tuulomajoen lohenkalastuksesta ovat juuri Popovin ajalta, josta kirkkoherra Jacob Fellman kirjoitti (1907 suomennetussa) matkakertomuksessaan seuraavaa:

"Saavuin vihdoin Kuolaan. Oli tavattoman kuuma sää; lämpömittari näytti +32 °C. Minulla oli onni päästä asumaan kaupungin ainoan kauppamiehen Aleksej Ivanovitsch Popoffin luo, joka kohteli minua sangen ystävällisesti.

Se huoli, jota Popoff piti lappalaisistaan, oli heille, joilla kuitenkin oli oikeus tuottavaan lohikalastukseen Tuulomassa ja Kuolanjoessa, ehkä terveellinenkin, heidän kehittymättömään asemaansa nähden, sillä siten oli heille turvattu toimeentulo sekä hyvänä että pahana aikana. Että tämä tuotti Popoffille voittoa, sehän on luonnollista, ja kyllä se olikin päälähteenä hänen paikkakunnalla tavattomaan rikkauteensa.

Tämä Tuuloman koski oli siksi kalarikas, että sinne kalastusaikana lähetetään joka viikko kaksi viisihankasta venettä noutamaan suolattuja lohia, kaikki Popoffille kuuluvia. Kalastusoikeus tosin oli lappalaisten, mutta sen haltija oli nyt elinajakseen Popoff ainoastaan sillä, että hän maksoi lappalaisten verot. Itse kalastuksen suorittivat kunnollisimmat lappalaiset eri maksua vastaan. Saaliin sanottiin vuosittain nousevan 5 000 puutaan (5 000 puutaa = 81 900 kg, kirj. huom.), jota paitsi tuleville ja meneville näkyi olevan maksuton ruokailu. Mutta olivathan ne kaikki lappalaisia, Popoffin 'lapsia'." (Fellman 1907).

Kolttien Tuulomajoen lohen kalastustapaa kuvaili Itkonen (1948) seuraavasti:

"Patunan kylän kohdalla Tuulomajoessa oli lohenpyyntiä varten padon paikka. Padon arveltiin periytyvän jo 1500-luvulta, 'hollantilaisten ajoilta'. Siinä oli kaksi katiskaa, rakennetut suipon huoneen muotoon. Ne koettiin kahdesti vuorokaudessa ja saalis nousi 4 000–5 000 puutaan vuodessa. 1910-luvulla Patunassa oli rannalla kaksi kalapirttiä, toinen Nuorttijärven, toinen Suonikylän – molemmissa yhtä monta kalastajaa. Padon tekivät kummankin kylän lähettämät miehet jäänlähdön jälkeen, ei itse Tuulomajokeen, vaan noin 70 metriä leveän putaan poikki, jonka läpi käy virta kevättulvan aikaan. Padon puuosat jätettiin paikoilleen usein talveksikin. Patosilta (sabbar-mos't) rakennettiin poikittaisista rangoista viisi- tai kuusijalkaisten renkkujen varaan, joiden päällä lepäsivät ki-

vipainot. Keskellä patoa oli ulkonema sekä siinä vintturilla ylös ja alas siirreltävä, noin 1 ½ syltä pitkä, nielulla varustettu sälemerta (meärs). Molemmin puolin pingotettiin verkko tiheään asetettuja pystysalkoja vastaan. Padon yläpuolella vedettiin rannoilta käsin lohinuottaa, kooltaan 8 x 3 syltä. Patopyyntiä harjoitettiin kesäkuun alusta syyskuun loppuun. Kuolaan vietiin kolmasti viikossa isoilla veneillä 50–70 puutaa lohta ja tulo jaettiin tasan kummankin kylän ja sitten näiden miespuolisten asukkaiden kesken. Pikkulohta suolattiin ja jaettiin niin ikään, hyvinä vuosina jokainen perhe sai toistasataa kiloa sellaista kalaa." (Itkonen 1948).

Haastateltavista Matti Lakela ja Kaaleppi Kilpelä ovat kumpikin kuulleet isältään muisteluksia kalastuksesta Patunassa, ks luku 4. Patunan patoalueesta kertoo myös Mauri Siivikko, ks. luku 7. Ensimmäinen virallinen saalistilasto Tuulomajoelta on vuosilta 1870–1902, jolloin vuotuinen saalis oli 1 200–15 300 kg (Sharov ym. 1990).

Nuorttijärveen laskevissa joissa on todennäköisesti kalastettu lohta niin kauan kuin alueella on ollut asukkaita. Nykyisen Suomen puolella olevan Luton ja Nuortin lohenkalastajat ovat olleet pääasiassa suomalaisia (Lutolla Ivalosta, Sodankylästä ja Vuotsosta tulleita sekä Nuortilla Kemijoen varren asukkaita). Kalastustapoja ovat olleet mm. tuohustus, verkkopyynti ja jokinuottaus. Vapakalastus yleistyi toisen maailmansodan jälkeen.

Suomen puoleisella Luton vesistöalueella on lisäksi harrastettu poikkipadoilla kalastusta ainakin 1910-luvulta toisen maailmansodan alkuun saakka. Lisäksi mahdollisia patopyyntipaikkoja on ollut muuallakin Tuulomajoen Nuorttijärven yläpuolisilla vesistöalueilla sekä Suomen että Venäjän puolella. Näiden patokalastusten saalismääristä ei ole tietoja. Keltikangas (1977) mainitsee, tosin epäsuorasti, mahdollisen patopyynnin:

"Oli kevät 1938. – – Päätin tehdä kolmen viikon lomamatkan seutuun, jonka ennakolta tunsin silloisen Suomen kaukaisimmaksi metsäerämaaksi: Suonjeliin Luton alajuoksun ja Saariselän välisiin outamaihin. Siihen aikaan Luttoa pidettiin Suomen erämaisimpana ja kauneimpana jokena. – – Otamme virvelivavat ja painumme rantaan, hyvin tietäen, ettei tämä kohta ole mikään kalastuspaikka. ***Katta-Erkki on juuri vakuuttanut, että Luton pääväylän latva Raja-Joosepista ylöspäin on pyydetty käytännöllisesti katsoen tyhjäksi kalasta.*** *Pohdin tilannetta itsekseni puoliääneen puhellen".* (Keltikangas 1977).

Vastauksen Valter Keltikankaan päivittelylle antoi Matti Huru, jolta kysyttiin haastattelussa Keltikankaan kirjan tapahtumista:

"Katta-Erkki tarkoittaa samalla Hurun Erkkiä (=haastateltavan isä, kirj. huom.). Näinä vuosina oli täällä niin sanottu nälkäaika. Oli kato perunasta ja kato viljasta, ja sodanmainingit oli vielä sotkenut kaupankäynnin Suomesta päin. Silloin ivalolaiset ja akujärveläiset kulki Lutolla kalastamassa. Padottiin nuo joet ja tuohustettiin ja otettiin ne ainuakki kalat sillä kertaa, kun käytiin täällä kalastamassa. Sillon kun on ruoasta kysymys ja nälästä, silloin ei ollu mistään lajista kysymys, vaan otettiin syyväkseen kala. Eikä ollu mikään tarkoitus myyvä mihinkään sitä. Suurin osa syötiin täällä jokivarressa ja sitten kotia vietiin se, mikä liikeni tuonne Akujärvelle ja Ivaloon. Hevosilla kulkivat tämän metsätaipaleen tänne. Kattajärveltä pääsivät sitte veneellä tuonne Lutolle.

Ei päässyt lohta nousemaan, eikä muutakaan kalaa. Kattajärven yläpuolella on oikein matalia hietikkosuvannon pätkiä, vettä niissä ei ole kun korkeintaan toista metriä. Niissä oli sitte helppo saaha ne verkolla ja tuohuksella, atraimella kiinni. Taas täällä alempana oli, tuossa Suomunkönkään tai Luttokönkään yläpuolella semmonen paikka, josta ne sai kanssa suvantopaikasta. Usiasti pantiin vielä, kun oli ensinnä pantu poikkiverkot, niin sitte pantiin toinen viereen, niin siitä väliköstä saatiin sitte lopukki pyyvettyä.

Kyllä Suomujoella on tehty samaa hommaa, mutta nämä on ollu taas sitte täältä Sodankylän puolelta ne kalastajat siellä, että kyllä ne oli kummaltaki valtajoelta ja sivuhaaroilta ne oli pyyvetty silloin kaikki." (M. Huru 1988 ja 1994).

Venäläisten arvio Suomen puoleisten alueiden (Lutto- ja Nuorttijoki) lohisaaliista 1900-luvun alussa on 15 000 kg (Kuzmin, henk.koht. tiedonanto 1993).

2.3.2 *Meripyynti*

Itkonen oli vuonna 1914 tutustumassa Kuolaan. Hänen matkakertomuksessaan ovat myös ainoat kirjalliset kuvaukset lohen meripyynnistä. Hän kuvaili kolttien lohen meripyyntiä Kuolavuonosta läheltä Tuulomajoen suuta:

"Oli kesäkuun 1. päivä saapuessamme jokisuulle vuonon perään, mistä oli kahdeksan virstan soutumatka Kuolaan.

Lohenpyynti pakotti perheet olemaan kotosalla alinomaa, kalastus nimittäin tapahtui 'vahtuu'– eli 'oottonuotalla', joka potketaan liki rantaa mutkalle siten, että pyydyksen toinen pää on kiinni rannassa. Nuottaa pitelevät alallaan merivirralta ja vuorovedeltä yläpaulaan tartutettavat puukoukut, jotka jokainen on sidottu riippakiven ankkuroimaan kelluvaan poloonsa. Nuotan avoimesta siulapäästä käy pitkä vetoköysi maalle ja edelleen tuvan tai kodan sisälle seinään tehdystä aukosta. Jonkun perheen jäsenistä täytyy aukosta katsellen pitää silmällä nuottaa suurimman osan vuorokautta, paitsi muutamina yön hetkinä. Kun yksi tai useampi lohi ui nuotan mutkaan, havaitsee köyden hoitaja – mies, vaimo ja varttunut lapsi vuoron perään – sen veden värystä, jopa tuulisellakin säällä:

taito, johon vaaditaan pienestä pitäen saatu harjoitus. Nyt hän alkaa tuvassa seisoen vimmatusti kiskoa nuotan siulapäätä rantaan. Muu väki juoksee sinne ja auttaa köydestä vetäen, niin että kekseliäästi asetellut puukoukut irtoavat yläpaulasta. Joku voi siinä kiireen kiihkossa kompastuakin, mutta pystyyn päästyään hän alkaa viskellä kiviä nuotan siulapuolelle, jotta kalat pysyisivät saarroksissa. Niitä on useimmiten 1–3 kappaletta, mutta joskus puoli tusinaakin 10–25 kilon painoisia vonkaleita.

Iloiten kiskotaan nuotan mutkaan joutunut pyristelevä saalis maalle – varsinaista povea eli perää ei nuotassa ole. Mukana tulee tavallisesti muitakin, pienempiä merikaloja, kuten kampeloita ja simppuja. Sitten lykätään vene vesille ja nuotta potketaan entiseen asentoonsa. 10–30 minuutin kuluttua toistuu sama näytelmä, johon lappalainen ei kyllästy. Jos pyyntipaikka on matalahko, nuotta jää luoteen aikana kuiville. Isot lohet myydään tuoreeltaan, pienet yksi- tai kaksikiloiset – mikäli niitä tulee – joutuvat omaan pataan tai ne suolataan." (Itkonen 1991)

Muurmannin rannikon asutus alkoi lisääntyä 1860-luvulta lähtien, jolloin Venäjän tsaarin hallitus tuki Muurmannin rannikon asuttamista uudisasukkaiden verovapaudella. Uudisasukkaiden joukossa oli runsaasti suomalaisia (Lokka 1993), joiden kalastuksesta Kuolavuonossa Itkonen (1991) mainitsi:

"Venäläiset kalastajat olivat koettaneet estää suomalaisten pyynnin muassa valittamalla Arkangelin kuvernöörille, että suomalaiset sulkivat lohiverkoillaan eli 'harvoilla' koko vuonon. Kuvernööri antoi Salomon tuomion: määräsi, että verkot saavat ulottua vain rannasta puoliväliin vuonoa. Nyt tuli venäläisille kalastajille hätä käteen, koska suomalaiset olisivat tämän päätöksen nojalla saaneet tehdä verkkojatansa kymmentä kertaa pitemmiksi kuin ne todellisuudessa olivat." (Itkonen 1991)

Saaliit Kuolanvuonossa (josta Tuuloma- ja Kuolajokiin nousevat lohet kalastettiin) olivat vuosina 1870–1902 13 800–58 900 tonnia ja vuosina 1916–1928 ne olivat 16 500–41 600 kg (Sharov ym. 1990).

3 KALASTUS ENNEN TOISTA MAAILMANSOTAA SUONIKYLÄN JA LUTON ALUEELLA

3.1 Matti Sverloff

Asutus

Akkajärvellä olen syntynyt. Lapsuus oli siellä mielenkiintoista – meillähän oli hyvä talous. Meillä oli paljon poroja, kalastusvälineitä, ja riistamaat olivat hyviä. Sielä oli luontaistalous ihan sellaisenaan kuin sen pitäisi olla – luonto antoi kai-

ken. Joilla oli paljon poroja, ostivat koko vuoden jauhot, sokerit ja kahvit jo talvella, ettei niitä tarvinnut kesällä kantaa. Keskitalven aikaan, joulun mailla, Suonikylään kokoontui kaikki koltat, jotka oli Joosepista päin ja Petsamon rajoilta tännepäin. Siellä viettivät yhdessä talvea joulukuusta huhtikuun alkuun. Siellä oli kaikki huvit ja riemut – mentiin naimisiin, kihloihin. Petsamon koltat oli erikseen vielä. Meidän aluehan ulottui Suonikylän alueelle, Akkajärven pohjoispäähän. Ala-Akkajärven päässä, pohjoispäässä, ei ollut kuin yksi pariskunta. Sverloffin veljessarja oli kolme perhettä ja sitten oli myös muita Sverloffeja vielä. Sukualueella oli kymmenkunta perhettä, kaikki Akkajoen sekä Annungjärven ja Annungjoen välisessä maastossa.

Luttojoen rantatörmillä ei ollut koltilla asumuksia, koska joki oli kaikkien käytössä – valtaväylä, mutta kalasti koltat kyllä siellä. Rannoillahan ei kukaan voinut rakentaa sen tähden, että se oli yleisvesi. Mutta oli siellä Luttojoella, Atselmissa ja tuolla Lounaköngäällä koltta-asutusta.

Kalastustavat ja saaliskalat

Silloinhan oli joka perheellä nuotat, verkot ja rysät, että kaikkia kalavälineitä oli niillä, joilla oli varaa hankkia. Vähävaraisimmillahan ei ollut kyllä niin paljon. Nehän siihen aikaan hankkivat tarvikkeet ja itse kutoivat verkkonsa, nuottansa ja kaikkensa ja parsivat, ettei siellä kaupasta ostettu kuin lankaa vaan. Puuvillalankaahan silloin vain oli. Ja karhulankahan oli toinen, karhulangasta tehtiin useasti tuommoiset hauki- ja ahvenverkot. Silloinhan kyllä tosiaan oli ihme, että vaikka oli pumpuliverkot, sai niilläkin kalaa.

Kaikki vedet olivat hyvin kalarikkaita. Oli sellainen tapa, että kutuaikana ei pyydetty samasta järvestä joka vuosi. Siellä oli hirveen paljon puroja, joihin kalat nousi – niin joka vuosi vaihto aina, vähintään kolme vuotta oli väliä, kun rysän panivat samaan jokeen. Pikku-Rautajoki oli meidän kentän lähellä, johon meritaimen tuli, sieltä ei saanut ottaa kuin jonkun kalan. Akkajärvellä pidettiin verkkoa kutuaikana joka kolmas vuosi, ja muulloin kalat saivat kutea rauhassa. Kutujärvet oli Syrjäjärvet, joissa ne kävi sitten pyytämässä kutukalaa ja silloin kun ne saivat sen määrätyn määrän, lopettivat. Antoivat loppuajan kutea. Viikon oli siellä kutualueella, toinen viikko oli jo vapaa. Hyvin tarkoin ne varjelivat vesiä.

Kesällä kävivät rannalta nuottaamassa, jolloin oli vain pikkusiika liikkeellä, isot kalat oli selkävesillä – ei tulleet nuottaan ja vedet pysy hyvinä. Ahveniahan ja haukia ja muuta pyyvettiin keväällä, siis kutuaikana – kuivaamaan pantiin. Mutta jos oli alamittaiset ahvenet ja hauet, kaikki puotettiin järveen kasvamaan uudelleen. Vähintään puoli kiloa piti olla ahven, ennen kuin kelpasi ruokapöytään. Ja siellähän oli kyllä parin kolmen kilon ahvenia, nehän on mahtavia.

Akkajärvessä ja näissä kaikissa Suonikylän vesistöissä oli isot kalat. Siellä oli semmosia järviä, joissa oli viiden kuuden kilon siiat – ne oli jo mahtavia siikoja. Syksyllä, juomusaikana, panivat suurisilmäset verkot järviin, joissa oli näin mahtavaa siikaa. Alle kilon haukea ei otettu ollenkaan. Silloinhan se tietysti oli otettava, jos vahinkossa kuoli verkkoon. Silloin kun lampaita pidettiin, niin siihen lammasvelliin panivat, siis lampaille velliä laittovat niistä. Kun ne kuivatti kalaa, ahventa ja haukea, niin kapakaloista tekivät talvellakin velliä lampaille; oli heinän ja jäkälän kanssa seassa.

Nuoremman veljen, Valden, kanssa juoksutimme kaloja Pikku Rautajoella, kun isältä pyydettiin lupa. Kun meritaimen nousi jokeen, isä sanoi meille, ettei saa kolmea enempää ottaa. Kun se oli karikkoinen kapia puro, juoksutimme ne karikkoon ja kolme teilattiin. Loput työnnettiin takasin jokeen, että antaa mennä — ei saanut ottaa enempää. Se oli syksyllä kutuaikana, muulloin niitä ei näkynytkään.

Meritaimen oli yli kaksikymmenkiloinen, sehän on kauheen suuri taimen (ilmeisesti kysymyksessä oli lohi, kirj. huom.). Akkajärvillä oli isoja taimenia muutenkin. Järvitaimentahan kyllä sai, jos oli hyvät ilmat. Uistattelemallakin saatiin useaan, taikka joka kerta saatiin kun käytiin. Silloin nuorena poikana isältä ei saatu kuin kahden kolmen tunnin soutulupa. Se oli tuo Ala-Akkajärvi niin suuri, että jos tuulemaan rupeaa vähänkään, silloin oli paras soutaa heti rantaan, järvelle ei saanut jäädä. Ja sitä noudatettiin. Siinäkin saattoi neljä viisi taimenta saada uistattamalla. Meillä oli sellainen tilanne, että kaikkein paras kala oli siika, siitä ei luovuttu ollenkaan. Siikaa pidettiin parhaana kalana ja nämä oli sitten juhlakaloja taimenet ja lohet.

Akkakönkään alla lohen kalastuksessa ei käyty. Ei niitä kiinnostanut lohi enää, kun hyviä taimenia sai. Se vain tiedettiin, että lohi tulee siihen Akkakönkään alle. Tuo Gavriloff Iivanan pariskunta asui siinä ja ne joskus aina saivat lohta. Akkakönkään alapuolella Gavriloff ei montaa lohta pyytänyt. Mutta kyllä siellä isoja lohia oli. Nieskimjärvellä kun Toroffis Sverlofin perhe asui, niin nehän sanoivat, että sieltä tuli joskus isokin lohi. Se oli siinä Nieskimjärven ja Selkäjärven välisessä suvannossa Akkajoessa (Ala-Akkajärven ja Luttojoen puolivälissä), siinä oli hirveen hyvä saada lohta.

3.2 Jussi Hirvasvuopio

Kävin Lutolla kalassa isän kanssa yhdeksänvuotiaasta asti, se oli joskus vuonna 1915. Me kuljettiin hevosella kalassa. Veneitä pidettiin jokivarressa. Siellä oli useampia veneitä, joka joella omansa. Veneet oli aina sielä, niitä ei tuotu pois.

Kalaa pyysimmä verkoilla. Meillä oli satoja lohiverkkoja, osa oli siikaverkkoja. Siikaa pyyvettiin kevät kesällä. Lohta sai jo heti juhannuksen jälkeen verkoilla. Me ei pyyvetty myytäväksi, vain omatarve kalat pyyvettiin. Sitä oli lohta vielä kesälläkin. Ja hyvin säily. Suolaamalla säilytettiin, ei sitä muuten voinu säilyttää. Satoja kiloja saatiin kalaa. Astioita oli paljon, semmosia isoja tynnyreitä. Ne oli kauhean laajoja, ainaki yli saan kilon astioita, kun kymmenen kilon lohikin sopi. Ei tarvinnut kuin halki leikata ja suolata. Sillon kun kahella hevosella tuotiin, kaloja oli satoja kiloja. Meijän piti tuoda yksi vene hevosella kotia korjattavaksi kun se särky.

Syksyllä pyydettiin tuohustamalla ja verkoilla. Meillä oli hyvät itse tehdyt lujat lohiverkot, 50 millin ja ne oli 60 metriä pitkiä. Aina kun koskenniskaan pantiin verkko niin kyllä siihen meni lohia.

Suomujoelta sai paremmin lohta. Suomulle lohi nousi paremmin kuin Luttoon. Oli sitä kyllä Lutossakin lohta, mutta Suomujoki oli parempi lohijoki. Syksyllä ei muuta kalaa juuri tullut kuin lohta, eikä me muuta kalaa otettukaan kuin lohta. Me ei tarvittu muuta kalaa, lohi oli hyvä kala. Jaurussa ja Anterissa emmä ole käyneet. Olemma pyytäneet vain Lutossa ja Suomulla. Meijän ei tarvinnut niin kauas lähteä kun saatiin täältäkin. Kyllä ne sano Jaurussa olevan lohta.

Arvioimme isoimmat lohet olevan kymmenen kilon, saattohan joku olla isompikin. Ei meillä ollut puntaria mukana. Ei ne yli kymmenen kilon lohet jaksaneet hypätä Patunan yli. Minä olen käynyt kattomassa Patunan patoa. Se oli silloin ennen vahaan. Patuna oli kauhean jyrkkä putous. Lohi ei päässyt siitä kuin hyppäämällä. Kyllä siinä oli lohia kovasti. Viimeksi olemma saaneet lohta joskus vähän ennen sotia kun olimme velipojan kanssa tuulastamassa Lutossa.

3.3 Matti Huru

Asutus

Isä on tullut tänne töihin vuonna 1920. Kattajärven alapuolella on ollut semmoinen paikka kuin Ruukin pirtti, jossa oli iso kartano. Siinä oli kaksi isoa pirttiä työmiehille ja kuusihuoneinen rakennus, missä oli herrat ja kokkilaitos. Se oli yksi Halenin savotta, joka hakkasi nämä Luton varret ja uitti puut Venäjälle. Siellä piti englantilaisen olla vastassa, mutta tuli ensimmäisen maailmansodan pyörteet, niin suurin osa jäi niistä tukeista tänne välilansseihin ja jokeen vastuksiksi. Uppopuita oli sitten aika paljon, että loppujen lopuksi se oli kai pieni määrä, mikä meni sinne Muurmanskiin.

Silloin kun isä Lutolla kartoitti jokia uittoa varten, niin oli silloin pannut mieleen tuon Kattajärven paikan ohi mennessään, että siinä on (hänellä) Erkillä kotipaikka. Kun hän otti eron yhtiöstä Paatsjoella, niin muutti Kattajärvelle koko perheen kanssa. Ensi kerran kun meni sinne ja osti täältä Akujärvestä lehmän jo matkaan. Matkalla sitten tuli Matti Veskoniemi Kaisa-vaimonsa kanssa vastaan, edellinen Kattajärven asukas, ja isä osti siltä veneen siinä tulomatkalla. Kun tämä kesäaikana tapahtu, oli niinku elämä alulla, kun lehmä oli matkassa ja vene oli jo Kattajärvessä, niin pystyi heti kalastamaan.

Lähimmät naapurithan oli Raja-Jooseppi, hän oli sinne vuonna 1913 muuttanut, tuolta Paatsjoen varresta vaimonsa Tiltun kanssa ja sitten Nangujärvellä oli seuraava naapuri. Jooseppiinhan oli meiltä 23 kilometriä. Nangujärvellä, se on noin 15 kilometriä Kattajärveltä Inarille päin, oli kaksi taloa. Toinen oli lapintalo, tämä Morottajain talo ja sitten Petkulasta tullut Hans Juhani Musikka, joka asui tässä eteläpäässä järveä. Ei siellä naapurit olleet kovin tihiässä.

Koltat asui sitten Raja-Joosepista alaspäin siellä Suonikylän puolella. Joosepista noin 10 kilometriä itään oli ensimmäinen naapuri Syysjärvellä ja siitä kauempana oli toiset. Syysjärvellä asui Oskari Fofanoffin porukka ja sitten Moosesjärvellä asui Ontas Fofanoffin porukka ja sitten Soikijärvellä asui Semenoffit ja siinäpä ne pääsuvut onkin sitten. Siellä oli vain neljä sukukuntaa ja sitten oli kauempana tuolla Petsamon puolella toiset. Ja täällä eteläpuolella ei ollut ennen kuin Lokassa ja Vuotsossa seuraavat asukkaat. Ei ollut Lutolla kalastajia paljon.

Kalastajat ja kalastustavat

Koko elämä perustui luontaistalouteen. Kalastus oli pääelinkeino, perunaa kasvatettiin ja muuan lehmä oli navetassa. Poroja hankittiin aluksi sen verran, että veätettiin tavarat ja puut. Kala pyydettiin kesällä sekä talvella. Jään alla pidettiin verkkoja talviaikana ja kesällä pyydettiin alkuaikana verkoilla, tuohustus oli toinen syyskalastusmuoto. Vasta vähän ennen sotaa alkoi uistinkalastus ja enimmäkseen vain tavallisella jäykällä vavalla. Sitä vain ongittiin koivuvavan kanssa, jossa oli vavan päässä siima kiinni. Uistimet oli aika yksinkertaista, tehtiin itse kuparista lätkät ja koukut ostettiin kaupasta. Vähän ennen talvisotaa ostettiin harvinaisilta matkailijoilta, jotka kävi tutustumassa nuihin Kattajärven ympäristön vesiin, uistimia. He oli tuolta isosta maailmasta niitä ostaneet lähtiessä, jopa liikaakin, kun oli kuulleet hyvistä kalavesistä jonkunlaisia huhuja.

Ennen talvisotaa oli semmonen kalastushomma, isävainajahan se oli suunnitellut tämän systeemin, että kaksi–kolme vuotta annettiin aina yksi järvi ja jokialue vuonkua (rauhoittua). Sitä käytiin Lutolla, Suomulla ja sitten näissä isommissa järvissä kalassa, että kalastuspaikka vaihteli jatkuvasti. Tietenkin semmosia pie-

niä kotitarvekalastuksia tehtiin vaikka missä, mutta tämä suurin syyskalaryntäys oli jaettu niin, että ei kahtenakaan vuonna oltu peräkkäin samalla paikalla. Se vaihteli niin kuin kolmen vuoden jaksoissa, että ei tullut kaikkia tapettua yhdeltä perältä, että kala kerkesi välillä kasvaa.

Verkot oli puuvillalankasia ja suurin osa oli kotikutosiakin. Ne oli aika karkia-, vahvalankasia, että ei ne nykyaikaisiin verkkoihin verrattuna olleet hyviä pyytämään. Lohikalallekin tartti olla semmonen viis-, kuuskymmentämillinen silmä, että se jotenkuten tarttu, mutta kun niitä oli paljon, niin sotkeutui kuitenkin joku aina verkkoon. Pumpuliverkkojen aikana ei tarvinnut juhannuksen jälkeen laskia verkkoja ollenkaan, ennenkuin elokuussa. Nykyiset verkothan kalastaa, saa sanoa että läpi kesän. Aurinko paistaa ympäri vuorokauden ja siitepöly on semmonen, joka alkaa laskeutua veteen. Siitä tulee siitepölykerros ensin veen päälle ja sitten laskeutuu ja tarttuu verkkoihin. Kun verkkoa heilahuttaa, siitä oikeen pölisee veen alla sitä siitepölyä, eikä tartu kala.

Tuohustushomma oli hyvin ansiokasta saaliin suhteen, kun tuommosen 30–40 kalaakin sai yössä. Kun siinä oli sitten viiden kilon kahta puolta, niin oli lähemmäs sata kiloa aamusella veneessä kalaa, kun tultiin rantaan. Taimenta ja lohta oli suurin osa. Jälkiin sodankin oli siikaa kyllä hirviän paljon, mutta sitä ei oikiastaan tuohuksella kannattanut pyytää kuin joskus huvikseen pisti jonkun aina. Ja siika oli semmonen, että se ei oikein tahtonut kestääkään kovalla pohjalla. Jos pisti, niin se saattoi katketakin ja se meni hukkaan.

Kun isä oli henkeen ja vereen kalastaja ja metsästäjä, niin hän alkoi silloin vuonna 1933 kutomaan nuottaa. Me lapset tietenkin kuvottiin kanssa, senkun jaksettiin apuna. Nuotta oli sitten vuonna 1935 jo käytössä. Nuotattiin Kattajärveä, Vuoksijärviä ja Kolmosjärviä, jotka on siinä itäpuolella ja sitten käytiin täällä alhaalla Lutollakin. Kattajärvestäkin saatiin nuotasta lohia. Siitä on semmonen kilometrin verran Lutosta Kattajärveen sitä jokia niin se nousi sinnekin, mutta hyvin harvoin, mutta kuitenkin nousi.

Vuonna 1935 alkoi semmoiset vakituiset kalamiehet käymään. Yksi oli yhteiskoulunopettaja Kajanto Helsingistä. Kun kävi ensikerran täällä, niin hän kävi sitten melkein joka vuosi. Lentomekaanikko Heiskanen oli kanssa sellainen, joka kulki siellä useampana vuonna. Siihen aikaan ei ollut tietä tätä Akujärveä lähempänä täällä päin. Laanilasta Saariselän puolelta ei ollut kunnon tietä ollenkaan, muuta kuin sellainen, sanottiin läskitieksi, kun näitä savottoja huolettiin sinne Ruukin pirtille. Se oli vain raivattu polku tuolla mettässä. Ne kulki apostolin kyydillä ja kauhia määrä tavaraa selässä. Kajanto kun tuli ensikerran niin hänellä oli semmonen 30–40 kiloa tavaraa selässä ja käsissä pussit ja oli ottanut kiväärinkin kaiken varalta, että jos suurpetoja tulee vastaan. Kymmenkunta vuot-

ta kun oli kulkenut, niin hänellä oli jo puolta vähemmän tavaraa – oli asianmukaiset kantamukset.

Virvelikalastus alkoi heti tässä sodan jälkeen, sanotaan nyt vuosina 1946–47 se oikein astu täällä Luton alueella käytäntöön. Sehän perustui tietenkin siihen, kun vuonna 1935 alettiin tätä Luton tietä tekemään ja se jatkui vuosittain sodan aikana vielä Kattajärvestä alaspäinkin. Talvisodan jälkeen kuljettiin jo autolla Luton rantaan asti. Tie toi kaikki nämä nykyaikaset vehkeetkin sinne ja kalastajia alkoi olemaan sitte enempi.

Kalat

Suomujoki otti noin 60 prosenttia ainakin lohikalasta ja loput meni Luttojokeen. Taimen oli yleisin kala näistä lohikaloista. Se alkoi tuossa juhannuskesällä nousemaan ja nousi sitten elokuun loppuun asti. Ennen vanhaan sanoivat, että viides päivä syyskuuta menee taimen kutukuopalle ja hirvas keloo sarvensa. Kilonen taimen nousi Luttoakin tästä Kulasjoen haarasta ylöspäin, että se nousi ihan Saariselän alle ja sitten tännekin vielä Moitakuruun päin sinne Mettonmännysjärveen asti. Kulasjoessa oli isommat taimenet kuin Luton puolella. Mutta kyllä Suomujoki vei siitä taimenestakin vielä suurimman osan, että Suomujoki ja Muorravaarakka oli paljon rikkaampia taimenesta kuin Lutto. Siinä on ehkä se veden kirkkaus vielä. Suomu oli kirkasvetinen, mutta Muorravaarakka oli vielä kirkasvetisempi. Se kirkas vesi varmasti siinä vaikutti.

Taimen oli keskikooltaan, sanotaan, että tuosta puolestatoista kilosta neljään ja puoleen että siltä väliltä oli ennen sotia.. Kattajärvi otti kyllä taimenta aika paljon sieltä Lutosta. Alkuaikoina kun pidettiin pitkääsiimaa ja oottokoukkuja siinä kotirannassakin, oli aika yleistä semmoset viiden kilon taimenetkin.

Olin kymmenkunta vuotta vanha, innokas kalastaja, kun tein harrilaudan. Tein sitten siinä semmosen virheen, että laitoin siihen kymmenen perhoa. Harrilaudan lähelle lyhemmät ja itteni puolelle pitemmät perukkeet. Menin tuohon Saunasuvantoon Kolmoskosken niskalle sitte kokeilee sitä, niin kaikkiin niihin kymmeneen perhoon tarttui semmonen kahtapuolta kiloa oleva harri. Minä en hollanut sitä lautaa enää ollenkaan. Siinähän oli systeemi, että kun sitä vetäsee, niin rautarengas tangossa siirtyy toiseen päähän ja sen saa vapaasti vetää sitte pois. Mutta kun niin paljon oli kaloja siinä siimassa, siihen ei tullut löysää, niin nehän katko perhot, että kaksi sain lopussa rantaan. Harrikanta oli niin runsas, että minun oppi tuli siinä, että panin kolme perhoa vain selkäsiimaan, sitte se onnistu.

Suurin harjus oli semmonen 2 100 grammaa. Se punnittiin tuolla Kattajärvessä semmosella keittiövaakalla, sillä se tuli niin tarkkaan. Se oli tästä Luttojoesta, tä-

män Tukkiruuhkakosken alapuolelta saatu. Tukkiruuhkakoski perustuu justiin siihen Halenin ajan savottaan. Siinä on ollu kauhia tukkiruuhka, silloin kun uitettiin sinne Murmanskiin päin puita. Siitä on jäänyt se nimi sille – Tukkiruuhkakoski.

Siianpyynti olikin poikasille vähän surkiaa hommaa. Olin isävainaan kanssa Suomulla alle kymmenvuotiaana jo kaverina pyytämässä. Isävainaa kun perkasi niitä, suomi ja otti suolet pois, minä huuhoin sitten niitä siikoja veessä. Kun syksyllä oli kylmä vesi niin minullahan oli kädet kontassa, että ei pysyneet kalat enää käsissä; semmosia kolme neljäkilosia siikoja kun joutui pikkusilla käsillä putsaamaan. Kun se paikka oli hiekkapohjanen missä niitä pesin, niin minun piti semmonen koivuhaarukka laittaa ja panna siika siihen seljälleen ja sitten semmosella pikkusella koivunvarvuista tehdyllä porstalla puhdistin kalojen sisuksia. Kyllä siinä joskus itkukin tuli. Seuraavana aamuna saattoi toivoa kun lähettiin kokee verkkoa, että ei tulisi niin paljon kalaa kuin eilen. Meitäkin oli neljä henkiä perheessä ja siihen sitten satunnaiset vieraat ja apulaiset, niin siikaahan saattoi olla semmoset 300 kiloa varastossa vielä talvea varten.

Suomulla kun oltiin tuohuksella, nytkin vielä jälkiin sodan, niin siellä saattoi joskus karata isokin kala. Mutta ne oli enimmäkseen haukia, ne oikein suuret, jotka oli kymmenen ja toistakymmentä kiloa. Ihmeellistä kyllä silloin nämä hauet oli paljon isompia kuin nykyisin, että oliko siinä semmonen homma, että vain nämä kaikkein suurimmat asuivat noissa alasyvissä suvannoissa ja nousivat sitten näille kutupaikoille. Ja ne kutikin siellä alempana. Ne oli vähän niinkuin luonto karsinut, että ne vain isot tuli tänne isoja kaloja saalistamaan tänne yläjuoksulle.

Siellä Muorravaarakalla tämä vanhemus näistä Hirvas-Niiloista, joka on tullut tuolta Lätäsenosta ensimmäisenä Hirvas-Niiloina tänne Vuotson korkeudelle, niin se oli ollut Muorravaarakalla tuohustamassa ja se oli saanut niin suuren hauen, ei se ollut punninnut sitä haukea eikä arvioinutkaan, mutta kolmen kilon lohi oli siellä vatsassa ollut. Kyllä se melkonen hauki on ollut, joka on semmosen kalan syönyt.

Lohi

Lohihan nousi Suomua Lankokönkäälle asti ja Muorravaarakkaa vähän Harrijoen ja Sarvijoen haaran yläpuolelle. Luttoa lohi nousi ainoastaan Kulasjoen haaraan asti, sitten se lähti Kulasjokea ylöspäin. Lutosta ei tietääkseni ole saatu kuin muuan harvinaisuus Kulasjoen haaran yläpuolelta, että se kaikki kääntyi Kulasjokea ylös ja meni aivan sinne tunturin alle asti. Siinä oli joku veen maku tai haju semmonen, että se Luton yläjuoksu ei sopinut lohelle. Ja oli siinä sekin, että Lut-

to laski siinä Kulasjoen haarassa vetensä kuivana karikkona. Sekin saattoi ohjata lohen Kulasjokeen. (Ks. kuva 4.)

Lohi tietenkin lähti tuolta alajuoksulta vähän aikasemmin. Täällä Suomen puolella, Raja-Joosepissa ja Lutossa Kattojärven seudussa, samoin Suomullakin, ensimmäiset tuli juhannuksen jälkeen, joskus juhannuksen aikanakin. Lohen nousu jatkui elokuulle asti. Aina kun tuli kuiva kausi niin lohikin asettui yhteen paikkaan, mutta sitten kun tuli tulvaryöpsäys niin se nousi. Se nousi viimiset portaat sitten siellä elokuun lopulla kutupaikoille asti.

Enimmäkseen mitä olen kuullut ja nähnyt oli parvessa suurinpiirtein 5–25 lohta. Oli semmoisia paikkoja, jotka kokosivat lohia. Suomussakin oli se Suomunkönkään yläjuoksu, missä ne kokoontu. Niitä saattoi olla 30–40 kappaletta, kun ne lähti nousemaan niitä santasuvantoja, semmosia missä on helppo nähdäkin ne. Sitten ne nousivat Muorravaarakan alapuolelle, Tossun suvantoon. Siinä oli semmonen karikko, jossa oli kiviä, ja siinä kun katsoi hiekkatörmän päältä, niin niiden kivien kosteissa saattoi olla kolme neljä aina yhdessä. Kun kiviä oli useampi, niin siitä saattoi nähdä neljäkymmentäkin lohta yhdellä kertaa, kun ne oli levähtämässä kivien kosteessa.

Oikeastaan Suomunkönkäästä asti Lotjanankosken alapuolelle on yhtä suvantoa. Siinä ei ole muuta kuin semmosia karikkoisia pikku nivapaikkoja, eikä siinä isompaa koskea ole ennen kuin Lotjanankoski, jonka alapäästä Muorravaarakka laskee Suomuun. Muorravaarakkaan nousi paremmin lohia kuin Suomun latvoille. (Ks. kuva 4.)

Enimmäkseen oli niin, että isokojamo oli keulassa ja pienempiä kojamoja saattoi olla siinä niin kuin kahtapuolta kiilan siivekkeinä ja mätikalat oli sitten siinä keskellä ja viimisinä. Niin kuin kaikissa eläimissä on joku johtaja niin se näytti olevan lohessakin.

Saaliit

Se oli aika mahottomia nykyajan ihmisille kertoakkaan sen ajan lohisaaliista, ja kalasaaliista yleensä. Lohisaalis oli jos siihen pannaan vielä taimen lisäksi, niin semmonen 100–150 kiloa syyskausi. Kun ne kalastettiin talvia varten vasta syksyllä, että se säilyy paremmin, eikä tule liian suolaseksikaan. Se vasta kylmillä ilmoilla vähän heikohkoon suolaan suolattiin, että sitä ei pantu suolaa ihan mahottomasti.

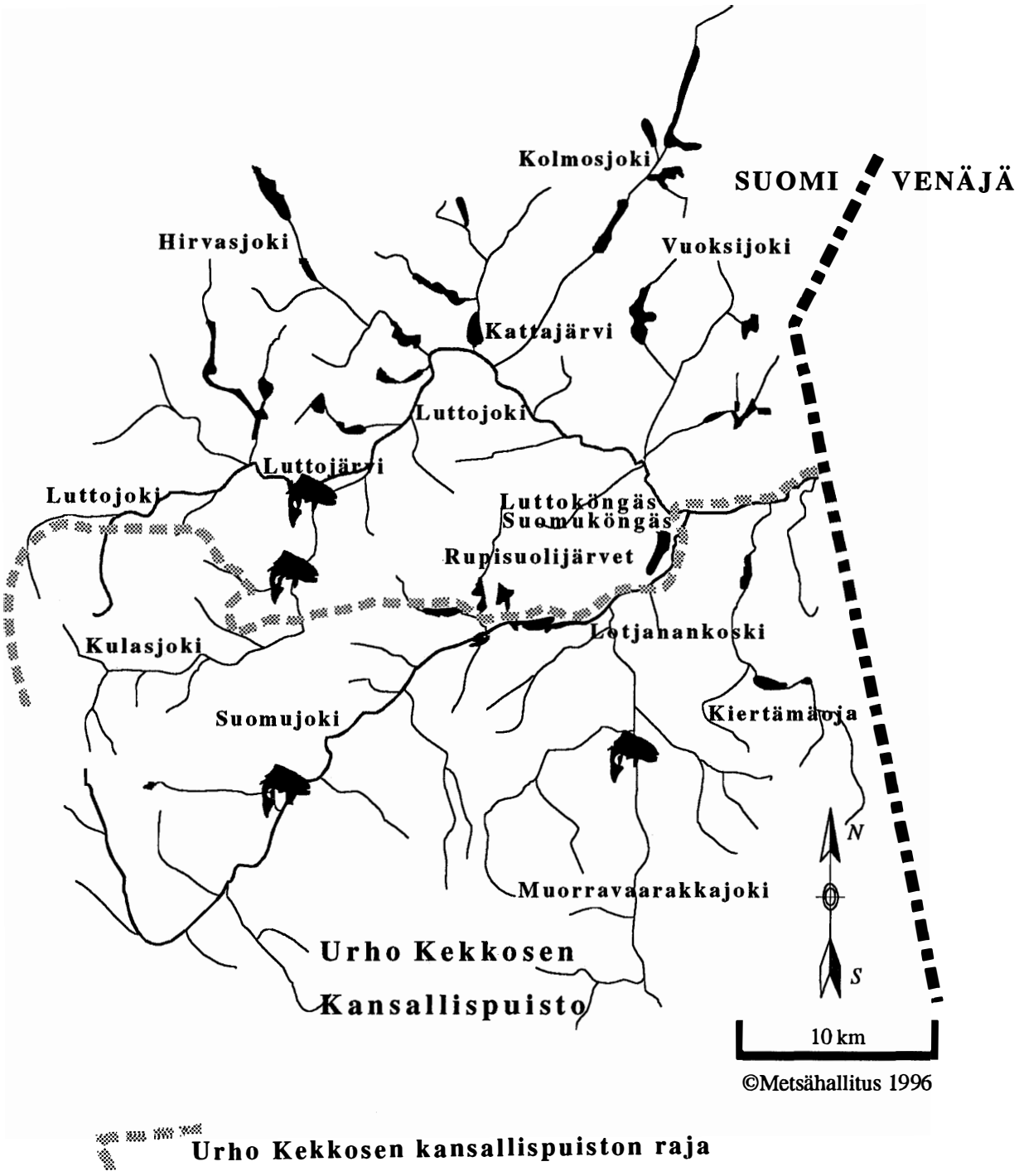

Kuva 4. Ylimmät lohensaantipaikat Luttojoen alueella haastattelutietojen mukaan.

Minulla on semmoinen muistikuva, että kun Suomulla kalastettiin syksyllä ja suolattiin puuastioihin lohet, samoin kuin muutkin kalat, niin sitten talvella porolla haettiin astiat pois. Ne oli semmosia 50–60 kilon puuastioita. Lohet oli halkaistu, isot lohet ainakin selänpuolelta, että ne oli kahtena kappaleena. Mätipussit suolattiin kokonaisina kanssa samalla. Niitä ei hajotettu eikä vatkattu. Niitä sitten talvella liotettiin vedessä, että suola meni vähemmäksi. Kaviaariakin syötiin, mutta se oli vähän siihen aikaan kun oli yltä kyllin kaikkea, niin ei tämä mätikään niin erikoista ollut. Kyllä se nykyisin olisi jo herkkua.

Ja sitten tulee mieleen tämä ivalolaisten ja akujärveläisten kalastus silloin vuosina 1917–1918. Ne ovat käyneet täällä Lutolla, sehän on niin sanottu nälkäaika ollu täällä. Ne ovat joutuneet hakemaan kalaa ja olivat tuolla Kattajärven yläpuolella tuohustaneet. Hevosella menivät Kattajärveen kolakärryjen kanssa. Kolakärrythän olivat semmosia rautapyöräsiä. Ne oli semmosen 30–40 lohtakin saaneet tuohuksella pistettyä yössä, ja keskikoko kun oli silloin ollut semmosta 6–7 kiloa niin kyllä siinä sillä kertaa oli nälkä lähtenyt, kun lähtivät saaliin kanssa pois sieltä.

Ennen sotia lohisaaliit olivat kaikkein suurimmillaan ja koko vaihteli, sanotaan nyt neljästä kilosta tuonne kymmeneen kiloon. Keskikoko voisi olla tuommonen 6–7 kiloakin, ainakin kojamojen suhteen. Ja mätikala oli sitten, riippuen siitä mihin aikaan vuodesta sai sen; kesempänä se oli 3–5 kiloon, ja sitten se oli jo syksyllä, kun mätipussit oli kasvanut isoksi, siellä viiden ja kuuden kilon paikkeilla. Sodan jälkeen se laski, sitte vuoden 1945 ja siitä myöhemmäksi, niin että se oli kolmesta kilosta neljään kiloon tämä mätikala ja 5–7 kiloon oli kojamo. Se oli harvempi joka oli yli seitsemän kilon. Mutta sitten lohi väheni ja väheni ja tuossa vuosina 1948 ja 1949 sai enään korkeintaan kolmen kilon kaloja. Ja viiminen mitä minäkin sain vuonna 1964 Suomukönkään niskalta niin oli pikkusen yli kolmen kilon kala. Tuntu siltä, että se vielä harveni se isompi kala loppuaikana. Niitä ei tullut kuin joku kesässä. Sitten se loppui 1960-luvulla, eikä tullut enää isompaa taimenta eikä isompaa harria ja samoin siikakin loppui Lutosta. Siinä täyty joku tapahtua. Joko se pyydettiin tai aidattiin, että sitä ei enää tullut tälle puolelle.

Patuna

Isävainaa oli vuosina 1915 ja 1917 Muurmanskin puolella töiden haussa, kun täällä Suomen puolella ei työhommia ollut. Hän kertoi siitä Patunan kosken lohen kalastuksesta, kun siellä oli koltilla ollut kalastusporukka. Sanoi isävainaa venäläisen murteen mukaan, että se oli niinku kalastusartteli niillä. Siinä oli puolikymmentä miestä porukassa ja vuoron perään istu peski päällä siellä kosken rannalla, kun se oli semmonen sivuväylä. Siitä pääväylästä kun ei päässyt lohi nousee, niin se kiersi sivuväylää ja siinä oli kova hammas. Kiven päältä kun tuli

vesi niin piti kolme metriä ja neljä metriäkin hypätä lohen ilmassa. Porukassa ne pyysivät lohia haavilla ja semmosella kalakirveellä, jota sanovat hukiksi, iskivät sillä lennosta lohet. Se oli hyvin helppoa, kun siihen oli tottunut. Kun siihen muodostuu semmonen pyörre, niin lohi tuli sieltä kovalla vauhdilla ja se ui sitte tavallaan ilmassaki, eikä lopettanut siellä ilmalennon aikanakaan sitä räpyttämistä. Justiin sitte kun alkoi pääpuolen paino voittaa, kun haavi oli valmiina siinä, niin se tupsahti pää eellä sinne. Sitte oli se viimevaihe; ne löi sillä piikkikirveellä, sehän on niinkuin atraimenterä siinä kalakirveessä, niin sillä löivät sen kiinni. Isä sanoi, että saavikaupalla ne yhessä yössä suolasivat lohta ja sitte jakoivat tämän porukan kesken. Ja se oli isävainaastakin erikoista. Kun ne oli tuommosta luonnonkansaa, eikä niillä ollut muita vaatteita kuin nahkasta tehdyt kengät, ja se peskikin, joka on semmonen niinkuin pitkä takki, niin ne kesäyönäkin istuivat peski päällä siellä kosken rannalla ja pyysivät näitä kaloja.

Tämä oli juuri se kolttien kuuluisa Patunan pato. Siihen aikaan kalojen koot olivat aivan toista luokkaa kuin nykyisin, kymmenen ja kahenkymmenen kilon väliltä. Se oli aivan mahoton saalis, jos siinä tuli kymmeniä kappaleita, niin siinä tuli jo satoja kiloja tavaraa.

3.4 Niilo Huru

Minähän tulin jo pikkupoikana tänne Kattajärvelle isän mukana. Perehyin sitten iän varttuessa näihin kalahommiin. Kulettiin isävainaan kanssa Lutolla. Hyvinkin alhaalla olen käynyt, sillosella vanhalla rajalla asti, Lounajokisuulla. Ja monta reissua vielä virankin puolesta kävin, kun olin metsähallituksen Petsamon hoitoalueessa pari vuotta hommissa. Tuli käytyä näitä suuria, valtavia kuloalueita mittomassa ja arsinoimassa. Näin tuli perehyttyä itäsen Suomen hommiin moneltaki eri kantilta. Sitten myöhemmässä vaiheessa, kun alako arkisemmat askareet, tarkotan sillä kotihommia ja muita elinkeinoja, niin tässä tuli tämä lohihommaki hyvin tarkoin nähtyä. Myöhemmässä vaiheessa valtion palkaamana sain kurpoa niitä jokia ja tehdä havaintoja mitä sielä oli, muun muassa lohen kutukuoppien laskemista. Lohen kutukuoppien laskeminen ei ole vanha asia, sehän oli sillon kun huomattiin, että nyt on kala lopussa joessa 1960-luvulla.

Lohet ja kalastajat

Liekkö Luton jokivartta kukkaan kulkenukkaan niin tarkoin kuin minä. Silloselta Venäjän rajalta oli 84 kilometriä tuohon Kattajärven seutuhun, sieltä vanhalta rajalta, joka nyt meni Venäjälle. Sielä on monta temppua tullu tehtyä, kun sitä ei paljon joutanu eikä riennetty tuonne kyliin sen aikusiin menoihin. Siellä joella viihty ja sielä oli mielenkiintosta, sielä nimittäin siihen aikaan kulki monenlaista ihmistä ja monenlaista sattumaa ja oloa. Siitä kulki semmoiset ihmiset, jotka kul-

jetti pirtua venelasteittain tänne kylien ulottuviin. Ja elämää vilkastutti sitte karkulaiset, siis rajan ylittäjät, jotka menivät muka ihannevaltakuntaan, niitä oli paljon sodan jälkeen. Toisia tuli pois ja toisia meni, ei niistä lukua pidetty. Rajavartijat oli niin vähissä, että niitä ei ollu ku yksiki mies tällä selekosella.

Lohisaaliit oli muistelusten mukkaan semmoisilta henkilöiltä kuultuna, jotka minä olen nähnyt ja osan kanssa olen käynyt pyynnissäkin. Ei ollut kalat kortilla siihen aikaan kun soutamalla ja sauvomalla kuljettiin. Eri paikkoihin koottiin astioihin kalat ja talvella haettiin, että se ei ollut mitään hippuhommaa. Eikähän turhaan kannattanut lähteä esimerkiksi Sodankylän puolelta ja muualtakin länsikairasta pyyntiin. Kalastusalueet ja kalamäärät olivat tievossa vanhoilla.

Sielä oli semmoset kuin Huhti-Heikki, Raja-Jooseppi, Kataja Pekka, Vehmas Niilo, Aho Niilo, ja sitten kun hypätään yli tunturin tuonne latvoille, siellä oli Hirvas Niila, niin vanhempi kuin nuorempi, Ponku Matti ja Mosku ja niin eespäin. Ettei niitä kovin mahottomasti ollu niitä paikallisia tietoväkiä. Ei sitä kaivannukkaan, että saalista riitti ite kullekin.

On vähän vaikia sanoa minkälaisia parhaat saaliit olivat, koska ne tahto olla niin runsaita. Niistä ei mitään tarkempia punnituksia eikä lukuja ollut. Sopivasta paikasta verkolla paalutettiin Lutto, niinku esteaijaksi pumpulilankaverkot siihen aikkaan. Niin saatto olla siinä kolomekymmentäki kallaa koussa, siis merikalaa. Näin sitte mentiin syksyyn, että sitte ne alako vähenee, kun veet jäähty ja kutu meni ohitte.

Varhaisemmalta ajalta oli Kataja Pekan muistelukset ja Juusa-vainaan, että piti monta kertaa yhtenä yönä tuohusvenekki käydä tyhjäämässä, koska siihen tuli liian paljon saalista, muuten vene olisi uponnut. Ne on näkösällä, siis kellarikuopat ja siinä on aitat ollu, kantopaaluaitat. Ne on Kattajärvestä noin kolme kilometriä ylös Luton vartta, Hirvasjoki yhtyy vähän ylempänä patopaikkaa. Siinä oli sopivat pohjat, että sai nämä esteverkot, minkä johosta kala kokoontu siihen, ja pistivät rauvalla kun se aika tuli ja saivat saalista. Nämä Akujärven miehet olivat näissä pyyntihommissa siinä 1910-luvulla.

Luttoon on vetässy lohi minut uimasilleen. Olin onkimassa Väyläkiveltä tuossa Kolmosjokisuun alapuolella. Kattelin kun uistin valu joessa, niin nykäs pahasti kun mulla oli lujat neuvot. Horjahin ja jouvuin vesivarraan sitte. Kala meni vapoineen ja vehkeineen sinne alaspäin ja sielä sitte rissuun tarttu. Sain minä sen kalan, 7–8 kilon lohi, ennen toista maailmansotaa. Mutta sitten tuli kuollut aika. Sitä ei enään kestänyt paljon puhuakkaan, sanottiin, että pöljähän sinä oot kun puhut Luton ja Suomun kaloista. Se on semmonen omituinen vaihe ollu siinä. Se

on siinä kolomenkymmenen, mitä siihen nyt sanois, ennen kuitenki tätä viimistä sotaa, oli riittiset ajat.

Lohen ja taimenen koko

Ei siellä yleensä ollut kovin paljon sitä isoa kalaa, mutta joukossa oli semmosia toistametrisiä. Kyllä sieltä saatiin yli kymmenkiloisia. Ottaen huomioon pienemmät, olihan sielä sitte niitä toistametrisiä pitkiä, näin kun ne sovittelee, niin tuommonen keskiarvo kuuvesta seittämään kiloon oli lohilla. Kala ei loppunu ei siitä ollu kysymys, että se loppunu ois. Ei kestäny rantamaille tehä tulia ja ruveta nukkumahan, kun ei saanu nukuttua, kun kalat hyppi sielä niinkuin ois halakoja nakeltu sielä joella.

Lohi nousi Lankojärveen asti, sielä on viimiset saatu Suomujoesta. Hirvas-Niilo on sieltä saanut. Kulasjoessa on joen kanssa yhteydessä oleva lampi, siinä on ylin paikka ja minä olen siitä saanut, ennen toista maailmansotaa. Luttojärvestä olen saanut ylimmät lohet. Muorravaarakkaan nousi lohia hyvin vähän, kauvimmaiset, korkiammukset on saatu Nuotian kämpän kohdalta (Harrijokisuu, vrt. kuva 4.).

Sodassa olin koko ajan, olin tuolla etelämpänä. Sota-aikana Lutolla ei muita ollut kuin Raja-Joosepin väki ja Vehmasahot ja osittain meijän vanhemmat.

Suurin taimen ja harjus

Suurin taimen on saatu isävainaan kanssa tuosta Tukkiruuhkakoskelta, se oli vissiin seittämän kaheksan kilonen – puhas taimen.

Enpä osaa sanoa (harjuksen) kokoa, mutta melko iso se on. Isävainaa sai sen Kuivakoskelta, Raja-Joosepista alaspäin. Isoin mikä sieltä tuli oli harjukseksi ihan mahoton. Muistan sen hommankin kun isävainaa luuli, että se on joku muu kala, kun oli hijasliikkeinen. Piti sitä haukina ensiksi, kun oli siellä ongessa. Iso se oli, semmonen seitsekymmensenttinen, kun tynnyriin piti keskeltä poikki panna, kun se olis muuten runtautunut. Semmonen 30 kilonen astia. Minä en ole tavannutkaan semmoista, Inarijärvessä on joskus isoja ollut, mutta ei semmosta – se oli ainutlaatunen. Äijät siitä jutteli keskenään ja ihmitteli, Raja-Jooseppi ja Huhti-Heikki ja isävainaa, että miten nyt etteenpäin käy, kun emokalan veit sieltä. Kyllä se valtava oli, selekäevä oli värikäs. Sai sen perholla ennen toista maailmansotaa.

3.5 Eelis Raasakka

Poromiehenä ja kalamiehenä

Kun asuttiin Korvasessa niin aivan taimenen ja lohenpenikan perässä sitä kuljettiin Jaurussa. Kolmena vuonna minä kuljin siellä 1936–1938. Ja aina sieltä parempaa kallaa sai. Mitä lie viijen, eihän siellä puntari ollu matkassa mutta viijen, kuujen kilon se oli vissiin isomus minkä Jaurusta sain... koukkuleuka. Taimenia sitte oli kanssa. Kyllä, se pani innostamaan sinne, Korvaseen asti kun lohi ei noussu, niin se piti parempaa kallaa sieltä hakia. Kalastettiin tuohustamalla tietenki, eihän sinne verkkoja kannettu ja sitten kalat haettiin syksyllä pois poroilla. Se oli se kalastusreissu sen jälkeen ko käytiin ensinnä siellä kolttain kanssa porohommissa ja sielähän kyllä silloin jo koltat pyysi Lutolta lohia. Se oli kalarikasta seutua se Luton seutu. Aivan porohommissa kuljimma siellä Suonikyllää myöten kaikki ne kolttayhteisöt mitä siellä asu. Moosesjärvet, Lounatjärvet ja sitten tuo Anterin paikka Vjuonnajärvi.

Korvasestahan sitä lähettiin, eikä sitä ole pitkä kauas. Porohommiin kun lähettiin niin laitettiin porhoin selkään hihnat ja evästä ja loue, siinä se oli miehen matka sitten. Pyssy piti olla kanssa. Mauseri oli nätti kuljettaa matkassa, sillä sai lihansa ja kalansa sillä pyssyllä. Taimen nousi kuttuun niihin pikkujokiin, toinen meni yläpuolelle ja kasautti niin juomun ampu.

Palkisen miehenä piti lähteä sinne. Koltat rupes silloin ottamaan poroja kiinni elokuun lopussa, piti lähteä sinne kolttain matkaan. Mutta tämä oli tähellinen reissu tämä kalastusreissu, se piti tehä jossain välissä, mutta eihän siellä kauan viipyny, kun oli nuori mies ja jalat hyvät. Lohiaika sattu useasti silloin kun kolttaan mentiin, taikka porohommat kolttain kanssa alko. Lohi nousi silloin kuttuun. Koltat kun oli matkassa, niin ne kyllä piti huolen, että ne käväs nostamassa kalan sieltä. Koltat olivat kauhean kohteliaita kun Keminkylän mies tuli sinne. Aivan siellä kuljettiin kaikki kolttain kesäpaikat täällä.

Elokuussa käytiin ensimmäinen reissu ja sitten lähettiin taas uuvestaan. Se tuli jo syksy sitten. Ja useasti se oli se Jaurun reissu ensimmäinen kun kävästiin. Ja sitten Lutolle ja se oli syyskuun loppupuolta ennen kun päästiin pois.

Hankaluuksia vain tuotti ensinnä se kolttain matkassa kulku, kun ne illalla lähti kulkehmaan ja pimiässä kulkivat. Paremmin poro juovo, kun ne raidon kanssa kulki, poro sai poron jäljet, ne lähti perään. Sivottiin porot syömään, siihen tuli sitten irtoporoja ja aamulla pyyvettiin kiinni. Yli kahenkymmenen oli aina raiossa miestä päälle, kun Keminkylän poroja sieltä tuotiin. Koltathan otti omat. Aita

oli huono ja jäkälä oli loppu täältä omalta palakiselta, niin porot meni sinne Kolttaan.

Yhtenä yönä pistimme 300 harria, semmosta kahen kilon. Se oli kalan tuloa. Harjus oli valtakala. Se oli ennen kun harjus rupes laskemaan sieltä, kun lehti rupes putoamaan. Sitten kun harjus loppu, samalla taimen rupes nousemaan ja lohi.

Kolmekymmentä kiloakin kun sai, se oli hyvä saalis reissulla. Eihän sitä kuin kolmena yönä korkeintaan tuohustettiin. Mutta harria oli julmasti ja sitten taimenta. Taimenet oli siinä neljän kilon seutuvilla. Mutta kyllä sen lohen heti huomas, mikä oli lohi. Taimenta oli enempi, harvinaisempi oli lohi. Anteriinhan asti taimen nousi kutemaan. Kutuaikana sai Anterista taimenta sitten. En minä Anteria kovin pitkälle lähtenyt ylös, se oli aivan kylliksi tuossa Jaurussa. Kolmena yönä kun korkeintaan tuohustettiin, eihän siinä montaa jokea tuohustammaa. Vallen Heikkihän pruukas Anterista pyytää taimenta taimenen kutuaikana, mutta se oli myöhäsempi silloin. Ristinpäivän (14.9) aikanahan taimen kuttee.

Mosku oli kulkenut kanssa siellä Jaurussa kalassa. Kyllä sillä oli samat havainnot, kuin mitä minäkin näin siellä. Mutta Jooseppi kyllä kertoi. Sehän sanoi että siellä saa lohta niin paljon kuin viittii ottaa. Jooseppi ei itte ottanut, mutta se Paavo sitten otti myyntiä varten, veljenpoika. Menin niihen tykö aina kun sivu kuljin. Kyllä Joosepissa aina tarjottiin lohta. Kyllä se (Jooseppi) muisteli niitä (lohia) ja Paavohan kyllä muisteli. Kahtakymmentä kiloako se sano isomuksen saaneen. Joo, niin se muistaakseni oli. Ei se siitä (määrästä) tietenkään kertonut, ei sen ajan ihmiset puhunut.

Joka ainuassa purossa oli kalaa ja hyvää kalaa, isoa tammakkaa. Ei ollut niin pientä puroa ettei olisi päässyt keittää. Ei tarvinnut monasti kahta kalaa ottaa, että syömään pääsi. Kyllä se on se neljän kilon taimen vissiin, minkä Jaurusta sain pistää. Eihän siellä puntaria ollut.

Ei ollut niin syvää paikkaa ettei tuommonen isompi kala näkyny. Se näky veen alle, siellä oli kauhean kirkas vesi. Kolmesta metristä siinä kalat näki. Aivan tuommonen kahen kilon harri näky ja tammakan ja taimenen ja lohen sen näki jo ulompaa, isomman kalan. Vittajoen suusta minä erehyin pistämään ison hauen, kun se oli minua silmiin asti, pitkästi toista metriä. Minä arvelen että se oli parikymmentä kiloinen jos ei ylikin. Minä velipojalle vein sen tuliaisiksi. Sano että oli kuin koiran raatoa olis jyrsinyt, oli niin isosyistä. Minä luulin ensin että siellä on lieko. Minä hoksasin ettei se ole vesiväljällä lieko ja pistin silmien väliin.

Kyllä se joskus harmitti kun meni Jauruun ja nälkä sattu olemaan ja oli huono syönti harrilla. Kävi vain pukkaamassa onkia eikä ottanut. Harria oli pari–kolmekymmentäkin yhessä parvessa. Syöttäonki, eihän silloin ollut näitä nykyajan vapoja. Koivuvapa ja siimana oli karhulankaa tai jotakin lujaa lankaa. Koukku piti olla niin suuri että se isonkin kalan kesti. Aivan metallikoukkuja kaupasta, juuri sen verran pruukattiin ottaa. Ei sitä niin seppiä oltu että onkia. (Syöttinä oli) minkälaisia milloinkin. Jos oikein huono syötti ku oli verkapalanen punainen se söi sitä parraiten. Monesti joutu ku oli nahkapussit kahvipussina ja sokeripussina verkaa välissä, joutu ratkomaan siitä huonon syönnin aikana. Sitä ei harri malttanut olla ottamatta. Pani lihapalan siihen ja siihen pani punasta verkaa nokkaan, niin varmasti sai.

3.6 Antti Lokka

Olen järjestyksessä siis kolmas Lokan Antti. Anttihan on ollut semmonen perinteellinen nimi näillä esi-isillä.

Vuosi 1938 oli hyvin kuiva kesä, silloin syttyi paljon mettäpaloja Inarin tuntureilla ja tuolla Anterin ja Luton uomassa. Näin elokuun lopulla meitä lähti sinne 45 miestä. Tämä palo oli Vassujärvien rannoilla Pikku-Anterin tuolla puolen. Mutta tuommosessa erämaassa, kun sinne vietiin tämmösiä savotan miehiä, kulkumiehiä, joille oli vastahakonen lähtiä nuin kauas erämaahan ja niillä loppu eväskin, muistan. Meitä jäi sinne, näitä Sompion poikia 16 miestä, jotka pärjäsimmä siellä, koska oli ainakin onki matkassa ja hyviä onkimiehiä. Me saimme Vassuvaaran palon rajotettua ja näin me jouvimme sitte kalastamaan. Mutta ensin tuntu näissä Vassujärvissä, että niissä ei ole mithän, kunnes me opimma, että kun sinne uistimen heitti, niin sitä ei pitänyt liikuttaa, kala oli heti kiinni. Ja tämä oli ensimmäinen oppi, että näinhän se pitää. Me istuimma toinen rannalla, toinen neljä viis metriä seljän takana. Ja tämä rantamies heitti uistimen, anto olla siellä ja kun kala tarttu, se heitti taka ja päästi. Näin siinä ei ollu liikettä, eikä näin kalat karonnu ja me saimma sillä lailla kallaa. Mutta samalla me sitte teimme lautan ja näinhän se tuli sitten tämä kalastus vähän niin kuin suuremmaksikin. Kallaa oli näissä järvissä niin paljon, että kun tuommosen vilkun tai syöttäongen lautan raosta puotti, koska vesi oli kirkas että se näky kaks, kolme syltää niin joka kantilta oli tulossa kallaa tähän syöttään. Piti olla säkki kun toinen nosti niin kalan sai siihen säkkihin. Ja ne oli niin villejä nämä kalat, varsinkin taimenet.

Kahden kilon harria se oli aivan. Kun me kerrankin saimma kaheksan tämmöstä harria, meitä oli 13 miestä, niin meille tuli näistä hyvät keitot. Meillä oli siellä isot kattilat. Ja sitte kyllä sai pikku tammakkoja ja semmosia. Emmä saanut lohia, mutta nämä tuohustusmiehet oli saanu. Kun ruska-aika tuli ja lehti alko läh-

temään, ne lähti laskemaan alas. Lusma-Uula sano kerrankin, he ajatti sinne, Karhusuvantoon tai Karhukoskeen asti ennen kuin he saavutti ne kalat. He puotti perässä sinne tuohusvalkean kanssa. Ja hän pisti sata harria sinä yönä.

3.7 Kauko Mannermaa

Olen käynyt jo vuonna 1938 ensimmäisen kerran velipojan kanssa ja eräs Pohjanmaan Kauppayhtiön osastopäällikkö oli kolmantena, joka oli velipojan koulukaveri. Me käytiin elokuussa vuonna 1938. Tehtiin semmonen retki, että Ivaloon mentiin täältä autolla ja vietiin vene sinne. Ivalosta lähdettiin metsäautotietä Kattajärvelle päin ja päästiin Ruohojärvelle saakka, sinne oli tie. Rekkavaunun päälle saatiin se vene. Kävin puutavaraa muistaakseni sieltä hakemassa. Laskettiin Ruohojärvestä laskevaan ojaan vene ja oja vei Kattajärvelle. Kattajärvestä laskettiin vene Luttoon. Lutossa me kalastettiin, mutta ei saatu kuin yksi pikkunen taimen ja sillä oli sopuli vatsassa, siihen aikaan oli sopuleita siellä paljon. Yhtään muuta, ei saatu yhtään harriakaan. Kun me veneen kanssa tultiin, niin nehän häiriinty kalat. Ensin ihmeteltiin, että se on aivan tyhjä koko Luttojoki. Laskin muistaakseni ainakin kaksitoista koskea, mitä me laskettiin sitä Luttoa ja tultiin Luttokönkään yläpuolelle. Kuultiin että siitä saa veneen vedettyä ojaa pitkin lähelle Suomujokea. Niitä sanottiin Rupi-Suolijärviksi. Siinä oli monta järveä, joita pitkin me vedettiin niitä ojia pitkin. Siinä oli semmonen harju Luton ja Suomun välillä. Lutossa oli 12 metriä alempana vesi kuin Suomussa. Meidän piti vetää köysien avulla vene sen harjun yli Suomuun. Se oli aika suuri puuvene. Lähdettiin sauvomaan Suomua ylös päin.

Päästiin Muorravaarakan suuhun ja vedettiin vene Muorravaarakan suun yläpuoleisille järville saakka ja sieltä saatiin jo harreja. Kun lähdettiin Muorravaarakkaan, niin ensimmäiseltä kiven kosteelta saatiin, minä muistan, kahdeksan suurta harria ja ne oli tosi suuria. Minusta tuntuu, että ne oli melkein kaksikiloisia. Ne oli aivan hirveitä, hyvä että maalle saatiin. Huomattiin että Muorravaarakassa sitä kalaa onkin. Me emme tienneet, että siellä on taimenta, luultiin että siellä on vain tammukkaa. Velipojalle tarttui kiinni kala, hän luuli että se on hauki ja huolimattomasti vetasi. Vapa ei kestänytkään se taipu niin paljon, että kala löi törmään ja vapa meni poikki. Minä en muista saatiinko sitä sitte, mutta sen jälkeen me saatiin taimenia ja harria ja ne oli melko suuria. Suurimmat oli kaksikiloisia. Se oli yön reissu. Minä kannoin eväät ja nämä kaverit kantoivat kalat, sillälailla sovittiin kun näytti, että niitä kaloja tulee. Reput tuli täyteen kalaa, että meillä oli kantamista.

Ne sai tosiaan kaksi satulareppua aivan täyteen pakattuna kalaa, hyvä että jaksoivat kantaa. Se oli ensimmäinen reissu. Seuraavana päivänä lähettiin toinen reissu ja sama tulos. Ja sitte me lähettiin sieltä pois. Meillä loppui suolat. Meillä

oli kyllä säkkikaupalla suolaa, mutta jätettiin tulomatkalla jo yksi suolasäkki Luton varteen, siitä mistä lähti oja Rupi-Suolijärviin. Me aateltiin, kun ei mitään Lutosta saatu, ettei sitä suolaakaan tartte. Kalastettiin me Suomussakin, muttei niin paljon. Me oltiin 9 vuorokautta tuolla reissulla. Muistaakseni 147 kiloa, monta nelikkoa, taimenta ja harria, punnittiin ne kalat sitte... Lohta ei ollu yhtään, eikä nähtykään, ei meillä ollu kuvitelmaakaan että siellä lohta onkaan, ei tiettykään.

4 KALASTUS ENNEN TOISTA MAAILMANSOTAA NUORTTIJOEN ALUEELLA

4.1 Kaaleppi Kilpelä

Asutus

Ensimmäisen kerran kävin Nuortilla vuonna 1923, sotiin asti joka kesä. Nuorttijärven rannassa on (oli) asunto, kaksi aittaa ja navetta. Kaksi asuinmökkiä Paatesniemessä Paatesjoen ja Nuorttin välissä. Silloin vuonna 1924 kun kävin niin se oli jo silloin vanhan näkönen paikka mutta rakennukset olivat pystyssä. Lammasläätti, aita ympärillä pitkin järvenrantaa alaspäin. Navetassa oli 7–8 partta ja ne oli vielä jäljellä. Alatalolaiset siinä ovat asuhneet. Ne muuttivat Martille asuhmaan. Siellä on ollut sen ajan asutusta Nuorttijärven rannalla ja niissä saarissa pitkin itärajaa on asunu muitaki suomalaisia. Se oli kalasa järvi ja muuta riistaa. Silloin ei ollu muuta elinkeinoa. Se on ollu ihan luonnosta elämistä.

Vapaussota kun sytty niin talvitie kulki Nuorttijärveä myöten Nivankylään. Nivakylä on Nuorttijärven alapäässä. Se oli suomalainen kylä. Sielä on asunut myös kolttia. Värriönvuomassa ei ole ollut mutta Nuortin varressa niillä on ollu yksi maakämppä. Maansisään kaivettu. Sinne ne ovat nääntynheet ja kuolleet. Ne ovat olleet sellaisia metsästä eläviä ihmisiä. Muuta työtä kun ei ollut niin sitä pyyvettiin kalaa ja riistaa ja mitä ovat saaneet. Peuroja ne etupäässä ovat olleet ja nämä nykyisetkin porot ovat niistä peuroista lähtöisin.

Kalat ja kalastustavat

Kalaa oli täälläkin (= Kemijoki) ihan mahottomasti, mutta kun sitä oli pyytäjääkin niin piti mennä Nuorttille. Siellä kun oli kalan tulo rajatonta. Sieltä alhaalta varsinkin lohta tuli kovasti. Haukia ei ollut kuin kilometri Nuorttijärvestä tänne päin, Paatesuvannossa. Siinä oli isoja haukia. Ei me niitä ruvettu pyytämään, eikä pikkukaloja. Lohta vain pyyvettiin. Lohta sielä kyllä olikin. Kerralla sai sellaiset 150 kiloa. Eihän siihen monta isoa lohta tarvinnut kun oli lasti. Ne olivat pa-

rempikuntoisia kuin Kemijoen lohet. Saatiin aivan satoja kiloja, vaikka joki oli pientä Ylä-Nuorttilla. Nousi se lohi vain sinnekkin, varsinkin silloin aikaisemmin. Monena vuotena pyysin eikä rajasta olis saanut mennä yli mutta menimme omalla luvalla.

Yhtenäkin yönä kaheksantoista oikeaa isoa merilohta. Niitä pieniä pentuja, suutaria nousi, mutta niitä tuli hyvin vähän. Urospuolinen nuori lohi sitä kutsuttiin suutariksi, niin kuin merilohi (ne olivat) oikein sieviä kaloja, mutta niitä ei tullut paljon, vain muutamia kymmeniä saathiin. Merilohet oli yheksästä kilosta kahteenkymmeneenviiteen, ja suurimmat kolmeenkymmeneen kiloon asti. Syksyllä ne nousivat kutehmaan Suomen puolelle. Niitä saatto olla niinkin monta että neljä, viisi yhdessä kutukuopassa. Kun ne nousivat sinne karikolle missä ne kutivat, siinä oli leveä kuoppa. Siellä ne olivat rinnakkain. Niskakaloiksi sanottiin niitä urospuolisia lohia. Ne oli suuria kojamoita, mätilohia. Oli siinä paljon nuoriakin lohia. Kesäaikana ei saanut Nuorttista lohia kun vain syksyllä. Elokuulla lohi alkoi nousta. Silloin alkoi lohen pyynti. Kun pimeni niin oli hyvä pyytää tuohuksella ja inalla tai nuotalla. Kun oli syvä poukama, inanperä oli heti täysi kun pyöräytti ja sitä oli paljon.

Tuohustamalla niitä pyyvettiin, ei niitä muuten saanut. Kyllä inallakin, siis jokinuotalla, mutta sielä ei ollu rajasta alaspäin kuin kaksi suvantoa, Rapinnussuvanto ja Rannissuvanto joissa saatto vetää. Siitä kun lähtee Ranniskonelosta alaspäin niin aivan koskea se väli Paatesjoensuuhun asti. Sitten on Paatessuvantoa jonkun matkaa niin tulee Nuorttijärvi. Mie olen käyny sielä isän kans kesälä ja sielä oli lohia. Siitä kun lähti tulehmaan ylöspäin ne oli oikeita merilohia ja isoja.

Nuorttijärveen lohi nousee Patunan kautta. Se oli paha säännöstelypaikka. Siitä ei kaikkina aikoina lohi pystyny nousemhaan kun oli niin hirvittävän virtava paikka. Mutta sitten kun vesi laski Nuorttista ja Nuorttijärvestä niin lohi pääsi nousemhaan. Keväällä ne alkaa pahimman kevättulvan aikaan nousta merestä. Nuorttijärvi on kuin meri. Mekin kun aamulla menimmä yön tuohustimma niin sielä niitä meurahteli, järvellä saattoihan sielä olla haukiakin, ettei kaikki lohia ollu. Met saimma lohta ja kovasti.

Hyvin vähän niitä nousi tänne, mutta jonkun verran nousi lohia tänne ylöskin. Tulppion alapuolellekin, Haukijärven nivoihin. Siitä asti saathiin isoja kojamoja, urospuolisia pitkiä ja paksuja. Ylimmäiset on saatu Nuorttista Soklin yläpuolelta, merilohi. Tulppiojoesta on saatu jonkun matkaa suusta ylöspäin. Tulppion majojen kohalta saatu, mutta niitä ei kovin paljon ollut. Haukijärven nivojen kohala oli aivan mahottoman hyvä kutupaikka. Siitä saathiin paljon. (Ks. kuva 5.) Eihän sitä kaikille niin paljon aina riittäny, kun oli monta porukkaa pyytäjiä. Mutta kyllä niin että saathin suolata.

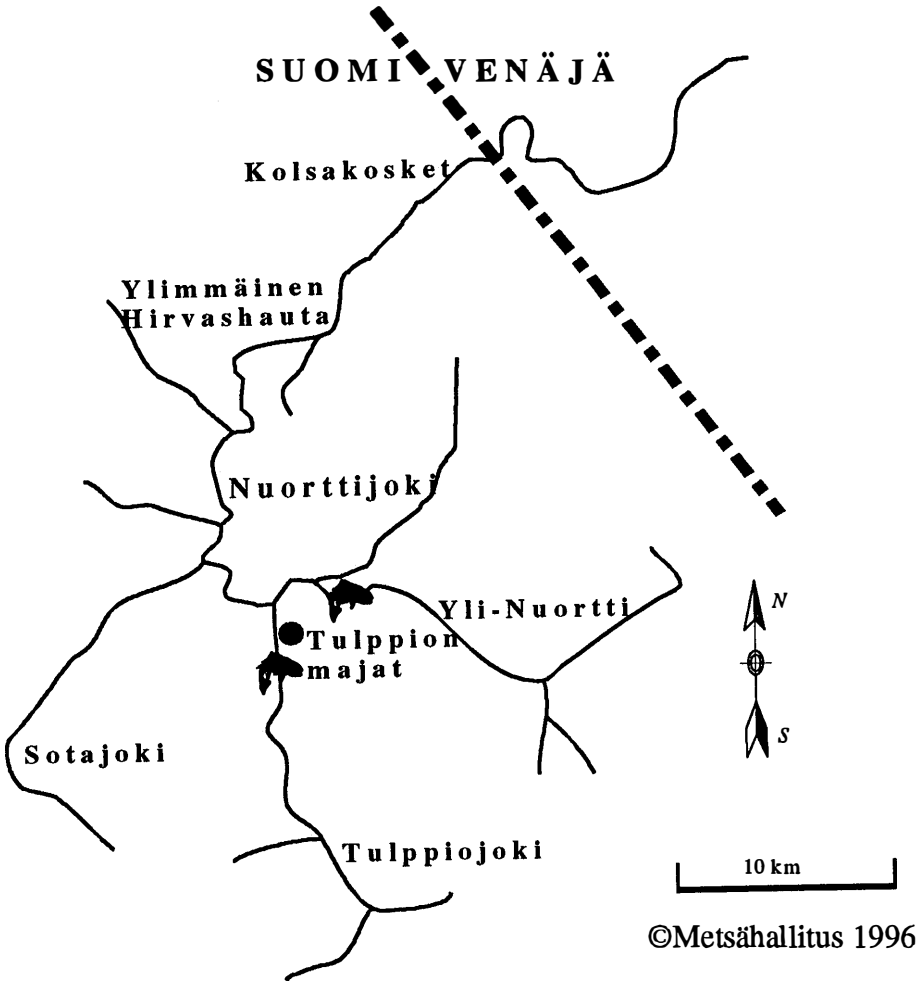

Kuva 5. Nuorttijoen vesistön ylimmät lohensaantipaikat Kaaleppi Kilpelän haastattelun mukaan.

Sielä oli yksi iso porukka, kahen venheen pyytöporukka. Meitä oli kolme–neljä. Me olimma isän kans viimisen kerran viis viikkoa, mutta sitähän hupeni aikaa kulkemisseen. Nuorttilla (joella) alettiin pyytämhään ja pyyvettiin muutakin kalaa kuin lohia. Tuli tammakkoa ja harria. Siikaa siellä ei ollut kuin Tuohuskosken alla, alemmassa koskessa. Siellä oli kyllä ihan mustanaan siikaa, mutta sinne koskiin se ei noussut. Koskikalahan siika ei ole, mutta Paatessuvanthoon ne nousit Nuorttijärvestä.

Nuorttijärvessä oli ahventa ihan tuhottomasti ja haukia, mutta eihän niitä sieltä asti pyyvetty eikä tammakkoa ja harria. Vain paljasta lohta pyyvettiin. Sitä tuli uutta tilalle kun pyyvettiin ja kun saathin tarpheeksi niin lähettiin sauvomhaan takaisi. Sieltä ei voinu kuljettaa isoa lastia kun oli vähän vettä joessa. Sieltä oli tavattoman vaikeaa tuuva kaloja pois. Sielä oli yli kahekymmene kilometrin aivan

kuivaa ja koskista jokea. Oli joku syvempi paikka missä lohet oli ja ne oli aina täynnä. Sielä ne enimmäkseen sikiävät rajasta alaspäin. Rajasta alaspäin on kyllä joki raivattu, eikä sielä suuria kiviä olekkaan. Sielä on ollu suuret tukinlaskut aikanaan.

Talviaikana olen käyny myöskin monta kertaa. Meillä oli mukana kaksi härkää. Kahella ahkiolla me veätimmä kaloja. Ei muuta kuin ahkioon pyyvettiin. Sulia oli ja niissä piimmä verkkoja. Hyvinkin matalissa paikoissa oli harria ja se oli hyvä menehmään verkkoon. Saimme jonkun tammukan, jotka pyöri harrin kutupaikoissa. Ne söivät mätiä. Se oli kummallista Kemijoessakin. Siellä missä lohi kuti niin siellä tammakot ja matikat vahtasivat alapuolella ja söit mätiä. Harriarinalla kun koppasi tammakon venheesseen ja rupesi perkkaamaan niin suolet oli täynnä lohenmätiä. Samoin matikoilla. Sekin oli sitä luonnon rajoitusta ettei tule liian paljon kaloja.

(Oli myös) kolmen veneen porukka pyytäjiä ja nehän sait paljon. Ne olivat savukoskilaisia, nuosulaisia, kuoskulaisia ja oli siinä jonkun verran marttilaisia. Sinäkin syksynä, se olikin viimeinen syksy kun Ikäalppi ja Nousun Ottu menivät. Sielähän niilä tuli se merkillinen juttu kun se rajanylitys tuli niin huuvoksi. Niinhän siinä keksivät karkotus konstit.

Ampumistapaus rajalla

Se ampumistapaus mikä sielä sattu, ne ei olleet venäläisiä ne ampujat. Kun kielto ei auttanut, jotakin piti keksiä. Sattukin rajavääpeliksi sellanen herra joka katkasi. Vaikkei yhtään panosta pannut sen kun huruutteli ilhmaan. Ne tulivat sieltä kauhun kans. Kyllä se oli huono ampuja kun petäjän latvassa panokset, valojuovat kun kulki ne näkee. Vasta se on saatu tietää kun se on tunnustanut että hänet panthiin tekemään. Kyllä rajavartioston herrat tiesivät sen. Minäkin kuulin sen isältä heti silloin kun ne oli isälle sen selvittäneet. (Ampumistapauksesta ks. myös Ollilan ja Yrjänheikin kertomaa.) Ne piti isää luottomiehenä vaikka isä ittekin kulki siellä Nuorttijärven päässä. Minäkin kuljin isän kanssa. Eihän sinne olis saanut mennä mutta sinne menthiin. Minä se sanoin isälle että eiköhän mekin lähetä Paatessuvannolle. Sielä olthiin viikkotolkulla eikä meitä kukhaan sielä hätyyttäny. Eikä sielä ollu venäläisiä. Verkkoa saattoi pitää mutta nuottaa ei saattanut vetää, kun se oli aivan koskinen. Tukkilanssit olivat aivan Nuorttijärveen asti.

Karhu

Onkihommaa ei ollu ollenkaan. Ei sitä joutanu muuta kuin perkata kaloja ja hakata tuohuspuita. Ei siellä ketään peljätty. Rauhassa sai olla. Tapahtu meille ker-

ran sellainen mutta siihen ei ollut muu kuin karhu syyllinen. Rajalle kerättiin taas mahottomasti kaloja. Monta tynnyriä, likemmäs tuhannen kiloa. Sinne tuothiin ja talvella veätethiin. Mekin isän kans toimma. Minä isälle, että emmäkö me vie näitä kaloja ylemmäs, emmä pane samaan paikkaan. Isä että mitä se vaikuttaa lähteä viehmään sinne kun tässä on muillakin, sen kun laitamma tuohon kuusen tyvheen. Ne ruukasivat säilöä sinne ja vaikka olis kultasormuksen sinne pannu se säily. Erämaakuri oli kova. Ei saanu ottaa.

Siinä oli kuoskulaisten, nousulaisten ja meilläkin siinä oli kaks isoa toistasaankilon tynnyriä. Karhu oli tullut ja hajottanut, ei se ollut syönyt juuri mitään mutta nostellut ja maistellut palasia. Se oli jättänyt semmosen hajun niihin. Kaikki astiat se oli käännellyt nurin. Siinä oli ainakin kaksi tuhatta kiloa kalaa. Lohia kaikki. Sammalten kanssa se oli sotkenut ne. Olipa tehnyt vielä niinkin että lyönyt sammalia kala-astiat täytheen ja lohipuolikkaita se oli kantanu saan metrin päähän ja hauvannut. Totta se oli varastoinu seuraavaa talvea varten. Niin täpärällä oli se homma että kun me menimme hakehmaan poroilla niitä kaloja niin me näimmä että nyt täällä on käyty. Niin oli mustat jäljet. Minä sanoin Vitikan Oskarille että kyllä nyt on tainnu käyvä hullusti kun nuin likasilla jäljillä on kävellyt. Kaikki oli kaatanut. Ei yhtään ahkiollista saatu kalaa. Ei ees tyhjiä astioita kun se oli yrittänyt nostaa niitä parkkitynnyreitä niin se oli vain repinyt ja hajoittanut. Sen jälkeen kun se oli täyttänyt ne sammaleilla niin oli vielä hypelly ja polkenut niijen päällä. Sammeleetkin oli niin lujassa että kirveellä sai irti.

Meillä ruukasi kesällä olla pitkin jokivartta kala-astioita, niihin ei oltu koskettu. Se temmelsi vain siinä isossa paikassa. Vuorokautta ennen kun me menimmä hakehmaan niitä kaloja karhu oli lähtenyt kävelemhään Venäjän puolelle. Ne arvelivat että kolme kilometriä olivat ajattaneet sitä karhua mutta ei ne sitä saaneet, sinne se oli painunut. Karhu harjaantu kun siinä perkattiin kaloja. Minulla oli niin kuin aavistus, kun sanoin että ei jätetä niitä tähän. Mutta isä että ei me lähetä värkkäähmään, jätethään tähän missä on toisillakin. Juomassa karhu oli käynyt tihiään kun jokheen kulki paksu jälki. Vain pari pientä kalaa-astiaa oli jääny jäljelle.

Nuortin lohen runsaus

Nuortti on tavattoman köyhä kalan ruuvasta. Lohellakin oli aivan suolet tyhjänä. Ei muuta kuin keltaista limaa suolen sisällä ja ne kun muutaman päivän ovat Nuorttijoessa niillä ei ole kuin nahka ja ruoto jäljellä. Varsinainen voimaliha, mutta mitään rasvaa ei ole. Laihtuhan se kala Kemijoessakin mutta Nuorttissa vielä enempi. Meijän käsityksen mukaan kun Nuortti on hetepitoinen joki. Kun ne nousee niin ruoka häviää.

Nuorttin kalat oli hyviä, tammakko varsinkin. Sillä on paremmin sitä ruokaa. Hirvashauvoissa ja Könkhään alla leveät pyrstöt heilu. Sielä oli perhosia joita ne noukki. Kyllä niitä oli mukava katsoa. Sitten kun se otti perhosen ja painu pinnan alle niin pyrstö jäi näkyviin. Alatalon Pekka vitsaili että pitäis tehhä pitkä kauha ja kun ne nousee hyönteistä ottamhaan niin sillä koukata. Minä että mitä sitä kauhalla kun laskee verkon siihen haarakepillä. On ne kuulemma pyytäneet siellä Patunassa koukkaamalla. Ne muisteli että sielä on ansa. Patunasta kun ei muuten lohi päässyt kuin hyppäämällä, siinä kun on kauhean korkea parras josta putoaa. Koltta oli vahannu haavin kans että lohi kun hyppää silloin se koukkas ja nakkas maalle. Ne muisteli sitä, en usko että isä kehtasi valehella. Se sanoi että siellä niitä ukkoja istui vahtimassa, haavilla koukkivat niitä lohia. Eihän ne tietenkään suuremmassa määrin sitä tehneet kun sen että syömhään pääsi.

Saksalaiset kun pommittivat ne pavot hajalle niin lohi pääsi nousemhaan. Sotaaikana ja kun rauha tuli, ensimmäisenä kesänä oli merilohta Nuorttissa, siihen katkes. Nuorta 2–3 kilon lohia. Aikaisemmin ei nuorta lohta ollut ollenkaan. Ennen oli 6–8 kilon pienemmät. Ja niin aikaisin saatiin keväällä että niissä oli suomu päällä. Kun se merestä nousee sen jälkeen sillä vasta suomu alkaa irrota. Ei niitä suomukaloja rajan tällä puolen (ennen) saanu, ne kerkis riisua ennen.

4.2 Matti Lakela

Kun olin poikanen, moni muisteli niitä lohisaaliita Nuorttista, mutta ei niitä niin tarkasti pannut mieleen kun Kemijoestakin sai lohta. Se oli aikasemmin tietenki Venäjän vallan aikana. Ne oli aivan mahottomia lohisaahliita saahneet. Nehän oli aikoinaan kulkenheet siellä rajasta alaskäsin nuotan eli inan (= jokinuotta) kans. Lohia inanneet ja sinne suolanneet. Isä oli kans ollu pyytämässä ja muisteli sitä lohiaikaa, kun oli ollut kovasti. Ne ovat saaneet lohta ja olleet ihan sitä varten Nuorttilla. Vasta rajasta alaspäin ne oikeat lohipaikat olivat.

Lohi alko loppumhan ennen sotia. Sovan jälkeen rakennettu pato katkasi lohen nousun. Sehän oli ollu aivan mahotonta lohen nousu siellä Patunassa. Isä muisteli, kun koltat olivat rakentaneet juurirysän. Juurista tehtystä rysästä oli mennyt lanka kämppään ja langan päässä oli kello. Kun rysä oli alkanut heilumaan, niin kello oli alkanu pönkättämään, ne olivat menhet päästelemhän lohia pois. Kertovat, että Patunassa oli kaitasempi väylä, jossa on monta jyrkkää hammasta. Lohien piti hyppimällä nousta ja siinä niillä oli juurirysä.

Se oli vuosi 1933, kun kävin ensimmäisen kerran Nuorttilla, 13–14 vuotiaana, raja-aitaa(=poroaitaa) korjaamassa. Oltiin useampia viikkoja rajalla. Syöminen, enin osa, otethin mettästä. Veestä kalaa ja maalta lintua. Meitä oli lähemmäs parinkymmenen miehen porukka, jotka olimma töissä siellä. Meillä oli porukan

pyynti. Joka yö oli verkot veessä, ja kalaa tuli, lohiakin. Verkot olivat tihiät, 38 mm, ei 40 mm harvempia yhtään. Yhessäkin lyhyessä verkossa oli viisi lohta, yksi suuri, neljä suutaria, 3–4 kiloisia. Kyllä nekin lohia olivat, mutta ne olivat sen ikäluokan lohia, joita suutariksi kutsuttiin. Se oli juuri rajavyöhykkeellä, siinä matalassa suvannossa, Kolsakosken niskassa. Met asumma tässä rajan näkösillä ja aita meni tätä rajan laitaa. Minä en ollu kokemassa verkkoja, kun ne päästättivät sen ison lohen käsistä. Se oli niin kova nousu, että niitä oli vaikka kuinka paljon. Kun syksyllä se lohi nousi kutheen, sitä oli, ja muuta kalaa kans oli, että sitä riitti. Suolattiin astiakaupalla ja syöthiin. Kalaa ja lintuja oli, että sai tuuva kotia. Rajalla olthin kyllä, mutta lintuja ammuthin. Kyllä sielä siihen aikhaan kuljethiin rajan toisellakin puolella.

Sovan jälkheen olen ollu varsinaisesti kalanpyynnissä, useampia kertoja. Silloin ei ollut enää lohta, mutta muuta kalaa kyllä oli uskomattoman paljon. Ensimmäisen kerran sodan jälkeen kävin vuonna 1946 tai -47 ja vielä seuraavanaki vuonna, asialle asti. Kaloja myöthiin. Paras tuonti mitä kerralla tuothiin oli 504 kiloa, kun punnithiin ja toisella kertaa yli 300 kiloa. Tämä peräkkäisillä reissuilla. Ykstoista yötä pyyvettiin, oli se hirviätä. Ensin toimma kaksi lastia sinne Sotajoen sillalle. Hevonen tuli täältä Martilta noutamhan. Sotataipalheesta ajettiin kalat yli. Sitten toinen vene tuli täältä Martilta noutamhan kaks vene lastia. Sitten punnithin kalat ja jaoimma. Yksi venelasti kyllä tuli aina. Eikä siellä niin paljon pyytäjiä ollut, 3–4 veneporukkaa.

Verkot olivat pumpulilankaverkkoja. Sovan jälkheen oli ostoverkkoja, sitä ennen oli itte tehtyjä. Verkon koko oli 38 mm. Keväällä sai raahvaita harria, se tarttui sopivasti korvallisesta kiini, eikä sotkenut verkkoa, kylmänveen aika. Kyllä niissä koskenkoneloissa oli tammukoita. Verkon kun laski ja sitä rupes nostamaan pois niin täyty läjätä ja panna käjet veteen ja väähnäyttää ettei repeä koko verkko. Jos olis ottanut paulasta kiinni, olis koko verkko repeytynyt.

Kala oli aivan raavasta harria ja sitten tammakoja aina seassa, mutta niitä oli vähemmän. Ne oli semmosta laihaa harria, ei aivan kilon. Totta niitä kaloja oli niin paljon, ettei niille ollut ruokaa. Ne oli minusta semmosia laihoja. Harri alko justiinsa kutehmaan sillon. Verkosta kun päästeli, mäti huilas siinä näkyviin, aivan pillinä tuli. Oli isoa tammakkoa kans. Siellä varsinki kosken koneloissa, tyvenissä paikoissa, rannalla oli tammakoita. Aivan täynnä verkot, niin että niissä ei selevää silimää ollu. Tammakot oli tummia punapilkkusia kaloja jota taimeneksi kuttuvat nykyään. Niissä oli kiloisiaki ja toista kilonkii, sitten pienempiäki, mutta isommukset oli semmosia. Ei ollut kirkkaita taimenia vuosina 1946, -47, -48, kaikki oli tummia. Siikaa en ole saanut muualta kuin Hirvashauvasta. Oli kaksi tavallisen kokoista siikaa yhessä verkossa. Vaellussiiat niin kuin lohiki on nousseet, silloin kun joki oli vapaa. Ne oli valtavia siikaparvia Kemijoessa, mutta

Nuorttissa ei ollu. Hirvashauvasta olen saanut kaksi tai kolme siikaa. Mateita, ahvenia tai haukia en ole saanu Nuorttista. Se oli pelekästään kevätpyyntiä, en minä syksyllä käynyt.

Ne vanhat ihmiset puhu suutarilohesta. Se ei ollut kuin tämmönen kojama lohi, se oli pienemmän sorttista, elikkä pienempää ikäluokkaa. Se oli samaa Jäämeren lohta, mitä isompi. Suutarilla oli terävä nokka ja koukku ku kojamalla. Suutarit pysy verkossa, monesti piuasit vain koukusta. Ei net olheet oikein punaisia enään. Ne oli paremmin kutulohen mallisia.

4.3 Pauli Ollila

Sotataipaleeseen menimmä asumaan vuonna 1924, Kemi-yhtiön tilalle. Meitä oli viisi henkeä, äiti, isä ja kolme lasta. Vakituisia asukkaita oli Tulppiossa Kemi-yhtiön tilalla ja Sotataipaleessa me. Siinä oli myös Kemi-yhtiön tila. Vakituisia kalamiehiä oli Alatalon Rikhart. Sillä oli aina Halosen Alpertin poikia. Kulki siellä martinkyläläisiä monesti ja Kuoskusta ja saulaisia, niitä oli jotka kävi aina syksyllä talvikalat hakemassa.

Suvantopaikat olivat hyviä. Nuortti oli koskista jokea. Minä olin alle kymmenenvuotias poika, ja Aili-sisko toisella kymmenellä, ja sitten oli isä mukana. Aivan rajalla asti kävimmä. Minä en ollut lohenpyynnissä kevätkesällä, mutta myöhemmin syksyllä, kun lohi nousi kuthuun, isä meni (erään miehen kanssa), sitä sanottiin Orava Karppiseksi, ammattipyytäjä Nuorttilla.

Ne kyllä saivat lohta. Karppinen oli jostakin Veitsiluovon varastosta saanut tynämiittiä. Se oli keksinyt sen konstin, kun siellä rajan alapuolella oli semmosia syviä hautoja, kuin Vänttiönhauta, niin se oli alkanut räjäytellä lohia. Oli saanut kans. Semmoseen hautaan kun puottaa tynämiittipommin, lohet kellahtivat pinthaan. Rajasta oli joku kymmenkunta kilometriä. Siellä rajan takana kun ei tietty, että siellä rajavartioston miehiä kulki. Niin siellä tohti käyvä. Karppinen oli ollut, kuinka lie kauvan, omalla vastuulla. Karppisella oli sitä lohta niin paljon, että oli suolannut monta saavia.

Rajalla on sellainen koski kuin Kolsankoski, se jätti sitä kalaa vähemmäksi kosken alle, ja sauvo Tulppioon kalalastin kanssa. Karppinen muisteli, että siellä on lohta kovasti. Siellä oli kolme veneporukkaa, sitten ne lähti sinne pyytämhään. Minun isä lähti Karppisen kanssa. Niillä oli tarkotus, että ne tuohustaa kun oli syksypimeän aikaa, että ne pelkästään tuohustamalla yrittävät saaha. Olit ne verkkoilleet mennessä, sinne rajalle kun oli pitkä matka. Nousulaisia oli veneporukka. Karppinen ja minun isä, sekä Ikäalppi ja Nousun Ottu. Kolsankosken nis-

kassa olivat olleet asennossa ja hakkasivat tervaksia touhuspuiksi. Parila oli se jossa puut paloivat, ja arina se jolla pistettiin kaloja.

Ampumistapaus rajalla

Ikäalppi ja Nousun Ottu lähtivät siitä seilaahmaan koskea alas. Toiset jäivät vielä tulille, että lähtevät siitä myöhemmin perhään. Venäläiset olivatkin tulleet vahtaamaan Kolsakosken alle suvannolle. Nämä kun laskivat siihen, sieltä törmän takaa kuului karjaisu, että käjet ylös, ja perämies sauvoo venheen tänne ranthaan. Ikäalppi oli ollut siinä arinan kans keulassa pistämässä, ja Ottu perämiehenä. Ottu oli sanonut, että joo, joo kun ne olit karjaisseet, että perämies sauvoo venettä tänne maalle. Ottu lähtikin sauvomaan sille toiselle puolelle. Samantien oli Alppi meurahuttanut arinanvarrella tulet sammuksiin, puotti jokeen, niin ne jäivät pimeään. Niinhän ne alkovat venäläiset ampumaan. Niillä oli konekivääri. Miehet hyppäsivät jokeen ja uivat toiselle puolelle, veneeseen oli tullut reikiä, kuitenkin ne pelastautuivat rannalle, kun ne (venäläiset) eivät osanneet ampua pimeässä, eivät tienneet toisen puolen etäisyyttä, että olis siihen ampunut. Kumpikin lähti siitä eri kerralla juoksemaan. Ei tienneet toisistaan. Toinen laskeutui alemmas, ja toinen ylemmäs jokea. Alppi juoksi noin kilometrin eellä, ennenkuin alkoi höröstellä, märkänä kun olivat. Sitten se alkoi kuulla köpinää jäljestäpäin, niin se oli arvellut, että venäläiset tulevat. Kun se joka oli sanonut, että käjet ylös, oli sanonut että vene vesille. Niillä oli ollut vene, ja koira venheesseen, net kuulivat että niillä oli sotakoira kans, ja onhan niillä ollutkin. Alppi oli mennyt puun taa, ottanut kiven siitä maasta, kun ei enää jaksanut juosta, arveli että hän motasee sillä kivellä. Alppi oli sitten, että kuka se sieltä tulee, niin Ottu, että minä. Siinä ne sitten yhtyivät ja lähtivät yhessä kävelemään. (Ks. myös Kilpelän ja Yrjänheikin kertomukset.)

Lohi

Kyllä silloin lohia oli, sen minä takaan, vaikka ei niitä oikein kevätkesästä saanut. Silloin kun minäkin kuljin, isoja harria ja tammakoita, kyllä niitä oli mukava pyytää ongella. Syöttäonkea ei käytetty eikä perhoshommaa, ainoastaan vilkulla ongittiin ja verkkohomma oli. Toisena kesänä olin isän ja Aili-siskon kansa kevätkesällä, ihan valosanaikaa yölläkin. Isä sano että käyhäänpä mekin tuolla rajan takana, minä ja Aili vastustimma. Pelottihan se meitä lapsia. Me että ei me tohita, isä (sanoi) että käyhään vain vähän matkaa. Siinä oli korkea raja-aita, poromiesten tekemä. Muistan kun kiikuimme siitä yli, kyllä minua pelotti mutta siihen tottu sitten. Me ongimma ja saimme isoja kaloja kun siellä ei ollut kukaan käynyt jälkeen edellisen kesän. Kävimme samassa asentopaikassa missä oli edellisenä vuonna ollut se ampumatapaus. Siellä oli voileipä jäänyt kesken syönnin asentopaikassa havujen alla. Isä sano että kyllä me lähetään ja verkotetaan siellä

rajantakana. Seuraavaksi yöksi me lähimme, laskimma kymmeniä verkkoja ja olimma rankisessa yötä siellä Venäjän puolella Ranniskonelossa. Kyllä se tuntu kamalalta panna nukkumaan, että vieläkhän tästä selviää kun edellisenä kesänä oli se ampumistapaus. Se oli hyvin muistissa. Ei isä meillä peljännyt mitään. Meijän oli pakko olla isän matkassa. Kuuven kilometrin päässä rajalta me kävimmä. Siellä oli kyllä isot kalat, me saimma verkoilla hyvästi kalaa. Sieltä ei ollu pyyvetty.

Lohen saanti loppu kuin kirveen silmään sinä kesänä kun oli se ampumistapaus. Sitä ei tullut enää seuraavana kesänä. Net sano että se on tehny lohipavon. Sitä ei lohta saanut sen jälkeen. Silloin vuonna 1945 kun olimma ei lohta tullut kuin isoa tammakkoa ja harria. Nykyisin ne kertoo saavan jonkun lohta tai taimenta. Lohen loppuminen oli vuonna 1928. Silloin ne olivat oikeita lohia, isoja kojamoita, yli 10-kiloisia.

Kalat tuotiin sauvomalla Sotajokea pitkin sillalle. Siitä hevosella veätettiin kalat ja vene. Meillä oli hevonen kun me asuttiin Sotataipaleessa. Kolme ja puoli kilometriä oli se kangas jonka yli piti vetää. Sotajoki on veenjakaja, se laskee Nuorttijokeen joka laskee Venäjän puolelle. Vouhtujokeen veettiin aina venheet ja Vouhtujoki laskee Kemijokeen. Isä aina vippasi kalamiehiä. Ajo niille venhen ja kalat ja sai siitä maksun.

4.4 Pekka Alatalo

Muistan ensimmäisen reissun kun kävin velipojan kanssa. Olin päälle kymmenvuotias. Martilta kuljettiin, Nivankylään menijöitä. Tästä kylästä lähti kaksi miestä aina talosta. Niillä oli inat ja ne oli kaksi viikkoa reissussa, ne ei saattaneet tuuva kaloja, kun Sotataipaleesta piti vetää venettä kolme kilometriä. Syksyllä kun alkoi kylmäämään, niin piti lähteä kaloja noutamaan. Puolikymmentä poroa oli kummallakin, ahkiot ja loijakat. Muistan kun Alatalon kartanolla loijakasta jaettiin kaloja. Ne oli kauhean isoja lohia. Ne oli leikattu halki, kun ne oli suolattu. Niillä astioilla ei saattanut kuljettaa. Kala-astioita sanottiin puolikoiksi. Ne oli useammissa ahkioissa tai loijakoissa louteella peitetty. Se oli jokakesäinen käynti, kun ne porukalla lähti pyytämhään. Se oli melko myöhänen, kun isommat lohet pääsi nousemaan. Sitä, jota suutariksi sanottiin, oli kovasti. Se oli 3–4 kilon painoista.

En muuten ole ollut pyytämässä, kuin työhommissa, käymäreissuilla aitahommissa. Silloin pyysimmä aina. Meillä oli rajalla asentopaikka, siitä kuljimma Kolsankoskella, Korvatunturin puolella, Piipon kanssa verkkoilemassa. Alatalon Aleksi oli meillä kymppinä. Sitten Lakelan Matin kanssa olen kulkenut, kun rajan aukaisijoita vietiin. Evakon jälkeen pyysimmä verkoilla.

Iso merilohi tuli vasta myöhään syksyllä. Silloin kun olimme rajanaukasussa saimme sillä aikaa pyytää kalaa. Meijän piti tehä astioita. Puusta kiskottiin päreet. Kun kannoimme pärekoppia Taipaleen yli ne pantiin korennolle, ja kaksi miestä kanto. Isoa lohta Nuorttissa oli syksyllä, aikaisemmin oikeinkin, mutta minä en tiijä onko ne pavonnut sen, kun siinä oli kaksi väylää. Toista väylää ei lohi päässyt nousemhan. Joku ukko oli semmonen, se lupas, että kun se saa räjäytysainetta, ja pani vielä palkankin, mitä se siitä reissusta tahtoo. Mutta käymättä se reissu siltä jäi.

Vuosina 1917 ja 1918 sai vielä lohta. Vuonna 1918 keväällä oli sisällissota, minä en sen jälkeen tiijä onko saatu lohta. Venäjän puolella en ole käynyt.

4.5 Sauli Halonen

Jotakin olin vajaa kaheksantoistavuotinen. Keväällä kaverilla oli sormi poikki. Se leikattiin Pelkosenniemellä, sitten me lähimme Nuorttille. Veneellä mentiin. Oltiin Martin yläpuolella yötä ja siitä jatkettiin. Mennessä meni kaksi päivää. Perillä oltiin useampia päiviä kerralla. Suolaa oli mukana ja kovaa leipää oli varastoitu Tulppioon Kemi-yhtiön jalasmökkiin. Lohta pyyvettiin verkoilla ja tuohustamalla. Elokuun 15. päivä menimmä Nuorttiin, laskettiin ensimmäiset verkot ja otimma pois.

Asentopaikassa Kurtsinniskassa ollessa yhtä äkkiä posahti joku siellä Ikäaatonlokerossa. Me ruvettiin seuraahmaan niin siinä hyppäs kaksiki. Sitten tuli kova kiire laskemhaan verkkoja. Meillä oli ne monta kertaa verkoissakin, niin me ne päästätimmä. Ei me saatu silloin yhtään ja me lähimme siitä alaspäin. Hirvashauvassa olimma seuraavan kerran, sitten menimme Voittikönkään alle. Sieltä saimme ensimmäisen 20 kilon mätilohen. Samana syksynä saimma useampia. Ne pyöri verkoissa ja yhteen lohiverkkoon ne tekivät isoja reikiä ja pääsivät. Sitten lähettiin ylöspäin alimmaiseen Hirvashauthaan josta kuljettiin jaloin. Saimma pari 20 kilon painoista. Hirvashauvan ojansuusta saimma 20 kilon kojamon. Meillä oli huono arina kun ei arvattu teettää. Isä pysty tekehmään. Sillä me hakkasimma ja saimma 50 kappaletta, kaikki yli 10-kiloisia.

Lohi nousi Multakosken alle. Siinä oli hyvä kutupaikka. En ole käynyt tuohuksellakaan ihan rajalla asti. Meän porukka oli ranttu siitä, että pysyttiin Suomen puolella. Pussilat kävit rajan takana pyytämässä. Aarnen kans kun kävivät kalassa ja saivat 1 600 kiloa kalaa. Ne olivat yheksän vuorokautta. Juuri pikkusen vain urvahtivat, eivät joutaneet kun piti perkata ja suolata.

Suolaus tapahtui omatekoisiin puusaaveihin. Osa oli isoja, kun yhteenki sopi 150 kiloa kalaa. Syksyllä kalat kuljetettiin pois poroilla. Sotajoensuussa lastattiin

silloin kun oli keliä. Sotajoensuussa oli kalansäilytyskellari, harjunrintheesseen kaivettu maakuoppa. Siinä kalat säilytettiin syksyyn asti. Se oli Halosen Saulin omalla luvalla varkhain tekemä kellari.

Riku oli tarkka että kala piti saaha puhtaaksi. Ja kyllä ne olivat hyviä vielä syksylläkin. Hyvin säilyvät. Kalat kuljetettiin pois Hanhisuvannon kautta. Kun kuljettiin Kuivallasuvannolla minua pelotti kun oli pimeää ja kelkan lukko oli liian alhaalla että se hankaantu. Oli poikkimenon vaara. Mutta ukko piti huolen ettei poika jää. Hyvät härjät meillä oli. Toinen paino 150 kiloa ja minun Karppi oli toisena vetämässä. Kesällä kun käythiin kylissä, tuothiin venekyytillä kala-astiat. Kova homma kun 60 kilon astiankin kanto selässä. Myöhemmin minä vein (=vedin) kalat Sotataipaleen yli mutta kun välillä oli pehmeä jänkä ja kapeat renkaat niin vetäminen oli työlästä. Se oli ennen sotia.

Kala mitä sanottiin suutariksi saattoi olla kolmikiloinen. Sitä sai jälkheenkin päin. Se oli semmoinen kala joka vaati hyvän verkon. Se tahto päästä irti. Saimma samana syksynä reilut 50 kappaletta lohta. Silloin oli tulva se vei sillat Nuorttista. Se oli sen tulvan ansiota kun saimma huomattavan määrän parinkymmenen kilon lohia. Niin isoja olivat ettei pyrstöstä nostaessa pysynyt kiinni. Tulvan takia eivät alhaalla pystyneet pitämään verkkoja ja tulva särki entisen pavon. Vuonna 1938 oli kova tulva jolloin sai lohia.

Sota-aikana olen käynyt Venäjän puolella. Pyytömiehiä ei kovin paljon ollut. Aitamiehiä oli ja Pussilat. Hyvänä vuonna oli harria ja 3-kiloista tammukkaa. Syksyllä varsinkin sai paljon isoa tammukkaa jotka olivat erikoisen näköisiä. Lohen sukhuun kuuluvaa sanottiin suutariksi. Kolmikiloinen sitä saathiin joka vuosi vähän kuitenki. Yhen lihavan järvitaimenen minä sain välirauhan aikhaan Alimmaisestahauvasta rakan alta. Lohta mitä me saimma se oli Alimmaisesta Hirvashauvasta ylöspäin Sotajoensuuhun asti. Lohen ruotoja kertyi niin paljon ettei kerinnyt syyvä. Piti kothiin asti tuuva.

4.6 Taimi Yrjänheikki

Asukkaat ja kulkijat

Minä olin seittemän vuojen vanha kun olen mennyt ensimmäisen kerran Nuortille. Sallasta olemme muuttanheet Tulppioon asumaan Kemi-yhtiön tilalle vuonna 1925. Kemijokea pitkin menimmä. Kakkisessa äiti kävi leipomassa evässleipää. Siitä Kemijokea ja Vouhtua pitkin ylös, sitten Sotataipalheen yli veetiin. Sotataipaleessa oli Kemi-yhtiön tila jossa asui Matti Ollilan perhe. Siinä me olimma yötä. Siitä lähettiin Sotajokea alas, sitten Nuorttia ylös, sitten Tulppiojokea

pitkin Tulppioon. Siellä oli pirtissä monta metriä pitkä pöytä, joka oli harjallaan kuivettuneita kalanruotoja, kulkijoitten jättämiä.

Isä oli vahtina Kemi-yhtiöllä Tulppiossa. Kun met menimmä Tulppihoon niin siellä oli ensimmäisenä vahtina Ikä-Alapi tai Kontion Martti. Isä myi tilansa Sallasta ja vei meijät tuonne selkossiin. Isän tehtävä vahtina oli asua sitä taloa. Siinä talossa oli semmonen herrojen kamari, jossa oli komia piisikin. Sodankylästä oli vejätetty hevosella net Ameriikasta tuotut koneet sinne (Hugo Rikhard Sandbergin eli Samperin savottaa varten, kirj.huom.). Samperin konesavotta oli loppunut 1916.

Vesistä kalaa, mettästä saatiin näätiä. Meillä oli kuutta, seittemää lehmää. Sieltä myötiin lehmiä tänne kylhiin. Ihmiset ostit elolehmiä. Meillä kasvatettiin lehmiä. Meillä oli poroja, hevonen, lampaita ja koiria. Pitihän sitä koiria olla, kun lintumettässä kuljethiin.

Ensiaikoina kun me olimma siellä, ei kethään kulkenu. Sitten siellä alko kulkemhan rajamiehiä ja poromiehiä myöthään. Venäjältä tuli 30-luvulla viis miestä. Minun pienempi sisko katto ikkunasta ja kysy koska net tulevat heinänteosta Ainijängästä. Äitivainaa sano että ei ne vielä tule. Sisko sano että nyt ne tulee kun tulee monta miestä. Miehet eivät tulleet aijan yli. Vaan tulit talon lähelle ja viitoit sieltä. Äiti meni ja met penskat perässä. Net tahot liepuskaa ja maaslaa ja mahorkkaa. Äiti vei niille isän piipputupakkaa ja sanomalehen kappaleen, leipää ja voita. Äiti oli käynyt Venäjällä, laskenut Nuorttia alas ja tullut hankia myöten Saparosokan kautta takaisin. Ne miehet ei tullu aijan sisään vaikka silta oli vieressä. Vaan ne kahlot nivasta yli. Äiti neuvo niille viittomalla tien. Net lähit sitä Samperin konesavotan tietä ja tulit Lattunaan. Lattunasta miehet menit Martin kylään heinämiesten matkassa ja sieltä ne menit mihin lienee. Ei met älytty peljätä niitä venäläisiä.

Kerran kun menimmä Ainijänkään heinäntekhon, sinne piti hevosella viijä kampheet, niin isä sano että tuolla on karhu. Mutta sieltä nousi mies, joka oli puolalainen. Miehellä oli kaksi säkkiä seljässä. Toisessa oli kuivia ahvenia ja toisessa sieniä. Met tarjosimma sille voileipää ja se olis antanut pyssynsä siitä leivästä, mutta eihän net ottanhet sitä. Mies meni Tulppioon ja sieltä minun veli vei sen Martille Kakkiseen. Miehellä oli iso risti ja pieni risti, kun mies riisui niin se laittoi sen pienen ristin sen ison päälle. Mies ei antanut polttaa ristejä. Ristit kuvasit varmaan kuollutta vaimoa ja lasta.

Kalastus

Sotajoella sai Kaaleppi yksin pyytää, kun siellä oli niin pikkuset kalat. Met käytiin Ala-Nuorttilla ja Ylä-Nuorttilla. Met käytiin minun veljen kans Kaulusmukassa, siellä jossa Soklin paikka on nyt. Isän kans kuljin kalanpyynnissä keväällä Korvahauvassa. Kun lunta vielä oli maassa, meillä oli siellä hirvenlihat kuivassa lavossa. Sieltä toimma lihaa ja kalaa. Sitten Uunon kans kuljin ja olimma kaksiki viikkoa kerralla. Kerrankin kun tuli tulva, jätimmä Pitkäänvethoon venheen ja kalat. Tulimma kävelemällä pois. Rajalla asti kävimmä pyytämässä. Suolat ja kala-astiat oli mukana venheessä. Kun kala-astiat tuli täytheen ne jätethiin kuusen tyvheen ja takaisin tullessa otettiin. Mithään kellareita ei ollut muilla kuin Rikulla Sotajoensuussa, josta sillä kerran Venäjälle menijät kaivoivat sen kala-astiat. Sillä mätäni kaikki ne kalat kun ne oli kaivanheet lohia.

Alkuaikoina ei ollut paljon pyytömiehiä. Siellä oli Rikun porukka ja Kaalepin porukka, Orava Karppinen, Ikäalppi. Silloin kun ne olivat rajan takana, Ikäalppi ja Nousun Ottu, kun niitä ammuttiin ne juoksit sukkasillaan meille ja menit kiukaalle ja sanoit että jos kuka kysyy ei saa sanoa. Sanokaa ettei ole ketään. Oli pimeä syksy-yö kun ne juoksivat, muistan sen hyvin. (Ks. myös Kilpelän ja Ollilan kertomukset.)

Pyysit ne tuohuksella sitten syksyllä kun kala laski ne menivät sinne Nuorttin latvoille ja kun kala lähti tulehmaan ne meni kans. Net kun tuli sieltä tuohus reissulta niillä oli veneessä niin paljon kalaa, ettei jalan sijaa ollu. Piti jalalla pukata, että perästä pääsi keuhlaan.

Keskikesällä Nuorttista ei pyyvetty kalaa. Se oli semmosta soppaa. Semmosia liivakokkarheita huilasi joessa, sanothiin hedelmäsopaksi. Nuortissa ei pyyvetty kuin keväällä ja syksyllä niin kauan kuin joki oli auki. Kesällä ei onkimalla paljon saanu kalaa. Elokuussa oli hoppu kalanpyynthiin kun oli heinä tehty. Ei silloin ollut onkivehkeitä muuta kuin koivuvapa ja itte tehtyjä vilkkuja, ei ne hyviä ollut. Pääasiassa verkoilla pyyvettiin ja syksyllä tuohustettiin. Olen minä Katrin kans kahestaan tuohustanu.

Neljätoista kiloa painavan lohen saimma isän kanssa. Olemme saahneet isoimman Sotajoensuusta ylöspäin Nuorttista. Mustanvaatimenmukasta karkas toinen mätilohi. Met näimmä sen monta kertaa, mutta me emmä saahneet sitä. Silloin kun isä sen lohen pisti, minä että vene kaatuu, paino sitä pohjaa vasten. Potki siellä, sitten sai sen venheesseen, oli se jytäkkä. Se oli vuonna 1936 taikka –37, minä olin koko kesän siellä. Kyllä net sai niitä lohia. Minä en tiennyt niitä kutupaikkoja muita kuin siinä Sotajoen suussa, mistä met saimma sen ison lohen. Lohi painoi 14 kiloa ja toinen karkas meiltä. Sieltä kun lähimme, karhu vihelsi kor-

vallisessa pimeässä aamuyössä. Isä sanoi että se panee kämmenet yhteen ja siihen puhaltaa. Ihan korhviin koski se vihellys, niin lähellä se oli.

Hiihtämällä siellä olthiin joki kun aukesi, ajatimma hirviä. Hanki kun oli, hirvi meni jokheen ja jokea pitkin kulki ettei käyny kinthuin. Kerranki Katrin kans hevosella veimmä venheen jonka nostimma parirekien päälle ja veimmä venheen Nuortin sillalle Tulppionjoensuun yläpuolelle. Toimma hevosen pois niin menimmä ja laskimma verkot ja sai kalaa kun se oli nousukalan aikaa. Sieltä sai keväällä. En sitä lohen saantia muista kuin syksyllä kun se alko kuthen. En minä ihan nähny lohia, kyllä ne syvemmissä paikoissa olit.

Ainijärvestä sai vain syksyllä, ne nousi sinne kutheen. Siellä on hietikkopaikka mistä sai. Ne oli oikein punalihaisia ja makeita. Se oli niin syksyä että juuri ja juuri tohti verkon laskea. Ojansuussa siinäkin on toisessa päässä lähteväoja. Sieltä tulevan ojan suussa oli se kutupaikka. Elokuulla lohi nousi kutheen. Olimma rannassa Olgan ja Ilpon kans, me ei laskettu verkkoja kun sato mahottomasti vettä. Me olthin heinän teossa mutta ei heinänteosta mithän tullut. Ilpo sano että kolistethampa venettä että näkyykö lohia, sielä kaks hyppäsi. Silloin oli tulvaa eikä ollut onkivehkeitä mukana eikä voinut tuohustaa kun oli niin paljon tulvaa. Me olimma hainälavossa yötä heinäin päällä, ei meillä ollut rankista.

Ehittiin asua Tulppiossa 14 vuotta kun sota tuli. Evakkoon minä lähin elokuussa ja toiset tuli syksyllä marraskuussa. Eikä sinne enää jälkeenpäin päässyt. Viittä jokea pitkin oli kylissäkäyntireissut kun Martillakin käythin ja talvella poroilla. Porolla kävin yksin, mutta hevosella eivät yksin päästänheet. Poro oli niin uskollinen, kun isävainaja oli kerrankin puonnu, oli poro jääny oottamhaan. Jokelan Kaalepilta lehmään vaihettiin. Se oli iso ja vielä kun Kalajoelta tulit evakosta ja menit Nuortille kalhaan kun venheet piti veättää Sotataipaleen yli, se oli ainoa poro joka veti venheitä.

5 TOINEN MAAILMANSOTA 1939 –1945

5.1 Antti Huhtamella

Siinä Lounakosken seuvulla oli hyvä siikapaikka, semmonen matala leviä hietapaikka. Moottorilla kun ajoimma, kalina kävi, niin paljon oli Luttojoessa siikaa. Pyykkösen Reino toi Ivalosta minulle ja Hurulle kuusi verkkoa. Siihen rantaan heitimme ne ja aina aamulla ne oli isoja siikoja täynnä. Siiat oli siinä toisella kilolla, joku oli siinä kahen kilon ja kuuta täynnä. Ne oli niin lihavia. Kaksi komppaniaa kaloissa pidimme. Kaksi kesää minä olin siellä, reissulla. (Huhtamella

palveli sodan aikana Os. Pennasessa ja liikkui alueella partiointitehtävissä, kirj. huom..)

Kaheksantoistakiloisen hauen sain, mutta sen sain ampumalla. Tulimma Hurun Einon kanssa alhaalta ja kävimmä laskemassa veneen, kun tavaraa tuotiin aina kolmetoista venelastia joka maanantai. Minun ja Hurun piti laskea kolmen kilometrin koski ja sitten oli vielä yksi pieni koski. Hurunniva oli sen nimikin, kun Huru oli niinkuin päänä. Sitä eivät päässeet päälle, vaikka oli niin helppo. Ei ollut kuin yksi puhallus, pikku matka vain, mutta eivät päässeet. Ja meidän ei tarvinnu muuta kuin yksistään perästä pukkia. Met sitten soutelimma sieltä ja uistin oli perässä. Tuonmittanen ahven tarttui uistimeen (15–20 cm), vejin sen veneen perään. Rantaan kun pääsimmä niin hauki näppäsi sen suuhunsa. Vejin hauen näkösälle ja sanoin Hurulle, että ammutaan. Huru, että ei saa ampua, se on kiellettyä. Sanoin Hurulle, että vejäppä sinä niin minä katton kuinka sukkelia äijät on. Kun hauki tuli siihen veneen perään, minä kiväärillä jysäytin sitä päähän. Hauki lensi seljälleen ja niin se lähti painumaan pohjaan. Minä hyppäsin jokeen ja sain sen kainaloon. Kun tulin rannalle, niin herroja alkoi tulla. Kangasleikkokin, että mitä täällä ammuskellaan? Kun se punnittiin, niin 18 kiloa painoi. Leikkasivat sen pään ja panivat pikkuisen näkösälle suu auki katajapensaan alle. Eihän se ollut syötävää, se oli kuin puuta.

Sain myös 8 ja 10 kilon haukia. Niitähän ne pojat veti uistimella, kun menivät joelle. Ne isot hauet vei niiltä aina uistimet, katkottivat. Yhdellä vänrikilläkin oli kuusi poikaa veneessä ja vänrikki oli perässä melomassa. Airon päähän oli pantu messinkiä, että se ei lohkea. Iso hauki oli tarttunut siihen. Karjasi, että piru tuli nyt. Kun airo nousi veden päälle niin se oli tokannu toisen kerran ja siinä pojat oli päässy näkemään, että oli kunnon hauki. Pojat sanoi, että kyllähän kun he kotona lomalla käyvät niin tulee semmoset vehkeet että kestää. Mutta ei, nehän oli menneet kaikki uistimet sekä heidän narunsa. Tuommoinen peto kun suuhunsa ottaa, niin sehän puree poikki vaikka minkä.

Me ei siellä taimenta eikä harria saatu, eikä nähty koko aikana, vaikka monessa kohassa Luttojoessa kalastettiin. En minä tiiä mistä se johtui. Rajajoosepista vasta harrin ja taimenen pojat sanottiin saavan. Kun rauha tuli, pikkulohia alkoi olemaan Rajajoosepin yläpuolellakin, venäläinen laski niitä tulemaan.

Minähän kävin yhtenä yönä partioreissulla missä joki putoaa jyrkkänä mereen. Se meijän johtaja, hullu äijä, sehän meinas... Sodankylän poika sano, jos astut yhenkin askeleen, saat kuulan ottaan. Vasiten tapattamaan tuommoseen paikkaan. Aukia tunturi lähtee laskemaan siitä ojankurusta..., niin ilman muutahan ne olis tappanut meijät siihen. Kulkihan ne vielä kaksi kertaa siellä, mutta minä en käynyt ennää niissä partioreissuissa, kun olin niissä porohommissa.

6 TOISESTA MAAILMANSODASTA YLÄ-TUULOMAN VOIMALAITOKSEN RAKENTAMISEEN 1965 (LUTTOJOEN VESISTÖ)

6.1 Akseli Paarman

Olimma vuonna 1945 vaimoni kanssa Suomulla. Torkojoen sillalta laskimme veneen alas ja laskimme Luttoa alaspäin. Siinä mennee pieni oja Rupisuolijärvien kautta, ja Rupisuolijärvestä ei olekkaan muuta kuin se korkea kannas yli vettää, ni pääsee Suomukönkään niskaan. Kalastelimme Suomulla ja nostimme vielä venehen siitä Muorravaarakkajokea ylöspäin. Siinä on hyvin jyrkkä, semmonen melkein parin kilometrin pitkä koski, mikä on hyvin kallioinen. Vaimoni oli alasti siellä veneen perässä. Ohjaili sitä kallionkoloista ja minä uin aina seuraavalle kivelle ja suopungilla vein. Päivän me veimmä venettä ennenkuin saimme sen koskenniskaan. Meillä meni kyllä vähän aikaa, ku me alasti siellä keturoimme. Siellä oli semmosia pöyän kokoisia tasaisia kallioita ja keturoimme siellä. Ja totta me pikkusen saikkasimmekin siellä päiväpaisteessa, koska yheksän kuukauden päästä meille synty tyttö sitten. Se oli kaheksan vuotta, että meille ei tullut perillistä, mutta siltä reissulta tuli kalansaaliina vielä tytärhin. Minä kävin siinä uistimella heittämässä Muorravaarakassa ja siinä oli isoa harria ja taimenta ja illalla tulin sitten. Muorravaarakalla tuntu olevan paremmin kallaa ja se meijät niinku kiihotti vetämään sen kosken päälle. Meillä meni koko reissulla kymmenen päivää.

Taimen oli, se voi olla siinä kolmen ja puolenkilon, neljän kilon paikkeilla suurin. En minä suurinta saanut, kaksi isoa taimenta oli siinä suvannossa. Me monta kertaa yritettiin. Ne oli pitkästi toista metriä kumpikin. Minä oletin, että kumpaa nuo nyt on, onko lohet vai taimenet, kun ne ei ottaneet minkäänlaista syöttiä. Aina kun menimmä sen suvannon toiseen päähän niin ne laskeutu toiseen päähän, mutta ne oli isoja. Minä arvelin että ne on siinä kymmenen ja viientoista kilon välillä kumpikin, siinä oli pariskunta.

Suurin harri oli 63 senttiä pitkä, puntariahan meillä ei ollu, mutta kyllä se jo muutaman kilon paino. Taimenta ja harria oli, että illalla kun oli kirkas vesi ja aika matala pohjaki, niin niitä kyllä näki parikikymmentä aivan yhellä silmäyksellä siinä. Jos se pääsi nostaessa, ni sitä ei kannattanut väsyttää muuta ku roivata törmän päälle. Joka pysy se pysy ja joka putos se putos. Kun nakkas uuesthaan niinku vetteen mosahti, ni se oli heti kala kiinni kans, neljä viis tormas joka puolelta. Harjukset oli puolen kilon ja siitä ylöspäin. Meillä sentään oli aika iso lusikkauistin ja me varoimma niin, että pientä kallaa ei oteta, ku sitä isompaa tuli riit-

tävästi. Lusikkauistin, teelusikan kokone lippa siinä runkossa pyöri ja punanen sisäpuoli ja nikkelin värinen päällipuoli, se se oli niien paras uistin.

Mutta se söi vaan kello puoli yheksästä kello yheksään illalla. Se oli silloin vielä meiän normaali aika, että ei se ollut tämä nykyinen kesäaika. Ja ku kello tuli yheksä aikoihi, se loppu ku kirveen silmä. Mutta sitten minä olen ollu siellä myöhemmin, niin sillo on alkanu syönti kaheksalta ja puoli yheksän ja viittätoista vaille yheksän. Riippuu siitä, että millonka aurinko laskee keskikesällä tai syyskesällä. Silloin ku vaimoni kans olimma me olimma silloin heinäkuun alkupuolella.

Se on erittäin ranttu ajasta tuo erämaan kala, varsinkin siellä pienissä joissa ja puroissa. En minä tiiä onko se niin ilmojen ranttu, no ei se ukonilmalla, taikka kovilla satteilla jos vesi nousee, sillo se ei kyllä syö ollenka. Mutta se on myöskin päivänvalosta niin ranttu, että ku aurinko alkaa laskemaan, ni se loppuu kans syönti. Ja sillä joka ei erämaan luontoa noudata eikä ole tottunu siihe eikä tiiä, ni sillä ne moni turisti moittii, että niin tyhjä vesi ku kaivo ettei siinä vastaa mikkää. Mutta ei se ajattomalla aikanaa.

Joo, 124 kiloa me saimma sitä taimenen- ja harrinfilettä, sillä Suomun kalastusretkellä. Kotona punnittiin sitten. Se oli juuri sodan jälkeinen aika ja silloin oli kaikesta puute. Me laskimma, että siinä kymmenenä päivänä, jos me olisimma myyneet sen, ni se olis neljäkymmentäkaksituhatta markkaa sen aikuista rahhaa. Helmet ja kultaa huuhoimma yhtenä päivänä niihen lappalaisten kans tunturin rinteistä. Niillä oli poronsarvikappale, joka oli koukku, niin ne niillä rappas kivien ravoista sitä hiekkaa sieltä korkealta tunturin kyljestä ja me rapasimma kanssa. Ja säkillä sitten vetivät sinne ojan varteen ja siellä vaskasivat. Ostin minä niiltä vähän, mutta kyllä minä ittekkin vaskasin siinä niin, että saimma teettää siitä sormuksen sitten, että sai hyvän kalareissumuiston. Suomun varressa rapasimma.

6.2 Jussi Hirvasvuopio

Sovan jälkeen saimme kymmenen kilon lohia. Kerran yksi rajavääpeli sanoi mulle, että hän ei ole ikäpäivänä tuulastanut, tuo sie tuulastusvälineet. Minä että mie tuon arinan mutta valovehkeet sinulla pitää olla. Me lähimmä ja se sano että lohta et saa pistää, se tiesi että siellä on lohta. Haukia saat pistää. Mie pistin ensimmäisen lohen ja sanoin, että hauki tuli. Se kyllä kielsi ensin mutta oli ne hyviä loppujen lopuksi. Parikymmentä lohta me saimme. Me pyysimmä siellä Rajajoosepin likellä.

6.3 Kauko Mannermaa

Seuraavan kerran kävin vasta sotien jälkeen, vuonna 1949. Lähdin perheen kanssa sinne Kattajärvelle, ja siellä Hurun talossa asuttiin kaksi viikkoa. Minulla oli pikkulapset, niin ei voinut kovin kauan aina olla reissulla. Kävin yksin nuita reissuja. Mutta kerran lähettiin pojan ja tytön kanssa. Hurun talon vanhin poika Eino lähti meille oppaaksi. Lähti veneellä viemään meitä Kolmoskoskelle. Kolmoskosken puolivälissä heitin, me emme tienneet ollenkaan, eikä Hurun Einokaan tienny, että sinne ois lohta noussu vielä. Minä lähin harria pyytämään. Tarttuiki kaks lohta. Minä en tienny, että ne ovat lohia, kun minä en ollu lohta nähny. Luulin että ne on taimenia, mutta Eino sano, että tämä on selvä merilohi. Otettiin muutama valokuvakin niistä. Ne oli siinä kaksikiloisia. Ne oli ensimmäiset lohet, siis vuonna 1949, en muista mikä kuukausi oli, kyllä kai se oli jo elokuuta.

Eino sanoi, että nämä ovat ensimmäiset lohet, mitä on sotien jälkeen saatu Lutosta. Hän ei ole kuullut, että kukaan oisi saanut, eikä siellä kukaan kalastanutkaan. Hurun väki kalasti, muttei ne olleet saanu siihen mennessä yhtään lohta. Minä sain ensimmäiset. Eino vielä selitti, kun menimme veneellä, niin Kolmoskosken yläpuolella oli muistaakseni semmonen tiukka niva, mutta se oli syvä. Eino sanoi, että tuossa lohi aina ennen seiso ja arinalla pistivät niitä. Mutta se oli ennen sotia – joskus minä vuonna lie. Sanoi, että isänsä kertoi. Se on hyvä paikka.

Minä en enää muista yksityiskohtia, mutta minähän melkein asuin Lutolla kaiket kesät, heti kun vain oli välipäätä (vapaa-aikaa). Seuraava reissu minkä muistan, se oli vissiin samana vuonna. Hurun Matti, talon nuorin poika lähti minun kanssa ja mentiin Luton ja Suomun yhtymäkohdan alapuolelle. Siellä menin semmoselle kivelle jota on jälkeenpäin sanottu Kaukon kiveksi. Kivi näkyi pikkuisen veden pinnalla ja minä kahlasin sinne. Hurun Matti sanoi, että siinä näkkyy olevan lohia tuolla pohjalla. Matti tähysti ja minä heitin. Otin 6 lohta siitä kerralla ja siitä sai se kivi nimensä. Yhtymäkohdan alapuolella, oiskahan noin kilometri alaspäin. Siitä alkaa koski, se oli sen kosken niskan yläpuolella ja on vieläkin. Ja olen jälkeenkin päin saanut siitä monta lohta sekä myöhemmin taimenia. (Ks. kuva 4.)

6.4 Veli Mannermaa

Lutolla kävin ensimmäisen kerran juhannuksena vuonna 1949. Silloin me lähimme kuorma-autolla sinne. Meitä oli iso porukka. Oli tyttöjä paljon, kun olimme juhannusreissulla siinä. Kalastus oli ainakin mulle pääasia. Sain sieltä muutamia harreja ja yhen kaksi- ja puolikiloisen taimenen Kolmoskoskesta, siitä Kolmosjo-

kisuun yläpuolelta. Minä olin morsvärkkini kanssa siellä liikkeellä. Yhessä me sen taimenenkin saimme.

Seuraavina kesinähän siellä vanhemman veljen Kaukon kanssa kävimme, ja mukana oli veli Pekka ja Pertti Kivioja. Lutolle oli oikein huono tie. Ivalosta Kattajärvelle pääsi vuonna 1949 autolla, kuorma-autolla sinne silloin menimme. Sehän oli vanha sotatie, joka meni Lutolle, tai mikkää vanha mutta kuitekkii. Menimme sitten Rajajoosepin lähellä olevalle Torkojoelle, josta veneellä laskettiin kilometrin matka Luttoon ja alas Suomun suun yläpuolilla oleville Rupisuolilammille. Veettiin vene lampia pitkin Luton eteläpuolelle. Sitten on jyrkkä harju, josta veettii vene ylös Suomulle, Suomukönkään yläpuolelle. Jatkoimme matkaa Suomua ylös Muorravaarakalle – Muorravaarakan suusta vielä Suomun järville. Siellä oli kolttien rakentamia kämppiä. Koltat tuli sinne sodan jälkeen, olivat jo menneet Sevettijärvelle kun me siellä kävimme. Silloin vanhempi veli Kauko Hurun Matin kanss jäi Lutolle ja me kolmestaan tulimme tänne. Pyysimme niissä Ahvenjärvissä ynnä muissa järvissä siellä haukia ja ahvenia. Olimmekohan pari päivää siellä ollu ni sitten tuli Kauko ja Matti sinne. Sanovat että he saivat lohia. Mehän emme uskonu sitä ollenkaa, että siellä mittää lohia. Ehkä Matti oli sillo nähny ensimmäisen kerran lohia sodan jälkeen ja ihmetteli sitä kovasti. Saiko ne viis kappaletta sieltä Lutosta niitä? Houkuttelivat meitä sinne mukaan, mutta mehän emme uskonu semmoseen hommaa ollenkhaa. Me pyysimmä haukea ja ahvenia. Ne oli kai semmosia kolmen neljän kilon kaloja.

En muista kävimmekö samana kesänä siellä. Mutta joka tapauksessa, kun minä kävin ensimmäisen kerran Lutolla lohia pyytämässä. En muista varmasti sitä vuotta, mutta joka tapauksessa Suomun suun alapuolelta minä sain semmosen kaksikiloisen lohen. Kaukon kanssa olimme silloin ja saimmeko kolme neljä muuta.

Ei siellä porukkaa näkynyt, mutta sitten niitä alko pikku hiljaa tulemaan ja sitä alko tulemaan niin paljon että ne rupes kattomaan kaikki, jostakin mistäkähän mahtovat olla, että mitähän porukkaa tuo on kun me siellä kuljimme. Heihän vesille tulevat tänne. Kyllä niitä alko tulla jo 1950-luvun lopulla, elikkä kun kulkuyhteydet parani ja ihmiset sai autoja ja maantiet parani, niin kyllä se heti alko trafiikki. Sitten tietysti 1960-luvulla kun tuli savotat, siellä hakattiin paljon. Sinnehän tuli mettäautoteitä vaikka kuinka paljon, niin sinnehän sitten tietysti tuli porukkaa vaikka kuinka paljon.

6.5 Niilo Nikodeemus

Kalastelimma sillon 50-luvulla. Sillon vielä sai lohta. Jonkun lohen saimme. Lutossa oli sillon vielä lohia. Jaurussa ei ollut. Se ei noussut niin ylös. Se on siellä

niin matalaa. Olin sillon Venäjän raja-aitaa vahtimassa. Ei siellä ollut kuin harria ja taimenia. Taimen oli 3–4 kilon kokoista, harrit oli puolentoista kilon. Tammukkaa ja haukia siellä oli myös.

Anterista sai taimenia ja oli sielä joku lohikin. Ne nousi sinne ylös kutemaan aina syyskesällä. Sillon sieltä sai muutamia. Me pyyvettiin vain ongella. Meillä ei ollut muita vehkeitä kun kävellen kuljimma. Ei ollut verkko-, eikä tuohustushommaa. Meillä ei ollut venettäkään. Siellä rajan pinnassa me vain sitä aitaa kierrettiin. Minä olin siellä kahdeksan vuotta. Käytiin aina se Lapin palkisen aita tarkastamassa. Se on neljäkymmentä kilometriä pitkä aita. Sillon aina syömäkalat pyyvettiin, joskus vähän reppuun pyysimmä.

Lutossa oli lohia sillon 50-luvulla. Niitä näki kun ne hyppäsi. Me tehtiin lankaaitaa Luton yli ja kun kolautti niin sillon lohi hyppäs ilhmaan. Ne oli monen kilon kokoisia, 7–8 kiloisia. Isoja net oli. Meillä ei ollut vehkeitä millä pyytää. Sillon ei ollut kunnon verkkoja. Oli vain niitä lankaverkkoja, ne oli niin heikkoja. Eihän ne mitään kestänyt. Jonku siijan niillä sai. Se on niin laiska se siika.

Suomussakin oli lohia vielä sovan jälkeen. Koltat asui siellä ja ne pyysit niitä lohia. Järvetkin ne pyysivät melkein tyhjäksi. Niillä oli vehkeet. Suomu kun laskee Luttoon, siinä yhtymäkohdassa Suomun Villellä oli talo. Jaurulla ja Anterille ei ole ollut muuta asutusta kuin rajavartiosto Anterissa. Jaurun Mitri on ollut siellä alempana Jaurujokivarressa.

6.6 Pertti Kivioja

Jos tässä nyt ensimmäisenä kerrotaan ensimmäisestä reissusta Lutolle. Se ilmeisesti tapahtui joskus vuoden 1950 tienoolla. Ja me menimme sinne yhdessä Kauko ja Veli ja Pekka Mannermaan kanssa, Mannermaan kuorma-autolla.

Tie Raja-Jooseppiin oli niin huono, että sinne ei oikein pienimmillä vehkeillä päässyt. Kuorma-auton kyydissäkin täytyi rumpuja korjailla ja lapioida maata, että päästiin eteenpäin. Kauko oli kuitenkin käynyt täällä jo aikaisemmin ja vienyt veneen Luton varteen, Torkojoelle, semmoseen poukamaan, ja siihen meidänkin matka suuntautui. Siinä lastattiin tavarat veneeseen ja lähdettiin osa kuljettamaan venettä ja osa kulkemaan rantaa pitkin Luttoa alaspäin, lähelle Suomun yhtymäkohtaa. Mutta ei kuitenkaan niin alas, sillä siihen aikaan oli tapana, semmosta pientä puroa myöten, vetää vene Rupi-Suolilampiin ja näitten lampien kautta nousta Suomun varteen. Vahvan köyden avulla kiskottiin vene jyrkän harjun yli, kuin kirkon katolle. Tavarat täytyi kantaa, ei niitä jaksanut veneen kanssa vetää. Tätä kautta päästiin Suomun suvannoille, vähän Nurmimäen kämpän yläpuolelle (Suomun Ville).

Tämän jälkeen sitten lähdettiin nousemaan Suomua ylös. Joessa oli valtavan isoja harreja ja myöskin taimenia, mutta lohta me emme sillä reissulla, ainakaan täällä Ylä-Suomulla, tavanneet. Me nousimme sitten Muorravaarakan suuhun ja siitä vielä ylöspäin tuonne Suomun suurille suvannoille, Aittojärven alapuolelle. Mukkaperäjärvessä on salmi, jossa on pikkuinen koski, ja siihen me tulimme veneellä ja siinä ruvettiin sitte onkimaan. Mannermaan Kauko heitti siinä ensimmäisenä ja heti oli iso harri kiinni. Kauko kehu sitä viehettään, joka oli tuommonen, isokokonen tiptop-mallinen uistin. Harvinaisen suuri minusta harrin pyydykseksi. Pekka ja Velu rupes myöskin onkimaan ja kaikilla oli harrit kiinni. Minä en joutanut muuta kun hakemaan haavia, nostelemaan niitä ylös. Niitä tuli siinä monta kymmentä peräkkäin, että en minä saanut ite onkia ollenkaan. Se loppu sitte kalan tulo. Mutta siellä oli kymmenittäin isoja harreja veneessä. Siitä me sitten noustiin koltan talolle, joka on Mukkaperäjärvellä, siinä on nykyisin valvontatupa. Siinä oli koltan tekemä niliaitta ja jonkunlaisia rakennuksenpohjia jäljellä. Tästä me sitten suurella vaivalla vedettiin vene kankaan yli pohjoiseen, Ahvenjärven rantaan. Tarkotus oli siellä seilata veneellä, mutta sieltä näky saavan rannaltakin heittelemällä kalaa, niin että tyhjää me se vene sinne loppujen lopuksi vietiin.

Siellä oli pääasiassa isoja haukia, mutta joku taimenkin sieltä tuli. Vaikka se Ahvenjärvi oli nimeltään, en muista, että me olis ahvenia silloin saatu. Mutta ilmeisesti siinä niitäkin oli, minä myöhemmin kyllä totesinkin. Lisäksi käytiin vielä onkimassa Ahvenjärven sivulla olevassa pikkusessa lompolossa, Akanjärvessä. Siinä me ongittiin, kun siinä oli tammukoita jonkun verran. Tällä reissulla minä en lohista tiennyt mitään.

Seuraavana kesänä, ilmeisesti se oli vuonna 1951, tehtiin sama reissu. Mukana oli Tornion pormestari Ilmari Mokko ja hänen vaimonsa, joka on minun sisareni ja sitten minä, vaimoni ja Rantalan Ville, joka on entinen sodankyläläinen. Ja sama reitti kuljettiin. Rupisuolilammesta vedettiin vene Suomuun, ja Mokon Ilmari ja nämä naiset, lähti kulkemaan rantaa myöten ja me Villen kanssa rupesimme kuljettamaan venettä ja tavaroita. Suomun-Villen kämpän kohdalta lähdettiin. Oli noustu noin puolisen kilometriä Suomun tasaista suvantoa, siellä veneen jäljessä hyppäs pikku kala. Pormestari meinas, että hän onkii tuon pois. Menimmä sitten Villen kanssa veneellä toiselle rannalle, että ei olla siinä tiellä ja kuinka ollakkaan, kala iski kiinni, mutta se ei ollut se pikkunen harri, vaan paljon valtavampi otus. Me siinä arvuuteltiin, että mikä se mahtas olla. Ville istu siellä törmällä ja latas piippuansa ja totes että taimen se on. Minä, että varmaan se taimen on, että ei se mikään muu voi olla. Mutta pormestari oli eri mieltä. Hän väitti että kyllä tämä on lohi. Ville ei uskonut, väitti vaan että taimen se on. Pormestari sanoi, että hän on Torniojoella sen verran lohia kattellu, että kyllä tämä on lohi. Niin siinä alko kova kalan väsyttäminen. Siinä oli syvä suvanto ja vaarana oli,

että se ui sinne veteen kaatuneitten koivujen alle ja sotkee siiman sinne. Naiset siinä hääräili rannalla kirjavissa vaatteissa ja tuntu, että lohi tulee yhä hullummaksi – säikkyy näitten liikettä. Niinpä pormestari komenteli oikein kapteenin äänellä naiset maahan. Nämä kyykötti siellä pensaan takana ja pormestari väsytteli lohta. Viimein se kuitenkin saatiin kesyyntymään. Naiset, joilla oli haavi mukana, tuli siihen avuksi ja saatiin pistetyksi haavilla se lohi. Se oli minusta suurin lohi mitä minä olen Suomussa ja Lutossa nähnyt. Se oli lähempänä viittä kiloa, vaakaa ei ollut eikä sitä tullut silloin mitattuakaan, oltiin niin innossaan, että pystytettiin siihen rannalle teltta ja ruvettiin yöpuulle. Taisi siinä Martelli-pullokin tyhjentyä yön kuluessa.

Tämä oli kokemus lohesta. Sitte jatkettiin Suomua ylös ja jossakin tuolla Muorravaarakan yläpuolella, yhden nivan rannalla, hyppi kovasti harrit ja me ruvettiin niitä pyytämään. Huomattiin että ne syö perhoa, eikä vilkkua. Pormestarilla oli Ruotsista tuotuja kakskoukkusia perhoja, joissa oli semmoset poikittaiset pienet karvat siinä perhon nokassa. Se pomppi mukavasti virrassa. Ei oikein saatu tätä virvelillä lentämään ja niinhän keksittiin heittolaite. Otettiin kuivasta hongan oksasta pätkä ja sidottiin se siimaan ja jatkoksi näitä perhoja. Ensimmäisen kerran kun Mokko siihen heitti, niin silloin jysähti iso kala kiinni, mutta se tarttu tähän hongan oksaan, joka oli veden pinnalla ja vei koko hoidon mennessään. Siima meni poikki. Ilmeisesti se oli joku valtava hauki, joka oli kiinnostunut siinä veden pinnassa uivasta vehkeestä. Yritettiin samaa temppua uudestaan, ja siitä ruvettiin vähitellen niitä isoja harreja saamaan. Tämä oli niitä ensimmäisiä heittopainoja, ei siihen aikaan vielä tunnettu näitä muovisia kohoja, joilla nykyisin perholitkoja saa heitettyä. Tämä oli kuitenkin tuommonen kotitekonen oivallus tähän tyyliin.

Sitten seuraavana vuonna, se oli olympiavuosi 1952, mentiin taas tänne Suomulle. Sama porukkakin taisi olla, ei jaksa niin tarkoin muistaa ketä siinä oli mukana, mutta ainakin nämä mainitut. Kun kävelin Suomua alaspäin siihen Suomukönkään niskalle, niin siitä heti ensheittoon jysähti lohi. Myöhemmin minä huomasin, että joka kerta kun minä kävin siellä, niin siitä samasta paikasta sai aina lohen, mutta ei saanut muuta kuin yhden. Silloin tämä joki rupes erikoisesti kiinnostamaan kun huomas, että täältä lohta tulee. Kauko Mannermaa, joka oli innokas lohen– ja helmenpyytäjä niin hän sieltä Suomukönkäästä, jostakin välipaikoilta, sai lohia. Sitten huomattiin, että saahan niitä Lutosta sieltä alempaakin, ja tällä tavalla nämä lohipaikat rupes tulemaan tietoon. Me emme kertoneet näistä saalista paljon mitään muille, koetettiin pitää sitä omana tietona. Mutta vähitellen se tieto sieltä levis ja ei kestänyt montakaan vuotta, kun täällä oli suoranainen kansainvaellus jokivarsissa. Se oli varmaan jo siellä vuonna 1955, jossakin niillä vaiheilla. Paljon siellä oli kulkijaa, rantoja tallattin tosissaan, mutta ei siellä kaikki lohta saanut. Se oli sen verran ranttu kala. Täyty tietää paikat mistä

sen parhaiten sai. Siellä tuli sitte paikkoja, joista totuttiin aina saamaan. Kauko Mannermaalla oli Lutossa, tuossa Kolmoskoskessa kivi, jonka alapuolelta hän joka reissulla otti lohen ja samaten sitte Lutossa, Suomukönkään alapuolella oli oikein Kaukon nimikkopaikka.

Lutossa, Suomuköngään alapuolella oli monta hyvää lohipaikkaa. Taloselan Lassen kanssa kerran nähtiin siellä alempana kymmenittäin lohia paistattelemassa päivää. Siinä oli semmonen syvä hautama ja siinä hiekkaranta, joka nousi tänne meidän puolelle rantaa. Siinä oli hietikolla, ei niitä ehtinyt siinä laskia, mutta kyllä mulle jäi semmonen mielikuva, että niitä oli varmasti päälle kolmekymmentä ainakin. Niitä oli vierivieressä siinä, jökötti paikallaan. Mutta kun Lasse siihen heitti vieheen, niin ne kerralla katos kyllä. Mutta siellä alempana vielä hyppi lohet kovasti. Oli niin loiva ranta, että me ei jaksettu heittää sinne parhaille paikoille. Lasse sitte kahlas sinne, yhden kiven päälle ja sieltä kohen heitteli. Sieltä sitten tarttu melkonen lohi hälle ja kyllä minä muistan että me saatiin se ylös, vaikka se oli hankalassa paikassa kyllä.

Luton ja Suomun vesi on niin kirkasta, että kun aamuaurinko itäpuolelta paistoi jokeen niin sinne voi laskea melkein jokaisen kalan mikä siellä oli. Ne näky erittäin hyvin ja helppo oli ruveta niitä pyytämään, kun näki, että tuon kiven takana niitä jököttää iso lauma. Minäkin kerran näin yhdessä nivassa kiven takana oli neljä vierekkäin ja yritin saada vilkkua niille eteen, mutta se kivi oli siinä niin korkealla, että virta vei vieheen kalojen yli. Eikä ne lohet ollut moksiskaan. Kerran sain vieheen menemään sinne jotakuinkin kohdalleen ja nykäsin. Silloin tarttui iso kiinni. Tuntui että se menee kuin harrilauta poikki joen, eikä sitä pystynyt pitelemään millään. Pakko oli lohen tulla, mutta siimaa se kyseli. Kesti kauan ennen kuin sen sai väsytettyä. Kyllä siinä meni vissiin pitkästi yli puolituntia. Silloin minä huomasin, että se on selkäevän etureunasta kiinni. Siinä on tunnetusti kova nahka, niin että se ei kyllä antanut periksi mitenkään. Se oli minun mielestäni semmonen nelikilonen ja kun se virrassa koko painollaan nojas, niin oli se aika painava pideltävä.

Kun ne ei oikein ollu syönnillään, niin kun jakso heittää ja heittää kymmeniä kertoja samaan paikkaan, niin viimein niillä rupes hermot pettäämään ja ne lähti pikkusen niin ku vieheen mukaan. Silloin tiesi, että nyt kun jaksaa heitellä yhä vain uudestaan, niin viimein sieltä joku lähtee. Näin kävi myöskin, ne tuli kuin ammuttu sitte lopulta kiinni. Hermostu kala, ennenku onkimies.

Muorravaarakalla olen yrittänyt, mutta en ole sieltä nähnyt lohta, sen sijaa valtavasti taimenia yhtenä vuonna. Se oli elokuun alkua, olisko ollut vuonna 1953 tai 1954, jompi kumpi. Ne oli isoja, ei siellä alta kilosta ollut yhtään. Kaikki oli suurempia, jopa semmonen minun mielestäni lähes viiskilonen saatiin tuolta Nuo-

tian kämpän yläpuolelta. Siinä on semmonen potero, siitä tarttui iso taimen. Sillä reissulla saatiin ainakin kolmisenkymmentä isoa taimenta. Sitä vain innolla kalastettiin, niin paljon kun saatiin. Olisko ne ollu jonkun verran päälle kilon keskipaino. Vaikea se on sanoa, ei meillä vaakoja ollu eikä niitä mitattu. Ne oli jo vähän ruskehtavia, ilmeisesti kutukaloja. Suurin oli semmonen lähelle viis kiloa, minä arvioin sen. Se oli kyllä valtava. Lohen keskipaino oli minun mielestäni, olisko ollu siellä puolentoista kahen kilon vaiheilla. Ei ne ollu kovin isoja ne lohet, muuta kuin tämä yksi, joka saatiin sieltä Suomunsuvannosta.

Vähintään kerran kesässä me käytiin siellä heinäkuun alkupuolella ensimmäinen reissu ja sitten elokuun alussa tai heinäkuun lopulla toinen. Kyllä siinä tuommosen kuusi seittämän lohta sai reissulla, kun sitä oikein vainos tuota jokea. Niitä kyllä näky siellä, mutta ei ne ollu niin helposti otettavissa. Se oli miten se sattu syömään, joskus saatto aamuyöstä napata hyvinkin herkästi, mutta saatto teettää pitkästikin töitä, vaikka näki että siellä on niitä.

Ei me Lutolla, Suomulla ja Muorravaarakassa pieniä harreja nähty. Kyllä ne oli kaikki suurta mitä siellä oli. Saatto siellä olla pieniäkin, mutta niitä ei huomioinu, katottiin noita suuria vain, kun niitä mönki siellä pohjassa. Ne oli erittäin huonoja syömään, nuo isot harrit, jotka oli suvantopaikoissa. Ne siellä pohjaa myöten mateli omia aikojaan, ja eikä ne vieheestä paljon välittänyt, vaikka sinne heitti niille eteen. Se oli joku yksilö joka nappas kiinni, mutta suurin osa niistä vain uiskenteli. Harjukset oli valtavan suuria, ne oli siellä lähellä kiloa ja osa ilmeisesti ylikin. Meillä ei ollut vaakaa, mutta muistan, että mitattiin kerran suurin harri ja se oli 64 senttiä pitkä, varmasti se painoi lähemmäs 2 kiloa.

6.7 Timo Mannermaa

En jaksa muistaa, milloin minä olen ensimmäistä kertaa Lutolla käynyt. Mutta Lutto on ollut tarinoissa esillä jo hyvin pienestä pojasta alkaen, koska isäni ja hänen veljensä Kauko Mannermaa tekivät siellä ennen sotia sellaisen retken, joka heille oli jäänyt lähtemättömästi mieleen. Minun kohdaltani Lutto on jäänyt kolmelta eri käynniltä erikoisesti mieleen.

Ensimmäinen kerta, jolloin oli tosiaan kunnollinen kalasaalis: Nämä tapahtuivat todennäkösesti siinä järjestyksessä, että menin sinne Kauko-sedän, Kauko Mannermaan kanssa ja meillä oli silloin vieraanamme Väinö Purje, joka sittemmin on Suomen kansalle K–kaupan Väiskinä hyvin tutuksi tullut. Hän ei siellä kalassa ollut, mutta oli nyt muuten mukana ja nautti siitä meidän kalastamisestamme. Muistaakseni kalastimme silloin vaan kahtena päivänä ja saalimme oli 16 lohta, jotka kaikki taisimme saada suurinpiirtein samoilta alueilta, eli niiltä suvannoilta, jotka ovat Luttokönkään jälkeen, lähellä rajavyöhykettä. Ajoittaisin tämän

retken ihan sellaisten muistikuvien perusteella, että tultuamme pois sieltä lähetin muistaakseni yhden kalan RUK-kaverilleni Bengt Oskar Meijerille. Hän kun oli siellä RUK:ssa jutellessaan sanonut, ettei noilla, tämmösillä kiertävillä vempeleillä mitään saa, ei ne ole ollenkaan hyviä. Mutta koska olin juuri RUK:sta tullut, niin silloin vuosiluvun täytyy olla kesä 1955 tai ehkä sitten mahdollisesti 1956. Joka tapauksessa nämä lohet tulivat kaikki semmosilla spinnareilla. Ne tulivat rannalta heittämällä, ja ne myös tulivat aikalailla peräkkäin, niin että molempina päivinä muistaakseni saimme lohia. Ja sitten kun syönti loppu, niin se katkes ja sillä siisti. Lohia silti vielä oli joessa. Me katselimme niitä vähän ylempänä olevan suvannon rantatörmältä ja yritimme heittää niin tarkkaan, että olis vielä rokastamalla saatu. Eihän se tietenkään onnistunut, ne vaan pikkusen siirtyivät koukkujen tieltä. Ei siinä nyt hurjasti niitä ollut, mutta 4–5 lohta, että hyvin voi niinku tarkkuutta heittää. Mutta kyllähän tässä 16 lohessa oli meille ihan riittävästi.

Väinö Purjekin halusi kokeilla kalastamista. Siihen aikaan ei vielä ollut haspelkela muotia. Meillä oli semmonen vanha kiintokelanen Shakespeare-rulla ja Kauko-sedällä samanlainen, eli semmonen vanhanaikanen rulla, joita Abu nykyäänkin tekee, hyrräkela. Minä sitten heitin yhden lohen taas kiinni, kun Väinö ei osannut sitä heittää. Minä annoin koko värkin Väiskille kouraan. Niinhän siinä kävi, että kun lohi lähti vetämään, niin hän ei osannut tietystikään, kun ensikertaa oli asiassa mukana, menetellä aivan oikealla lailla. Hän kelasi eteenpäin ja taaksepäin sitä mukaa kun lohi veti. Ja eihän se kestänyt kuin hetken, niin kelassa oli siima sykkyrällä. Mutta kyllä me sen lohen saimme. Auttelimme siimasta ja sieltä se sitte saatiin niin ku muutkin lohet koukatuksi pois. Melkeinpä veikkaisin, että tämä oli Väiskin ensimmäinen lohi, ellei jäänyt sitten ainoaksi.

Mulla oli semmonen mielikuva, että ne oli aika pieniä lohia. Mutta kun noita valokuvia jälkikäteen katselee, ei ne nyt ole niin pieniä kuin titit ovat. Suurin olisi ollut arviolta semmonen neljä ja vähän päälle ehkä, mutta loput ovat olleet yli kahden kilon, valokuvasta päätellen. Veikkaisin semmosta kolmen kilon kahen puolen. Ja siinä mielessä kyllä se rotu, minun mielestäni selvästi erosi esimerkiksi Tenon lohesta, että se on soukempi, virtaviivasempi ei ehkä välttämättä laihempi, mutta kuitenkin tekee semmosen laihemman vaikutuksen.

Ne oli peräkkäisiä vuosia... Minä veikkaisin, että me olisimme ensin olleet Kauko-setäni kanssa, joka paikat tunsi siellä, ja sitten Velun (Veli Mannermaa) kanssa, joko seuraavana tai sitä seuraavana kesänä. Niissä lohissa oli useimmissa semmonen pilkka pyrstössä, joka ei ollut, ei Velin mielestä, joka kala-asioita tuntee, eikä minunkaan mielestä ne olisi voinut syntyä kutukuoppaa kaivaessa. Se oli keltareunanen pilkka pyrstön lähellä, 5 senttiä pyrstön lovesta ylöspäin, vieläpä samalla puolella kaikissa. Sitäkään en jaksa mennä vannomaan, että se oli

jokaisessa lohessa, saattoi olla. Mutta meille jäi, ainakin minulle, semmonen käsitys, että nämä lohet olivat merkittyjä lohia. (Ks. liite 1, valokuva 1.)

Pilkka oli pyrstön kapeimmalla kohtaa keskellä missä suomupeite alkaa, että kyllähän se tietysti silloin on täytynyt myös kylkiviivaa sivuta. En mene vannomaan oliko se kylkiviivan alapuolella, mutta tuskin yläpuolella tai kylkiviivassa. Se oli ehkä puolitoista senttiä korkea ja pari senttiä pitkä suomuton kohta. Minun muistaakseni reunat oli keltaiset. Jäi semmonen mielikuva, että niinku jotain oli tahallaan tehty siihen pyrstön tyveen. Jos vain pelkkää suomunäytettä otetaan, niin ei kai se niin suurta koloa siihen lohenpyrstöön tee.

Toinen kerta jolloin olimme, oli sitten todellakin setäni Veli Mannermaan kanssa ja silloinkin saimme lohia ja silloin niitä oli 11 kappaletta. Tosin ei meillä puntaria ollu siellä, että nämä painotkin on arviopainoja. Kun kuvista jälkikäteen kattelee, niin ei ne paljon varmasti nämä arviot heitä.

Molemmat näistä retkistä oli ajoitettu aivan tahallaan juuri ennen syyskuun 10. päivää, koska olimme kuulleet sellaisia puheita, että tämä lohennousu on estetty Venäjän puolella. Ei niitä vaan siellä näkynyt, ennen kuin sitten ihan siinä ennen kuin Suomen puolelta kalastusaika loppui. Joten me menimme ihan siinä, oisko ollu syyskuun kuudes, tai ihan niin myöhään kun vielä lakimääräsesti pysty siellä käymään, ja ehkäpä siitä johtuen juuri sitten saimme nämät hyvät saaliimme. Nämä reissut ovat jääneet lähtemättömästi mieliin. En ole niin hyvässä paikassa sillä tavalla ollut, että joen rannalta olisi heittämällä Suomessa semmosta kalamäärää niin lyhyessä ajassa saanut.

Kolmannen kerran Lutolla muistan käyneeni, jaa saattaahan se olla, että neljäkin kertaa on niitä, jolloin lohta on minulle tullut. Mutta mikäli nämä ovat kaksi eri kertaa niin kun luulisin, niin toisellakaan kertaa emme saaneet kuin yhden lohen, ja silloin oli vuorineuvos Railo meillä mukana. Se kerta oli hänen kuusikymmenvuotispäivänsä, joka oli vuosi 1956, tai sitä seuraava, ja silloin saimme vain yhden lohen. Muistan sen siitä, että vuorineuvos Railo oli saanut aika ison taimenen, semmosen parin kilon taimenen, todennäkösesti Riestolta, mutta joka tapauksessa jostakin näistä tammukkajoista ja hän oli sen suolannut. Ja kun minä sain lohen, niin hän sanoi, että vaihdetaan niin hän saa tuoreemman kalan kotiin. Eihän siinä tarvinnut vaihtaa, mielihyvinhän minä sen hänelle annoin. (Ks. liite 1, valokuva 2.)

Toinen tapaus, joka todennäköisesti oli ihan eri reissu ja hyvin lyhyt käynti, emmekä käyneetkään silloin niin alhaalla Luttoa, vaan maantien varresta heittelimme muutamia koskia siellä ylempää, siis Könkään yläpuolelta. Sieltä mistä maantieltä helposti pääsee heittelemään, ja se tapaus vain jäi siinä mielessä mie-

leeni, että silloin sain lohen, jota silloin pidin "ketalohena", tai joka tapauksessa tämmöisenä Tyynenmeren lohena. Silloin se määritys oli siinä mielessä selvää, että oli sellaisia juttuja liikkeellä, että venäläiset ovat istuttaneet Tyynenmeren lohta Jäämereen laskeviin jokiin. Ja idästä päin se vähitellen on levinnyt niin, että on ruvennut nousemaan näihin meikäläisiinkin jokiin. Tietysti siinä sitten on, jo ennen kuin tullaan Näätämöön ja Tenoon, niin jo Tuulomajoki ja mahdollisuus Luttoon nousta. Se oli pieni, ehkä puolitoistakiloinen kala ja nyttenkin, kun olen näitä Tyynenmeren lohia Kanadassa enemmänkin nähnyt. Siellähän ne joskus ovat semmosia "baiteaters", että ne nakataan välittömästi takasin, kun ollaan isompia kaloja pyytämässä. On hinku saada "kingsalmons", tai "silveriä", tai jotain muuta vastaavaa. Mutta tämä nyt mainittakoon vaan semmoisena erikoisuutena. Näin silloin ajattelin, ja se oli semmonen ihan luonnollinen päätelmä, että näitä se on. Jos yleensä mahdollista on ollut niinä vuosina, niin kyllä tässä on yksi kalastaja, joka on yhden Tyynenmeren lohen sieltä Lutosta heittämällä senkin saanut. Se on minun muistitietoni ja perustuu nyt tietysti siihen, että mulla ei kalaa enää tässä voi olla näyttää. Eikä siitä ole valokuvaakaan otettu, mutta tuskin se mitään muutakaan oli, sillä olenhan koko ikäni niitä kuitenkin erilaisempia kaloja nähnyt, ja tuskin erehtyisin niinkin erinäköisesta ja oudosta kalasta.

Suurin lohi

Sekin perustuu arvioon, mutta se oli poikkeavasti suurempi kuin muut. En mene vannomaan, että kummalla retkellä se tuli. Muistan hyvin, että se tuli paikasta jossa olin siirtynyt Luton toiselle puolelle, siis vastarannalle, Raja-Joosepista käsin, ja menny oikein semmoseen tyypilliseen paikkaan, jossa virta päättyi suvantoon, ja siinä akanvirran rajasta se otti. Aivan niinku oppikirjan mukaan ja se oli suurin. Sen me arvioimme, se poikkesi kooltaan niin paljon, että se olisi ollut ehkä neljäpuolikilonen, mutta kaikki muut oli pienempiä.

6.8 Lasse Talosela

Ensimmäisen kalaretkeni olen tehnyt Lutolle ja Suomulle muistaakseni vuonna 1955 tai 1956, Kauko Mannermaan ja Pertti Kiviojan kanssa. Tämä jälkeen olen käynyt Lutolla joka kesä, joskus montakin reissua kesässä. Lutolta on arvaamattoman hienoja kokemuksia. Tuollainen 2–3 -kilonen lohi oli yleisin kooltaan, mutta joukossa näkyi suuria vonkaleita. Arviolta tuollaisia 15-, ehkä 20-kiloisiakin, hyvin harvassa, mutta hyppyjä kuitenkin nähtiin. Lutto oli aika hiljainen joki kalastajiin nähden siihen aikaan, vain muutamat kalahullut kulkivat.

Tavallisesti Luton lohet nousivat parvina, suurina lauttoina. Asettuivat rantahietikoille, useimmiten pohjoispuolen matalille rantahietikoille, poikkipäin joen

suuntaan. Pyrstö rannan suunnassa ja päät niin kuin viivoittimella vedetty samalla tasalla, pitkinä riveinä, useita kymmeniä vierekkäin. Joukossa isojakin, mutta pääasiassa niin kuin sanoin, kolmen neljän kilon, sanotaan 2–4 kiloon, niin siihen mahtuu kaikki.

Tuollaisia mieliinpainuvimpia kalaretkiä ovat olleet, joskus vuonna 1960 ja ehkä vielä vuonna 1963, jolloin saaliit olivat mahtavia. Muistan monta hienoa kesäistä aamua, kun aurinko idän puolelta nousi ja istuimme Luton jyrkillä törmillä katsellen pohjaa. Kalathan näkyivät Lutossa, kirkaassa vedessä hyvin selvästi, kun oikeassa kulmassa aurinkoon nähden katseli.

Kalasaaliit vaihtelivat vuosittain jonkun verran, mutta kesän pyyntiajankohta oli myöskin hyvin ratkaiseva. Joskus saattoi mennä viikko, ettei saanut eikä nähnytkään kalaa – lohta tuskin paistamaan pääsi. Mutta seuraavan viikon aikana jo, jos aikaa oli olla pitempään, niin kuin kerrankin oli pari viikkoa. Toisen viikon aikana nousi lohia niin paljon, että joka paikka oli täynnä. Suvannot väreilivät ja lohet kävivät pinnassa mulahtelemassa. Parhaalla reissulla, tuollasella kahden viikon reissulla, lohisaalis oli 27 kappaletta ja sen lisäksi vielä yksi komea taimen. Saalis saatiin Suomunkönkäältä Muorravaarakan suulle asti, se oli se väli, jota yleensä pyydettiin. Taimen oli sellanen parikilonen, lyhyt ja paksu, leviä.

Minulla oli kaverina silloin velipoika etelästä kun lähdimme Lutolle. Luton tiehän oli huonokuntoinen silloin, että se vei aina aikaa. Kiire oli joelle, yleensä kauhia hoppu. Jo matkalla sattu aina yhtä ja toista, senaikaisilla kulkuvehkeillä. Yleensä henkilöauto jätettiin Raja-Jooseppiin, vartion lähelle. Jotakin tienreikää pääsi ajamaan vähän lähemmäs Luttoakin, mutta kyllä siinä aina kävelyäkin tuli. Suurin jännitys oli aina joelle päästyä katsella pintaa, onko kala liikkeella, käykö siellä mitään, onko siellä mitään elämää. Tietenkin kahvinkeitto oli aina ensimmäisenä ja koetettiin siinä rauhoittua. Toivottiin, että jotakin näkyy. Aina ei niin käynyt, viikko voi mennä, ettei näy mitään.

Samalta retkeltä, kun tämä huippusaalis tuli, se oli heinäkuuta, hyvin kaunista aikaa, lämmintä aikaa. Rupes vähän tympäisemään, että nyt täällä ei ole kalaa ollenkaan. Lähdimme Suomulle ja Suomun kautta oli tarkoitus lähteä Kiertämäjärville. Kahlata yli jostakin Suomulta, vaikka aika vaikea joki onkin ylittää kahlaamalla. Siinä sitten aamulla istuskelimme, Suomu-Villen kämpän ja sen ääressä olevan lahden toisella puolella, rinteellä. Selän takana Rupi-Suolijärvi. Taukoa pidellessä katselimme jokeen ja yhtäkkiä havahduimme, kun koko ranta on täynnä lohia. Jälleen rivissä kuten kerroin äskenkin. Kiireesti vain esille pienet kaksikoukkuiset silverdoctor-perhot. Silloin ei ollut meillä muuta kuin vesipallokoho, perhosteluvehkeinä vain. Ensimäisellä heitolla kaks lohta kiinni – ei isoja,

mutta kuitenkin molemmat tulivat. Siitä alkoi tämä "lohen nousu". Joka paikka oli täynnä lohta. Siinä vain kytättiin rannoilla, että missä kala hyppäsi, missä se kävi päätään pukkaamassa pintaan, ja aina kun kerkesi siihen renkaaseen heittää, oli kala kiinni.

Perholitkassa oli kaksi perhoa yleensä, ei enempää. Sitä ei pidettykään monen perhon litkoja, kun oli vaara, että tulee yhtä aikaa useampi kala ja siimat ei kestä. Meillä oli silkkisiimat, näin muistan. Kyllä kai jo silloin nykyisen tyyppinen nailonsiima oli käytössä, ja saattoi olla että meillä oli perukkeina se. Mutta kyllä se valtasiima oli silkkisiima. Tämä on tapahtunut joskus siinä 1960-luvun paikkeilla, koska silloin siellä oli jo turistejakin liikkeellä.

Ja muistan kun niitä tuli kaksi miestä kävellen ja kyselivät: "Onko kalaa näkynyt?" Tietenkin kateellisina sanottiin: "Aika huonosti näkkyy." Tavallisesti heti kun saatiin kala, niin pistettiin suojaan, ettei pääse pilaantumaan. Nämä kalamiehet, kun ison lohen näkivät hyppäävän siinä Suomu-Villen lahdessa, niin kauhian metelin nostivat ja kysyivät: "Mikä kala se oli?" Minä arvelin, että hauki sen täytyy olla kun noin suuri oli. Ja neuvoin, että tuossa niitä on aika paljon tuossa järvessä, mikä tuossa vieressä on. Siitä on helppo pyytää.

No tämmönen tietenkin kuuluu kalastukseen, pieni kateellisuuskin ja onhan se niin mukava pyytää rauhallisesti, rauhallisessa paikassa. En ole nähnyt niitä sen jälkeen. Toivotaan, että saivat lohia. Ei kai ne uskoneet, ymmärsivät huulen heittoa.

Kerran olimme Kiviojan Pertin kanssa Suomunsuun alapuolella, Luton pohjoisrannalla, ja katselimme jokeen. Aurinko nousi taas sieltä idästä niin kuin pitikin. Silloin pohja näkyi, kun aurinko oli Luton suuntainen. Näimme kaloja paljon, niitä oli koko ranta täynnä ja ne oli taas viivasuorana rivissä siinä, pyrstö rantaan päin. Teimme sotasuunnitelman, että Pertti lähtee heittämään ja minä jään tähystäjäksi. Pertti heitti ja minä sanoin, että vähän ylemmäksi tai vähän alemmaksi ja vähän syvemmälle. Ei minkäänlaista liikettä tapahtunut kaloissa, ennen kuin uistin roppas kylkeen. Tällä tavalla yksi saatiin rokastamalla kiinni, mutta sekin karkas sitten. Kalat jäi siihen, ei ne syöneet mitään, mutta niitä oli joki täynnä. Kaikki oli lohia, kolme–neljäkymmentä varmasti oli siinä poukamassa, siinä rantahietikolla silloin. Se oli Kaukon kiven alapuolella. Siinä on niva ja sen alapuolella leviää lompareeksi tai pikku lammeksi joki. Hyvin kaunis hiekkaranta ja hyvin jyrkkä törmä.

En muista kuinka paljon lohia sillä retkellä saimme, mutta emme sieltä tyhjin käsin koskaan tulleet. Myöskin taimen iski juuri tuossa samassa paikassa ja se oli vähän sellainen erikoinen tapaus. Tartuttuaan vastarannalla kiinni, se tuli

täysillä suoraan minun ohitte ilmalennossa maalle. Ei auttanut muuta, kuin mahalleni sen päälle vaan ja siinä oli siimat sekasin ja kaikki. Komea parikilonen taimen. Tuntui aika hullulta, kun se vesi on niin kirkasta siinä Suomussa. Kun pohjaa kattelee sieltä törmältä, tuntuu että siinä on vettä metri ja kuitenkin kun se taimen tuli, se tuli suoraa kohti ja siima vain näky. Siima lyhenee ja lyhenee koko ajan ja sitte se lensi ohi. Aivan mahtava tilanne – joku säikky kala.

Oltiin, se oli eri reissu varmaan, samalla paikalla telttailemassa ja siihen tuli joku etelänmies, kaksikin niitä oli. Tulivat kalastamaan siihen teltan eteen rannalle, kun siinä hyppäs kala. Reppu selässä, heti ensimmäisellä heitolla kala kiinni ja rannalle. Niillä oli korkealla riemu siinä, kun saivat heti kalan. Ja tosiaan reppu oli selässä vielä. Minä sanoin, että tulkaa kahville. Tässä on valmiit tulet ja kiva istuskella, teillähän on pitkä matka ollut. Nythän on hyvä keittää lohikeitto ja juoda kahvit. Sanovat että ei, seuraavan kala jälkeen vasta sitten. Minä sanoin, että meillä täällä ruukataan sanoa: "joka ei syö niin se ei saakkaan!" Nämä jäivät sinne, kun me lähdimme pois. Meillä oli oikein hieno retki. Luultavasti se lohen nousu tai lohen syönti loppui, koska nämä kalamiehet tulivat tullessa poikkeamaan meillä kotona. Sanoivat, että olit oikiassa, yhtään kalaa ei tullut sen jälkeen. Näinkin siellä joskus kävi sitten. Olivat kauppiaita etelästä. Kyllä niitä huonojakin päiviä, huonoja retkiä on, mutta joki voi olla kalaa täynnä.

Isoja kaloja oli siellä niitäkin, 10- ja 15-kiloisia kaloja, niitä vain ei saatu. Minä näin pääasiassa siinä Suomun-Villen kämpän poukamassa, Suomulla. Siinä oli ne isot, ehkä ne sitte siitä nousi taas ylä Suomulle ja Muorravaarakalle. Ei niitä valtavia saatu, ehkä sellaisia seitsemänkilosia oli suurimmat mitä sieltä saatiin, tai sitten niistä ei puhuttu.

Luttoon nousi lohi mukavasti, oikein hyvin. Kulasjokea sanoivat hyväksi lohijoeksi, että siihen kala nousee, mutta mulle se ei koskaan antanut hyvin. Minusta se oli vähän liian siisti, hiekkapohjainen joki. Ehkä se johtui siitä, tai sitten minä en ollut aina oikeassa paikassa oikealla ajalla, en paljon kalastellut siellä. Suomu ja Muorravaarakka oli ne paikat, ja Lutto tietenkin.

Kyllä siinä sellaista kahta–kolmeakymmentä oli minkä pysty näkemään. Nähtiin parvinakin ja seurattiinkin niitä, siinä pari kilometriä tästä nykyisestä riippusillasta, eihän sitä silloin ollut. Siitä ylöspäin tulee sellanen leveä matala suvanto. Suvannon itäpäässä on semmonen törmä, korkia törmä. Se olikin sellanen tähystyspaikka meille, kun muuta tekemistä ei ollut tai kala ei syönyt. Oltiin vähän niinku lepäilemässä. Mentiin siihen ja seurattiin sitä suvantoa. Sieltä näky kun parvet meni. Sen jälkeen kun ne oli nousseet ylös, niin tiedettiin, että lähetään seuraaville koskille. Se ei ollut tietenkään ihan varmaa, että onko sama parvi tullu alas ja menee uudestaan, mutta kyllä niitä liikku siinä. Sama tilanne oli Suo-

mulla. Suomuhan oli vain sen tyyppinen, että siellä niitä on vähän vaikiampi nähdä, kun se on niin paljon kapeampi joki ja syvemmät rannat, ei siellä ole sellasia hiekkarantoja kuin Lutolla.

Siellä oli määrätyt kivet. Mannermaan Kauko sai nimikkokiven, kun aina se sai kalan siitä, kiven alta ja siitä sai moni muukin tietenkin. Mutta se oli hänen paikkansa ja se aina jätettiinkin Kaukolle, siihen ei oikein kukaan viittynyt mennä.

Meillä oli ammatti sellainen, että meillä oli koko kesä aikaa pyytää lohia. Vähän oltiin kotona ja mentiin taas. Tämähän ei ole kuin parisataa kilometriä, taitaa jäädä vähän allekin. Tuosta Palkisojalta oikotietä ajettiin sinne. Aina sieltä tuli kalaa useita kymmeniä kiloja kesässä.

Lohisaalis

Kyllä meillä lapset vieläkin muistaa sen, kun silloin piti aina syödä lohta. Sitä oli niin paljon, kun tuoreena tuotiin kotia ja tuoresuolattuna. Suolaisenahan se jonkin aikaa on hyvää, mutta kyllä se tahtoo mennä vähän umpisuolaiseksi sitte. Sitä jaettiin ystäville ja tutuille. Mutta kaikilla, jotka Lutolla kulki, nehän sai kaikki lohta. Kyllä se oli hieno lohipaikka.

Kappalemäärää minä en tiedä enkä kilomääriä tiedä, niitä reissuja on monia kymmeniä. Vaikka nyt jälkeen olen kulkenut Norjan lohijoet ja moneen kertaan, neljä–viisi reissua kesässä, ja saanut sieltäkin kalaa, mutta ei ne ole vetänyt vertaa kuitenkaan Suomulle ja Lutolle. Kyllä se oli kaikkein paras.

Kyllä sata on jo vähän liikaa, mutta sanotaan nyt, että lähelle sataa, voi mennä ylikin. Kun kerran tuli jo 27 ja sitten tulee silloin tällöin 5 ja 6 ja 10 kappalettakin, kertyy niitä paljon. Siinä ei ollut oikiastaan sellaista tunnetta koskaan, että ollaan ryöstökalastajia. Kaikki kuvitteli ja ajatteli, että sitä riittää. Jäämeri antaa sieltä jatkuvasti. Tiesin kyllä, millainen on lohen elämänkierto, jostakin olin lukenut, kauanko lohi on joessa ja koska se taas nousee uudelleen. Kyllä nämä lohet, mitkä tuonne nousivat, kyllä ne olivat sitä nuorinta polvea.

Ne oli kirkkaita kaloja, joskus syksyllä tuli tietenkin tummiakin kaloja, ja oonpa saanut talvikkojakin sieltä pilkillä, talvella niin, joesta. Taikka se oli oottokoukussa. Oltiin pilkkireissulla, pantiin koukkuja. Sekin oli siinä jossakin Suomu-Villen kämpän paikkeille, ehkä siinä lahdessa. Silloinkin oli niitä silkkisiimoja, uistinsiima oli tapsina. Se oli punonut sen, että siinä ei ollut enää kuin parikymmentä senttiä, sellainen mytty vain, ja se kala saatiin. Se oli joku 50–60 senttiä pitkä ja laiha kuin kirvesvarsi ja huononmakunen. Ei sitä voinut syödä ollenkaan, oli paha, ei sitä syönyt koirakaan. Se oli oikein huono ja ihan musta.

Ei ollut täitä. Kyllä siinä oli sellaista juttua joskus, näin kun aattelen. Vaikka minä en muista, että minä oisin niitä täitä nähnyt niissä. Mutta sen muistan, että kerran mietittiin sitä, kun siellä hyppeli oikein kiivaasti kalat: "Tuo ei ole mitään muuta kuin täitten hinkkaamista, että niillä on nyt jotakin, että ne hyppää ja painaa kiveä vasten tai pohjaa vasten." Siinähän on kuitenkin matkaa 200–300 kilometriä ja monta koskea välillä, mutta kirkkaita ne oli aina, että ne nousi kyllä hyvin äkkiä.

6.9 Mauno Alakahrakuusi

Lappiin olen tullut keväällä vuonna 1954 Rajavartiolaitoksen palvelukseen, värvättynä, vuoden sitoumuksella ja siittä sitten ura alkoi. Vuonna 1954 lohesta ei ollut vielä minkäänlaista merkkiä, mutta taimenta ja siikaa oli silloin joessa.

Vuonna 1959 oli komentajana eversti Kivikko, innokas kalamies. Hän oli syntynyt Karjalassa, Laatokalla kalastellut ja tunsi kalat ja riistat, ja nimenomaan oli kalastukseen oikein syventynyt. Hän puhuikin siitä joka päivä milloin me hänet nähtiin. Hän oli rajavaltuutettuna täällä Lapissa. Komentajat olivat ainoita henkilöitä, jotka voivat ottaa virallisesti yhteyttä naapurimaan rajavaltuutettuun. Hän kertoi, että hän tuli juuri tuolta neuvotteluista vuonna 1959 ja ilmoitti, että nyt naapuri laskee lohta tulemaan Suomen puolelle. Menkää nyt kyttäämään rajalle, että milloin se parvi tulee, että hän tulee välittömästi kalaan, kun se parvi on ylittänyt Suomen rajan. Ja me tehtiin neuvottua. Ja minä nimenomaan jouduin sitte kaverin kanssa kyttäämään kolmas päivä heinäkuuta. Venäläiset olivat laskeneet lohia 2500 kappaletta ja laskivat kahden viikon päästä saman verran lisää. Komentajan käskyä noudattaen mentiin kyttäämään rajalle, kiikarit oli, ja siitä ei saanut poistua paikalta. Jos toinen lähti asioille niin toisen piti silmä kovana vahata jokeen, käsky oli tarkka.

Kun hän (komentaja) pääsi ensikerran kalastamaan vuotoksen (= Ala-Tuuloman voimalaitos, kirj.huom.?) alapuolella. Se oli joko vuonna 1958 tai 1959, ennen sitä, kun rupes puhumaan, että pitäs laskia kaloja Suomen puolelle. Perusteli venäläisille, että kala kärsii kun se ei pääse kutemaan. Ja hänkin pääsis sitte kalastamaan omalla puolella ja turistit tulis niin saatais rahaa, kun ne tulis pyytämään tänne Lutolle ja Suomulle lohta. Lohi ei vähenesi vaan päin vastoin se lisääntyisi.

Se piti paikkansa, sieltä tuli parvi, iloisesti pomppien ylittivät rajan, ja silloin me lähdettiin ilmoittamahan kiiresti komentajalle, että nyt kalalle. Hänellä oli autonkuljettajana silloin kersantti Salonen, joka toi komentajan kiireesti. Kivikko toi mukanaan ison kalapytyn ja Tenon perhot ja vavat. Mutta hän ei saanut yhtään niistä lohista. Yritti niillä kauhian suurilla Tenon perhoilla, kun maatalonpojan

järkikin sanoo, etteihän tuommonen kala voi ottaa niin suureen. Mutta se vain yritti niillä, eikä saanut yhtään ja niin joutu lähtemään pois ilman kalaa. Perhovehkeet oli, ja hyvät, tuommonen iso matka-aski oli niitä Tenon perhoja, oikein nimiperhoja, joilla on saatu kalaa ja vavat oli kans sitä mukaa. Me kanssa innostuttiin siitä, yritettiin kaikella lailla pyytää lohta sitte. Kolmas päivä heinäkuuta laskivat lohet irti ja kymmenes päivä ylitti ensimmäinen parvi Suomen ja Venäjän rajan.

Muistan rajamiehen joka omisti vain kolme lippauistinta ja oli semmonen herrasmieskalastaja. Se jäi mieleen tosiaan, kun hän kolme lohta otti aina illassa, ei enempää – aina vain kolme. Hän pyörällä ajeli Lutolle, nykyisen riippusillan yläpuolelle ensimmäiseen mutkaan. Heitti, niin aina oli lohi kiinni – pani reppuunsa ja taas otti toisen, ja kolmannen sai, niin pani repun kiinni ja lähti vartioon perkaamaan ja paistamaan. Lippa oli hopeinen – Lietti lippa. Minullakin oli lippoja, mutta ei ottanut niihin, ennenkö keksittiin tuo perhohomma, sitte ruvettiin kyllä saamaan niitä.

Lohet tuli isoissa parvissa, niitä oli satakunta kerralla. Taimenet tuli siellä hännällä, tietenki ne innostuu kanssa nousemaan Nuorttijärvestä tai matkan varrelta. Ne on vissiin hitaampia uimaan, kun ne tuli aina siellä hännillä siinä parvessa. Minäkin sain yhden sellasen neljän kilon taimenen, kun lohta yritin. Lohet jäi monttuihin, mistä niitä pysty räknäämään. Missä oli metrikin vettä, niin siinä saattoi olla semmonen kymmenkunta lohta. Semmonen joka ei seurannut kalaa meni ohi, mutta jos osasi kattoa monttuun niin näki, kun pyrstöt heilu ja pysty laskemaan ihan tarkkaan kalojen lukumäärän. Kalat olisi pystynyt kuvaamaan veteen, jos olisi ollut kunnon kamera.

Sekin piti paikkansa, että venäläiset laski kahden viikon päästä toisen satsin lohia – niitä oli sitten. Lohet nousi ylös sivupuroja, mitkä laski Luttoon tässä tien varressa. Metsurit nauro, kun olivat yrittäneet silmukalla kalastaa lohia, kun niillä ei ollut kalavehkeitä. Lohet oli nousseet pienen puron pikku monttuun, jossa pikkusen lirisi vesi, Uudellajoella. Niitä oli kyllä paljon... mihinkä vaan pääsivät nousemaan. Kalastajia oli Helsinkiä myöten ja ulukolaisiaki oli, mikkä sai niitä samoja lohija sitte Suomulta ja Lutosta.

Paras lohisaalis oli mulla, kun illalla mentiin ja sitte aamulla räknättiin. Siinä oli 31 kappaletta rivissä Luton etelärannassa ja lohia kaikki. Siinä oli todistajat paikalla, minun esimies luutnantti Tuovinen Helsingistä ja ylikersantti Haapasalo, Heimo, joka tuli Kiertämöojasta kalasta ja oli saanut yhden neljän kilon lohen. Nehän nousi sinne Kiertämöjärville saakka ne lohet. Sitte kun hän näki minun lohet siinä rannalla, niin sanoi, voi herra millä sä oot saanut noi? Sain verkolla, perholla, uistimella vähän kaikella lailla. Se innostu, että hän lähti hirmuvauhtia

osuuskauppaan verkkoja hakemaan. Vuosi oli 1959, eli kalat oli peräisin 5000 lohen erästä.

31 kappaleen lohisaalis punnittiin. Tuovinen laski, että kaks ja puoli kiloa tuli keskipainoksi. Ei ne suuria ollu, jotta mikä viidestä kilosta meni yli niin siinä oli jo lapinlisät. Enimmäkseen ne oli semmosta kolmen kilon kummaltakin puolen, neljän kilon oli jo suuri. Ensimmäinen loheni, josta on kuvaki, oli kuusi ja puoli kilonen, mutta me pantiin lapinlisää siihen, ei punnittu niin tarkkaan, arvioitiin vain. (Ks. liite 1, valokuva 3.)

Vuonna 1960 jouduin Lappeenrantaan ja 1961 pääsin sieltä pois. Vuoden kesti kantakoulu ja niin en pystynyt kalastelemaankaan Lutolla, kun oli niin lyhkäset lomat. Kun minä tulin kantakoulusta vuonna 1961, jouduin Suovasalon vartiolle, vartioaliupseeriksi. Minulla oli moottoripyörä, siihen aikaan kun autoa ei vielä ollu, ja pojan kanssa lähdin Lutolle kattoo onko sielä lohta vielä ja sieltähän löyty. Sillon siellä oli päällikkönä rajavääpeli Heikkinen, tullut Nuorgamista, kauhia lohimies. Hän oli justiin tulossa Lutolta, kun olimme menossa sinne. Hänellä oli verkkosäkkejä ja me ihmeteltiin vähän, kun säkit liikkuu, mitä niissä on. Oli kans semmonen kiero kaveri, oppinu Tenolla – siellähän ei sanota mitä saadaan. Me kokeiltiin sitte sen säkkejä – kalahan täällä on? Ruvettiin kiusaamaan, kokeiltiin tunnustaako hän, että on saanut. Sitte tunnusti, että kyllä hän on saanut lohia enemmän ja vähemmän. Hän oli verkolla saanut, vaikka virvelimies oli Tenolla ollut, Lutolla pyysi verkolla alumiiniveneen avulla. Saatiin mekin sitte.

Sitten menin Virtaniemen vartiopäällikön, Aarne Sieväsen, kanssa Lutolle lohestamaan. Minulle jäi mieleen kun Mannermaan kivellä olimme ja meidän piti ottaa niinku syömäkalaa. Minulla oli kaksi vai kolme verkkoa, jotka pantiin veteen sitte Mannermaan kiveltä – vähän ihmetteli Sievänen, että mitä minä meinaan. Käskin pudottaa verkon siitä. Saatiin laskettua minä sanoin, että ota pois. No justiinhan se nyt laitettiin sinne? Ota vaan pois, että sielä on jo syömäkala, saadaan paistaa – olihan siellä lohi, se meni heti verkkoon. Mehän pantiin kala tikun nokkaan ja koskenkorvaa päälle. Sitte vasta ruvettiin heittelemään erilaisilla perhoilla ja vieheillä niissä koskien nivoissa, virtapaikoissa sekä montuissa ja me saatiin niinku omiksi tarpeiksi. En muista sitä kappalemäärää, mutta tarpeeksi, että vartiolle koko henkilökunnan käyttöön riitti lohta – saatiin maistaa.

Jos me vielä päästäis samanlaiseen, että ne laskis sieltä, niin olis mahtavin joki mitä ajatellaan tuon urheilukalastajan kannalta, jotta jos mies on vähänkään jyvällä näistä virvelihommista niin iliman kalaa ei sieltä kukaan tartte lähteä, jos sieltä lasketaan samalla määrin tulemaan tänne.

Siiat oli semmosia kaks ja kaks ja puol, ei ollu kolomen kilon siikoja, mutta kaks ja puoli oli, kun siika nousi sillon 1950- ja 1960-luvun välillä. Naapuri ei pyytänyt Nuorttijärvestä, siika oli varmasti kanssa peräisin Nuorttijärvestä, kun kaikki oli semmosta isoa.

Meidän komentajat tulivat tänne Jooseppiin, kalastivat sitte syksyllä myöhään. Me käytiin kalassa Alakiertämäjärvellä ja Yläkiertämäjärvellä. Kun me ei saatu kalaa, niin mentiin Raja-Joosepin montulle, mikä on se iso monttu siinä Lutossa Suomen puolella. Se oli aina niinku pettämätön, sieltä aina saatiin sitä isoa siikaa. Viimeisempien havaintojen mukaan, mitä minä ite kalastin siikaaki, niin koko rupes pienenemään tänne 1980-luvulle kun alettiin tulemaan. Aina vain tuli pienempää, eikä tullu isompia määriä, mutta siitä niinku tiputtamalla jostain tuli sitä pientä. Ehkä ne rupes pyytää niitä tai nuottaamaan Nuorttijärviä, koska sieltä ei tosiaan tullu enään sitä isoa siikaa.

Harjus oli vähän niinku samanlailla, että keväällä tuli se mitä tuli siihen, silloin kun jäätä lähti, sen jäläkeen heti nousi kans. Niitä oli isoja harjuksia sillon alakuaikoina mitä minäkin sielä pyysin, mutta huomasin kans saman homman niistä, ne rupes pienenemään. Harjus nousi kanssa samasta parvesta tänne Suomulle ja aina tuonne ylös Muorravaarakalle Harrijokeen sinne. Harjukset mikkä nousi keväällä, ehkä ne kanss täydenti näitä Suomen puolisia jokia tän harjuksen kannalta – Suomua ja Luttoa. Kyllä ne jäi alle kahen kilon reippaasti, vähän yli kilon oli ne suurimmat ja vankimmat. Kivijoesta tuli ne kahden kilon harjukset ja siihen nousi taimenta. Mutta sitte kun ne teki partiosillat Venäjän puolelle tähän rajan pintaan, sitte siitä ei enään päässy nousemaan.

Anterijokeen nousi kanssa isoa taimenta syksyllä, taikka jo kesällä elokuulla nousi sinne ja isoa harjusta kanssa. Anterijoki, Suomen vyöhykkeen ulkopuolelta mennöö vähiin vesi, rajavyöhykkeellä on paras monttu. Vyöhykkeen ulkopuolelta ei muistaakseni ole saatu yhtään kalaa, jotta ne jäi aina siihen monttuun. Sielä oli tosi isoja taimenet, ne oli viiden kilon, neljän viiden kilon – tosi isoja, oikein leveätä ja mahtavia. Samaten harjukset oli yli kilosia kanss. Se oli niinku viimeinen paikka tästä Raja-Joosepin alueelta.

6.10 Pekka Tuunainen

Lutolla on käyty kalassa, oikeastaan koko meidän perhe, 1960-luvun alussa. Olin jo silloin aloittanut biologian opinnot ja kesällä retkeiltiin, niin kun monena kesänä aikasemminkin, Kuusamossa ja Lapissa kalastusmatkailun merkeissä. Lutto oli kuitenkin aikasemmin semmonen tuntematon alue ja sattumalta osui sitten matkareitille, kun oltiin Norjaan menossa. Raja-Joosepin tie oli ihan hyvin henkilöautolla ajettavassa kunnossa silloin 1962 kesällä, heinäkuussa. Olimme

pari päivää sitte sillä alueella. Teltoissa yövyttiin ja velipojan, Ollin, kanssa kierreltiin lähinnä Luttojokivartta, siinä Raja-Joosepin paikkeilla. Hankittiin siitä luvat ja kalastettiin sitte pari yönseutua niissä koskissa, siinä missä Suomujoki etelästä laskee Luttoon ja siitä alavirtaan päin niillä koskialueilla. Siellä oli aika paljon pyyntiporukoita silloin, että sikäli kun nyt oikein muistan, niin voisi arvioida, että 15–20 ihmistä oli niillä alueilla kalastamassa. Ei siellä paikkakuntalaisia varsinaisesti ollut yhtään, että kyllä ne oli jostain etelämpää tulleet. En osaa sanoa mistä, mutta autoilla tulleita turisteja, jotka telttaili siellä. Kun en itse koko ajan pyytänyt, niin sitähän katseli mitä toiset teki. Siellä oli kalastajia, jotka olivat jo useamman päivän ennen meitä tulleet ja yön seudut aina kalastelleet. Säännöllisesti oli saatu kalaa ja se sitte meitäkin innosti kokeilemaan – lohta. Taimenta oli saatu jostain sivujoesta, Kolmosjoki ehkä? Kolmosjoesta joku näytti saaneensa sen, näytti meillekin, että oli vähän toista kilonen taimen, ja se oli taimen kyllä oikeen selvästi. Mutta kyllä Luttojoesta saadut kalat lohta oli. Ja niitähän näkyi siinä, vaikka se Luttojoki veden väriltään hiukan ruskehtava onkin, niin siinä Suomujoen alapuolella on kohtalaisen kirkasta vettä, että siinä jopa ihan keskiyön seudussa, näkyi kalaa vedessä ja ilmassa.

Vaikea sitä on sanoa, kuinka paljon siinä oli kalaa. Ne oli havaintoja, kun ite oli ongella jokivarressa tai kahlannut sinne pitemmälle kivikkoon, että sielä sit kala tai pari oli kiven katveessa. Ja säännöllisesti niitä hyppäs, useampi kymmen hyppäävää kalaa yön seutuun näkyi. Me olimme varmaan siinä ilta kymmenestä aamu kuuteen siinä kalalla, se hämärin aika, ja silloin lohi oli kyllä liikkeessä.

Me saatiin kolme kalaa siitä yhteensä, tittejä. Ne oli semmosia puolentoista kilon kaloja, oikein kirkkaita, ihan hopeaisia ja ihan varmuudella lohia. Niistä on valokuvatkin, joista sen voi muutkin todeta. Ne oli varmasti nousemassa olevia kaloja. Kun siinä kosken niskalla heittelin, tuli siihen kalaa ja ne oli menossa ylöspäin. Ne otti siinä sitten noustessaan, kun uistin tuli sopivasti hollilleen. Ottivat semmoseen pikkuseen hopeiseen meppsiin. Kokeiltiin kyllä muitakin uistimia, koko repertuaari uitettiin muutamien kalojen nenän edessä, jotka väijy siellä koskessa, mutta ei ne ollu kiinnostuneita. Kyllä isompia kaloja oli näkyvissä, ja oli jotkut saanu maihinkin semmosta 4–5 kilon kokoluokkaa olevaa ja niitä näky joessakin kyllä, mutta ei me niitä saatu yhtään. Tälläinen on minun sen aikanen havaintoni Lutolta ja sen kaloista. Kyllähän se jäi kiinnostamaan. Siellä oli minusta hyvin kalaa, lohta erityisesti. Lohen perässä siellä jokivarressa kaikki oli silloin.

6.11 Sakari Ojanperä (kirje ja lehtikirjoitus)

Lohestusretkemme tapahtui elokuun ensimmäisellä viikolla vuonna 1961. Kaikenkaikkiaan me saimme kolmeen mieheen 26 kpl lohia, ei yhtään taimenta.

Suurin painoi 4,5 kg ja pienin 1,1 kg. Yhtenä yönä satuimme apajalle, silloin saimme samasta paikasta 13 kpl. Näistä suurin painoi 3,6 kg ja pienin 1,1 kg. Monta pääsi lisäksi vielä irti. Tämä reissu oli ensimmäinen lohestusmatkani ja siitä sain sellaisen virikkeen, että olen senjälkeen käynyt joka kesä Näätämöjoella, ... Kävimme vuonna 1962 samalla porukalla Lutolla, mutta silloin saimme vain muutaman lohen. Vuonna 1963 sain Lutolta perholla hauen ja en muuta. Se reissu jäi viimeiseksi sinne. Olen kirjoittanut Urheilukalastus-lehteen jutun, joka on julkaistu lehdessä N:o 2/69. (S. Ojanperä J. Pautamolle 1993, kirje J. Pautamon hallussa.)

Olimme jo toista vuorokautta heitelleet uistimiamme Luton alimmassa nivassa, jossa joki pitkän suvannon jälkeen kapenee... Muutaman vuoden kuluttua kävin samalla paikalla, mutta sain perhollani vain alamittaisen hauentumpin. Sen jälkeen en heittänyt enää kertaakaan, etten rikkoisi sen paikan lumousta. Sillä tiesin, että Ylä-Tuuloman voimalaitos on katkaissut Jäämeren lohen nousutien Luttoon ja sen sivujokiin (Ojanperä, Urheilukalastus 2/69).

7 YLÄ-TUULOMAN VOIMALAITOSTYÖMAA 1961–65

7.1 Juho Mursula

Tuulomalla olin alusta loppuun, elikkä silloin kun ruvettiin tekemään Tuuloman tietä vuonna 1961 kevättalvella, niin silloin me aloitimme tekemään venäläisille kasarmia rajan läheisyydessä. Samanaikaisesti kun tietä tehtiin olivat raivausporukat Moosesjoella. Tässä kasarmityössä olin huhtikuusta noin marraskuuhun. Sen jälkeen olin noin puoli vuotta Tuuloman työmaalla piirustuskonttorilla ja sen jälkeen noin puolitoista vuotta asuntorakennustyössä ja loppuajan vuodet 1963–65 voimalaitoksen sisävalmistelutöissä, jossa oli erikoisen hyvä tilaisuus nähdä alusta loppuun kalatien valmistuminen ja sen toiminnat.

Tämän kasarmin rakentamisen aikana meillä oli soranottopaikka, joka sijaitsi noin puolen kilometrin päässä nykyisestä rajasta Luttojoen varressa. Silloin jo oli puheena liikkeellä, että venäläisillä oli lohennousulle esteet siellä rajalla. Semmoista havaintoa me ei siellä päästy tekemään, ainakaan sillä alueella ollut, mikä oli soramontulta nähtävissä. Me kalastettiin innokkaasti, meillä oli erikseen lupa venäläisen rajavartioston komentajalta Korotkovilta. Saatiin eräässä järvessä siinä rajavyöhykkeellä ihan rajan pinnassa kalastella, pohjoispuolella Luton pääuomasta, olisko noin 5 kilometriä rajasta, en muista järven nimeä. Pääasiallinen saaliskala oli siika, iso siika ja runsaasti tuli. Suurimmat menee aina kahteenkin kiloon saakka – komeeta siikaa. Semmoisena detaljina voisi niinkun ajankohdan tarkentamiseksi: kevättalvella oltiin siellä verkonkokemisessa niin kuultiin niin-

ku ukkosen jyly ja myöhemmin selvisi, että se oli venäläisten suurin atomiräjäytys Novaja Zemljalla, kuultiin räjähdys selvästi järvelle.

Kesällä kasarmityömaan aikana kävimme myös Luttojoessa kalastamassa. Siinä oli runsaasti harria ja pikku taimenta. Käytimme harrilautaa, jota rannalta vedettiin näissä koskissa, muistaakseni Kellokoski oli paikan nimi, noin 15 kilometriä rajasta Venäjälle päin. Siinä kerran sitten otti isompi kala kiinni ja suuren vaivan jälkeen sain harrilaudan kääntymään rantaan, niin oli aito merilohi siinä. Se on ainut merilohi minkä minä olen saanut. Paino oli noin 3 kiloa, puntarissa sitä ei käytetty, mutta sitä suuruusluokkaa. Se oli ihan kirkas, komea ja voimakas kala. Muistaakseni Kummeli oli perhon nimi. Käyttelin näitä lohiperhoja, kun taimen innokkaasti näihin ottaa.

7.2 Mauri Siivikko

Menin työmaalle vuonna 1961, itsenäisyyspäivänä. Seuraavana kesänä kalamiehiä alkoi kiinnostamaan, mitä on Tuulomajoessa ja äkkiähän se tietenki tuli tietoon, että siinä on kalaa. Vaikka kalastaminen oli kiellettyä, ei sitä himoa pystynyt kumoamaan millään kiellolla. Kalastaminen oli sellaista salaa kalastamista, sen takia vissiin vielä jännempää kun normaalisti. Sitähän vietiin vehkeitä täältä mennessä ja käytiin heittelemässä. Siimat piti olla paksut, siellähän ei väsytelty lohta. Silloin kun lohi otti kiinni niin siima kinttaan ympärille ja lähettiin juoksee jokirannasta kauemmas törmää ylöspäin – lohi tuli perässä tai oli tulemata, usein tuli.

Lohta oli tosiaan aivan tuhottomasti. Vuonna 1961, kesällä oli vanhaan koskeen tullu jonkun verran puutavaraa hakkuualueilta. Tehtiin sellaisia atraimia, että niinku kaksi atrainta vastakkain ja sarana väliin ja jousella jännitettiin ja väliin kapula – iski tuollalailla yhteen se. Siitä tukkisuman päältä lohen selekää. Sittehän se ahneus meni niin pitkälle, että tuli pantua liian paksuja jousia – katkes kala. Kalan palasia meni Patunan rantaan, mistä venäläiset ne huomas ja sitten tuli tiukempi valvonta siihen. Jos jäätiin kiinni, ne oli huoltoasemilta ostettuja halpoja rullia ja vapoja, se annettiin niille vartiomiehille. Varsinkaan jos ei kalaa ollu, jos kalaa sattu olemaan piti antaa kalaki. Siinähän oli laki olemassa, että jos siittä palaa niin tuli lähtö Suomeen.

Siinä oli isojakin, kyllä me semmosta 16–17 kilosia saatiin mekin, mutta saatto olla, että ne oli isommat silloin, kun ei enää kestänyt vehkeet. Kyllä me syötiin koko voimalaitoksen ajan, kyllä joki piti meidät lohessa. Jatkuvasti meillä oli kalaa – tosin pyyvettiin salaa. Meitä oli kalastuskärpäsen iskemä porukka kämpässä missä asuttiin, aina sitä oli kallaa.

Oli siinä valtavasti kalaa, toisin sanoen se oli täynnä Tuulomajoki, se vanha uoma, kalaa ja silloinhan se nousi tänne Luttoonkin asti. Ennen Tuulomalle lähtöä kävin useinkin Lutolla – en lohta saanut, mutta aika kookkaita hyviä taimenia, semmosia kolmen kilon ja neljän kilon kaloja.

Patunan lohipato

Padon paikka on suurinpiirtein puolivälissä, missä nyt on tämä voimalaitos ja Patunan kylä. Kolme kilometriä on matkaa voimalaitokselta Patunan kylään. Patunan kylän kohdalla on oikein leveä suvanto, sitten joki kapenee kun lähtee alaspäin tänne Ylä-Tuulomalle. Parakkialue missä me asuttiin silloin oli justiin sillä kohtaa. Siinä muuten oli merkkejä vielä patojäännöksistä. Kolttasaamelaisten puheitten mukaan se on ollut valtava määrä, mitä siitä on otettu lohta. Ja Patunan padosta Patunan kylä on saanut alkunsa, aivan lohen takia. Mutta on elinkeino loppunut näitten voimalaitoksien myötä, vähän sama juttu kuin Kemijoessa.

7.3 Matti Sverloff

Vuonna 1961 menin ja 1965 lähin. Työmaan aikanahan oli lohenpyynti kielletty, mutta vispaajiahan aina oli. Tuulomajoki oli siitä erikoinen, että ei siinä tarvinnut kuin pari kolme kertaa heittää – oli aina lohi kiinni. Jos joutu kiinni oli Suomeen lähtö, jos sotilaat yllättivät – armoa ei ollu. Mut olihan siinä, sillo ku ne tiesi, millo pojat mennee ongelle sinne jokkee. Siinä oli rannalla viitisensattaa henkee, jotka viheltivät, kuuluhan se, ett ne ei kerinny, ei ees helikopterilla. Niillä oli jo vehkeet piilossa sillä välillä. Mutta sehän oli hankalaa, jos lohi oli kiinni, sillo ku alko vihellys käymään, sehän piti pakolla vettää. Pienempi kalahan tuli, mutta jos isompi oli – se oli siiman meno. Ennen kai sen lohen päästätti, ku joutu kiinni.

Koska se venäläinen kerran sano, että se kakskymmenkiloisen tappaa (Ala-Tuulomassa). Se oli siinä yheksäntoist kilon paikkeilla suurimmat. Ja nehän oli kymmenen kilon kahen puolen järkiä mitä minäkin sain. Kyllä siellä oli kaikkia kokoja.

7.4 Veikko Suutari

Ennen vuotta 1962 siellä oli tie tehty Ylä-Tuulomalle. Helmikuussa vuonna 1962 tulin sinne ja 1965 syksyllä, syys–lokakuun vaihdetta, jolloin laitos oli valmis lähdettiin pois. Siellä alkoi välittömästi rakennustoiminta eli meidän itsellemme rakentajille asuntojen tekeminen, parakkien pystytys ja myöskin vakinaisten

asuintalojen rakentaminen. Tähän asuntojen rakentamiseen en osallistunut, vaan välittömästi tähän voimalaitostyöhön. Alussa oli louhintatyö, josta minä vastasin. Se aloitettiin vuoden 1962 keväällä, tunnelilouhinnalla. Ne oli mittasuhteiltaan aika suuret, monta sataatuhatta kiintokuutiometriä louhintaa ja sehän oli avolouhintoineen – ei louhintamäärä miljoonasta paljon puuttunut. Varsinaiset louhintatyöt kun saatiin tehtyä, minä olin myös rakenteiden vastaavana, elikkä laudotus, betonointi, kaikki mikä liittyi rakentamiseen.

Jo tässä alkuvaiheessa, kun lohi seuraavana kesänä alkoi nousta, en muista tarkalleen mihin aikaan, mutta kesällähän sitä seurattiin. Sen havaitsivat monet suomalaiset, halusivat niinku virkistäytyä ja kiersivät myöskin siinä alueella missä saatiin liikkua. Siinä tulevan voimalaitoksen alapuolella oli pieni koski, jossa oli oikein mukava viihtyisä aurinkonottopaikka. Monilla työntekijöillä oli perheet siellä, ne kulkivat siellä ja huomasivat että nythän se lohi alkaa nousta. Siellähän ei saanut kalastaa verkoilla eikä myöskään millään vieheelläkään, niissä koskissa. Mutta kun lohi nousi, teki tilaisuus varkaan ja monikin siitä sitten verkoilla, heitti verkon taikka haavin, haavillakin niitä sai.

Mutta se oli näky, kertakaikkiaan, se lohen nousu. Kun se ui ensin siinä kosken alapuolella ja sitten se nousi, niinku pää pystyssä pintaan. Katseli sieltä mistä lähtee, mikä kohta, mistä hyppää ylös. Kyllä siinä parhaimpana aikana, nousu aikaan, saattoi nähdä semmonen kymmenkunta ihan yhtäaikaan, ennenkuin ne lähtivät nousemaan. Ja saattoi olla kaksi kolme yhtäaikaa ilmassa, kun ne siitä hyppäsivät. Olisko se putous ollu kolme neljä metriä korkea. Siitä ei aivan pienet lohet kunnolla päässeet. Olivat aika mahtavia ne jötikät, jotka siitä kunnolla pääsivät ylös. Ne pienet hyppivät kalliolle – olivat suomalaisten saaliita useasti. Siitähän oli mukavaa ottaa se kala, moni nainenkin pisti helmoihinsa. Tämän havaitsivat myöskin venäläiset ja siihen tuli aseistettu vartia. Silloin se muodostui hankalammaksi se homma. Ja ei vartiomies aina niin tarkka ollut, eikä halunnutkaan siihen ilmeisesti paljon sotkeentua. Lohia otettiin silloinkin.

Sitä harva näkee sillä tavalla kun sitä oli siinä ja se toistui myös kesinä 1963–65. Ei ne pieniä ollu mitä minä näin, mutta kaippa se oli muutaman kilon luokkaa, ehkä ne oli 3–4 kilon luokkaa pienimmät. Mutta kyllä siellä pienempiäkin oli – kerron myöhemmin siitä.

Mutta siinä kävi sillä tavalla, että jotkut keksivät tämän lahjonnan. Se oli vaatetavara, lähinnä nailonpaita, myöskin verkkoja, mutta pääasiassa se kuitenkin perustui siinä koskella tähän salahommaan. Siinä kalastus tapahtui yleensä lyhyellä verkon pätkällä, joka heitettiin siihen kosken alapuolelle, jossa lohet kuhisi. Verkko äkkiä veteen ja yhtänopeasti ylös kaloineen ja kiireenvilkkaa pois. Virvelillä siitä minä en tiedä, paljohan siellä yrittivät ja olen minäkin siinä heitellyt,

mutta en minä siitä, sainko yhen tai kaksi korkeintaan. Minun kalansaaliini siinä, se oli kyllä hyvin pientä, en minä voinut siinä kovin paljon tällä tavoin temppuilla.

Sitten aikanaan saatiin tunnelihomma valmiiksi ja tulva-aukkoja rakennettiin. Tulva-aukot ovat sivussa, ei niitä voi tunnelissa pitää. Tunnelissa on varsinaiset voimalaitoksen tuloputket, imuputket ja alatunneli, joka haarautui sitten tulva-aukoille. Tulva-aukot rakennettiin tietysti tulvaa varten. Louhittiin sellaisia kenttiä, joissa oli 4 500 kiloa räjähdysainetta yhdessä kentässä, se oli valtava määrä. Suurinpiirtein kuutio irtosi tommosella 300 grammalla, kilolla semmonen kolme kuutiota. Mutta jysäys ei suuri ole, koska ne on näillä millisekunttinalleilla tehtävää räjäytystyötä. Tulva-aukot saatiin aikanaan valmiiksi sillä tavoin, että niillä voitiin jo säädellä Nuorttijärven altaan pinnankorkeutta. Loppuaikoina vesi tuli jo voimalaitoksen kautta vuonna 1964–65. Varsinkin vuonna 1965 kesällä, jolloin tulvakanava, tulva-aukoista alaspäin kanava oli tavallaan kuiva, pikku lätäköitä korkeintaan siellä. Tässä tapahtui minun kalastukseni, tai osallistumiseni siihen.

Venäläisten johtaja oli Pavlov, Teknoproexportin paikallinen johtaja, joka oli päämiehenä. Hänellä oli apulaisia, Lokka oli eräs suomenkielinen. Vanhemmat olivat Amerikan kautta Venäjälle tulleet, suomalainen mies – kova aatteen mies. Tän tulkin kautta mehän se asia. Pyydettiin venäläisiltä lupa tulva-aukkojen kiinni pistämiseksi.

Meille tuli ongelmia, teko-ongelmia siellä. Useasti tehtiin sillä tavoin, että ilmoitettiin venäläisille, että meillä on pikku homma tuolla, että meidän täytyy päästää tulva-aukoista vettä. Äkkiä pistettiin tulvaluukut kiinni. Joku oli siellä vartiossa, minä useasti jeepin kanssa ja minulla oli kavereita, Jääskön Olli siinä oli yhtenä, ja lätäköt tyhjäksi lohista. He olivat aina sen verran myöhässä, että ennen kuin konepistoolimiehet tulivat sinne niin meillä oli tehtävä tehty. Tulvaluukkuja pidettiin auki puolesta tunnista tuntiin ja otettiin lohet pois. Siinä oli sitten pienempääkin, semmosta kaksikiloista lohta. Yleensä ne isommat lähtivät sen tulvan mukana alaspäin, mutta nämä pienimmät, paljon siihen jäi lätäköihin ja ne oli helposti käsin otettavia. Isommista altaista otettiin haavilla. Tämä oli sitä semmosta, joka oli jännää. Eihän se ole jännää siitä lätäköstä kalan ottaminen, vaan siinä kun se on kiellettyä ja aseistettu mies on vartiossa, niin se loi siihen semmosen viehätyksen. Ja niitä oli sitten joskus meidänkin ammeessa, taisi olla kymmenen lohta. Suurin oli muistaakseni 12-kiloinen. Keskipaino oli, siinä oli pientäkin joukossa, 5–6 kilon luokkaa. Ne oli aika isoja, eihän niitä punnittu montaakaan, mutta kyllä ne isoja körmylöitä olivat ne lohet. Tällä tavoin harrastettiin tätä, silloin kun tulva-aukot olivat kunnossa. Toisin sanoen me pystyimme entisen uoman sulkemaan ja sitä kautta kuivilta mailta ottamaan kalat pois.

Mutta sitten kun myöhemmässä vaiheessa tämä kalaporras, sitähän tehtiin, louhittiin ja tehtiin sitä työtä, tai ei enää louhittu mutta tehtiin näitä rakenteita, betonirakenteita kalaporrasta varten vuonna 1964–65. En muista tarkalleen, se hämärtyy ajankuva. Kalaporras, tai sanotaan kalaporras ja kala-allas olivat valmiina jo 1964 vuoden lopulla ja 1965 vuoden alkupuolella. Ja sen jälkeen lohi alkoi nousta altaaseen. Kalahissi ei ollut vielä valmis. Se oli sellaista kokeiluvaihetta ja hissiä rakennettiin. Vaikka siinä altaassa oli vesi, lohi nousi hyvin niitä portaita pitkin yläkala-altaaseen. Voima-aseman kyljessähän tämä oli, tunnelissa. Silloin nämä venäläiset sammioautoilla kuljettivat nämä lohet, hissi ei oikein pelannut, niin autoilla veivät sitten lohet, jotka kerääntyvät sinne. Piti viedä niinku yläpuolelle, Nuorttijärven tulva-altaaseen. Epäilyni mukaan hyvin harva kai se sinne. Johonkin muualle se saalis tietysti meni, ehkä parempiin suihin.

Monta kertaa sammioauto kulki kohti venäläisten kasarmeja ja Patunan kyläkolhoosia. Kyllä lohet sotilaiden ruokavaliota täydensivät varmasti aika paljon. Kyllä säiliöautossa saattoi olla sata kappaletta, enemmänkin ehkä kaloja, keskipaino 5–6 kiloa. Se oli silloin kun kalahissi ei toiminut. Silloin se säiliöauto tuli sinne ja useastihan se oli sen verran myöhässä, että siinä kerkesi niitä kalastamaan ja ainahan niitä jäikin siihen. Melkein aina muutama lohi oli siellä, kymmenkunta, parikymmentä lohta siellä jatkuvasti harhaili. Kyllä se aikamoinen kalamäärä siellä oli. Se saattoi olla kaksi kertaa viikossa, saattoi olla kahtena päivänä peräkkäin (säiliöauto). Ei päästetty kalaportaaseen aina niitä lohia nousemaan, jos oli pahasti työt kesken.

Tässä on sitten salakalastusta, kerrottavaa ennen hissin toimintaa ja sen toiminnan aikana. Toiminnan ajaksi tuli taas aseistettu vartija, heti kun se kala alkoi siihen altaaseen tulla. Siellähän autoon pistivät kaloja ja siinä oli yleensä upseeri ja se majuri, en muista hänen nimeä, suomen kielen taitoinen hyvinkin oli. Hän otti salaa myös itselleenkin sieltä semmosen kymmenkiloisen lohen. Tämä ystäväni Olli Jääskö huomasi tämän, että se piru pisti Volgansa takakonttiin lohen. Hän sanoi minulle, että jututa majuria vähän aikaa, että hän varastaa sen tuosta autosta. Hitto viitsi tuolta märästä altaasta mennä onkimaan sitä. Ja niinhän siinä kävi. Me juteltiin tämän majurin kanssa ja sillä tavoin kääntelin, että hän käänsi selkänsä sinne Volgaan päin. Ollihan vei kalan ja meni sitten hissikuilua pitkin konesalin kautta ylös, ja vei lohen mennessään. Kun sitten oli kalat kerätty siitä säiliöautoon, käteltiin ja niinku venäläisten tapa on sitä kättelyä jatkuvasti harrastaa, toivotettiin toisillemme hyvää jatkoa. Hän lähti pois Volgallaan, mutta eihän siinä menny kuin kymmenen minuuttia kun hän ajoi takaisin. Sanoi että, piru sun miehes on varastanu hänen lohensa. No eihän varmasti. Hän tarkistaa kaikki. No tarkistakoon, mutta eihän sitä mistään enää löytynyt. Kyllä siinä oli kauhea mekastus ja tutkimukset ja syytökset, hän hermostui kerta kaikki-

aan, mutta tapahtuneelle enää mitään voinut. Seuraavana päivänä ei muistellutkaan asiaa sen paremmin.

Suomalaiset työntekijät ja myöskin toimihenkilöt, mestarit, kävivät kalakauppaa kalaportaan odotusaltaassa, vaikka se hissi jo toimi jollakin tavalla. Vartiomies lahjottiin useasti ja atraimella otettiin lohi altaasta. Se oli aika suurta hommaa minun mielestäni. Siinä suomalaiset saivat aika paljon lohta, kyllä minäkin siitä muutaman kerran lohen otin atraimella. Se oli minusta surkuhupaisaa, venäläisen kansan luonteen lahjottavuus, joka ilmeni siinä. Eikä niitä kaikkia tarvinnut lahjoa. Ne jotka olivat fiksumpia, käänsivät selkänsä. Se oli minusta suurinta.

Tapahtui siellä tuloputkien yläpäässä (kalaporras), johon kalahissi johti Nuorttijärven tulva-altaaseen nämä lohet. Kyllä hississä pyytöä tapahtui yläpäässä myöskin jonkin verran, taisin minäkin sieltä muutaman lohen ottaa sieltäkin. Ja siinä piti temppuilla hivenen kalahissin sähköjärjestelmien kanssa, eihän se muuten olisi pelannut, nehän oli säädetty määrättyä tarkoitusta varten. Mutta se oli minulle enemmän hämärää, mutta kyllä siinä nämä suomalaiset sähkömiehet kai lohen ottivat sieltäkin, aika useasti. Tässä tämä tarina lyhykäisyydessään tästä salakalastuksesta kalaportaassa.

Vielä eräs kalastusmuoto, havaittiin että muikkua nousi siihen alatunneliin. Sehän oli pitkä tunneli ja valaistu. Meillähän oli vene, eihän se alatunneli ollut koskaan täysi vettä, vaan siinä pääsi veneellä kulkemaan. Siinä sitten haavilla pyydettiin muikkua, siis toinen souti ja toinen haavilla lipposi tunnelin kyljestä. Kerta raapasulla saattoi saada kilon muikkua. Mutta eihän se muikku ollu kala, oltiin totuttu loheen. Mutta kuka tykkäs muikkukukosta, kuten nämä Savosta kotosin olevat, niin kyllähän ne sitä sieltä otti. Muikkukukko oli hyvää. Tämä minun esimieheni Mykkänen, hänen kanssaan siellä oltiin muikkua pyytämässä ja sitten tämän Jääskön kanssa ja kuka kulloinkin. Se oli eräs kalan pyyntimuoto. Minä en tiedä verkottiko kukaan siellä alatunnelissa lohia, tokkopa, tai hyvin harva kuitenkin. Se pyynti tapahtui kyllä tunnelissa, pääasiassa muikunpyynti haavilla ja lohenpyynti atraimella tai setelillä tai nailonpaidalla tai jollakin muulla vaatteella kuin paidalla.

Sitten yläpuolelta, Nuorttijärvestä, sieltä ei oikeastaan, minä en saanut kertaakaan, kai minä uistelin mutta ei sieltä löydetty lohia. Se on jo niin laaja vesistö. Nämä ovat hämäriä muistikuvia, ehkä joku muistaa nämä asiat paremmin, vaikka minä tietysti olin melko keskeinen henkilö siellä tunnelissa määrättynä aikana. Niinä aikoina kun minä en siellä ollut, kai tämä salakalastus oli vielä suurempaa. Meillähän oli määräys, että emmehän me voitu sallia eikä suoraan, että kyllä se oli hyvin harvinaista, että me siihen niin aktiivisesti oltais osallistuttu siellä. Olihan siinä myöskin ainakin syytöksen pelko. Ja tälläistä selvää kalava-

rasta, en minä muista saivatko ne kiinni, sillä tavoin että jouduttiinko ketään lähettämään Suomeen kalavarkauden takia, taispa tämmösiäkin tapauksia olla, mutta hyvin vähän. Kyllä ne asiat selvitettiin paikan päällä. Se oli lahjonta niinku toimenpide jolla näistä asioista selvittiin.

Kalaporras ei ollut koko vuotta käytössä. Muistini mukaan kokeilukäytössä se oli oikeastaan vuoden 1965 kesäkuuhun saakka ja sitten alkoi normaali käyttö, jolloin sen olisi pitänyt pelata. Mutta jostakin syystä se ei aina toiminut sillä tavalla, vaikka oli hyvin suunniteltu. Kyllä se vuoden 1965 loppupuolella oli käytössä jatkuvasti, tuli pieniä häiriöitä, muutaman tunnin, vuorokauden, ei sen pitempiä. Ja lopussahan se toimi, eihän me olis muuten sitä luovutettu, sehän pelas täysin. Mutta epäilen vaan että meidän lähdön jälkeen käyttöhäiriöt lisääntyivät. Kovin kauanhan se ei toiminut sen jälkeen, ennen kun se tukehtui koko homma..

Minusta mahdollisuus siihen nousuun oli suurempi kuin 2 000. Tämä on minusta minimi tämä 2 000. Se nousukausi on kuitenkin suhteellisen pitkä ja siinä altaassa oli kerralla niin paljon lohia, että eihän niitä montaa altaallista olisi tarvinnut mennä 2 000. Kyllä minä sanoisin, että jos hissi toimisi normaalisti ja se kalaporras toimisi kuin sen piti, 2 000 mikään maksimi ois, eikä mikään keskiarvokaan, vaan se olis alakanttiin.

7.5 Juho Mursula

Tämän kasarmityövaiheen jälkeen siirryin voimalaitostyömaalle. Käytiin tietenkin kattelemassa lohen nousua joessa kesäaikaan. Mutta varsinaisesti lohihavainnot tapahtui minun osaltani tämän voimalaitoksen sisävalmistelutöiden aikana, jolloin kalatiet valmistu ja koneet pantiin käyntiin, että niinku tämä varsinainen uoma oli ummessa. Siinähän meni kuukausimäärin, että patoallas täytty. Sieltähän ei laskettu vettä mihinkään päin, että ensimmäinen konekki vasta kuukausien jälkeen käynnisty, kun uoma oli tukossa kokonaan. Vesi kulki vanhaa uomaa myöten niin kauan kun se maapato rakennettiin... se täyty olla vuonna 1963.

Niin sanotulla märkäsullontamenetelmällä tehtiin sydänosa patoon. Se piti yhden sulankauden aikaan tehdä koko puolen kilometrin pato. Padon rakennehan on aika massiivinen. Siinä on syvemmän uoman kohdalla 300 metriä pohjaleveyttä. Elikkä se oli semmonen maansiirtotyö, jota ei ole Suomen oloissa koskaan tehty. Siinä oli parhaillaan yli 300 autoa ajamassa maata.

Kun pääasiallinen veden virtaus tapahtui koneistojen läpi ja alakanavan kautta, niin Patunanköngäs kuivu huomattavan paljon pienemmäksi, kun siihen jäi ai-

noastaan Piehtisjoen vesi (=Petsjoki). Sen haarajoki yhtyi juuri voimalaitoksen alapuolella siihen. Muistaakseni louhittiin jopa sitä köngästä pikkusen, niinku muutamalla räjäytyksellä, että saatais mielekkäämmäksi lohen kannalta. Muistikuvan mukaan semmonen vajaa kaksi metriä oli könkään alapuolelta vesipinnasta siihen könkään päälle. Se puro oli semmonen leveydeltään, että nuori mies hyppäs yli, elikkä semmonen vajaa kaksi metriä leveä, ja vettä tuli semmonen, olisko joku 30–40 senttiä vahvasti. Lohen nousuaikaan siinä oli yleisömenestys taattu.

Minun käsityksen mukaan lohi tuli könkään alle, levähteli siinä jonkun aikaa. Siinä oli suvanto könkään alla, missä oli virta suht lievää, ja sanotaan niinku luonnollinen levähdysallas niille. Lohi tuli könkään alle, niin se näytti siltä, että se kävi tekemässä siitä tarkastuksen. Lohi hyppäs noin puolen metrin korkeuteen vesipinnasta, että ei sillä ollu vielä tarkotusta hypätä ylös. Siinä meni joku 10–15 minuuttia tämmösen tarkastushypyn jälkeen, sitten rojahti. Ja yleensä meni semmonen kala, joka oli tuommonen yli viiden kilon painoinen, se meni kertahypyllä. Pienemmät teki turhia yrityksiä. En tiedä pääsikö niistä monikaan semmosista alle viiden kilon painosista. Suunnistus ei aina pitänyt paikkansa. Ne tulivat kuivalle kalliolle ja se tietenki kalamiehen suussa jo maistus aika hyvältä, mutta siinä ei ollu mahdollista niitä ottaa, kun siinä oli niin sanottu moottorihaulikkomies. Suomalainen on kuitenkin semmonen, kun sitä pitää ottaa aina jos mahdollista, jos ei luvan perästä niin sitte ainakin salaa. Eli sielä semmosia kilpajuoksutilanteita oli.

Omakohtasimpia kokemuksia oli sielä, kun kalatie valmistui. Päivämääriä on vaikea muistaa, mutta mulla oli semmonen käsitys, että oltiin kahtena vuonna lohen nousun aikaan siellä. Toinen kausi ei varmaan ollut ihan täysi. Sitten kun minun työmaa oli siellä koneasemalla, ja kalatie meni joku kymmenen metriä siitä konesalin ovelta. Niillä seuduilla joutu liikennöimään jatkuvasti ja tottakai kala kiinnosti hirveästi, että miten se pelaa. Konesaliin menevän tunnelin heti yläpuolella oli laskuri. Kalat ui semmosen suppilon läpi. Siinä oli kolme numerorullaa. Ylöspäin menevistä kaloista oli isot ja pienet, kolmas pyörähti sitte, jos kala palasi takaisin sieltä, elikkä siinä saatiin nettonousu määrä. Mutta takasin tullessa ei erottanut enää pientä ja isoa. Joku valokenno oli se muistaakseni, niinkö lasikuitusuppilo siinä jonka läpi ne meni. Siinä siis numero pyörähti niinku jossakin vanhankansan laskukoneessa. Minä en nyt ihan kappaleen tarkkuudella voi sitä muistaa. Sanoisin, että noin kaksi ja puoli tuhatta, silloin parhaimmalla nousukautena, meni ylös siitä sen mittarin mukaan. Ilmeisesti se oli 1965 syksy. Se oli oikein yleinen kattominen.

Tämän mittarin jälkeen kalatiessa on levähdysallas, jossa on suunnilleen vaakasuora vesi ja siinä meni sitte kävelysilta toista laitaa myöten ja vettä on noin va-

javan metrin. Siinä käytiin sitte kaloja tarkastelemassa, minä jopa mittasin metrimitalla kerran yhtä kalaa, elikkä sen pysty siitä veen päältä mittaamaan. Se oli semmonen yli metrin, joku sentti yli metrin, että sen kokosia ne oli, niinku suurimmat.

Kerran lohi oli mielessä, niin päätettiin niinku vähän koekalastaa sitä systeemiä. Levähdysaltaan puolella oli koko ajan aina venäläinen vartija, aseistettu vartiomies, jonka tehtävänä oli pitää huoli, että siellä ei kukaan kalasta. Jostakin syystä tätä kalatien yläpäätä ei pomottanut kukaan. Tehtiin kovat suunnitelmat, että katotaan miten siellä kala liikkuu. Ensin tarkastettiin mittarilukemat, että siellä kalaa on nousussa, että niitä tulee. Vähän yli neljän tunnin periodi oli siinä, kun hissi täytty. Neljä tuntia on se kausi kun luukku sulkeutuu ja kalahissi täyttyy. Siinä oli sitten sitä varten hankittu topakka riimuverkko, oikein paksulankainen verkko, jossa oli kunnon silimät. Vesipinnan taso oli varmaan, joku neljä, viisi metriä patopinnan alapuolella, missä tasottu kalatien vesi ja ylävesipinta, että se oli aika syvä monttu. Kun olimme sen selvittäny tarkkaan sen ajankohdan, koska se täyttyy, elikkä meillä oli tarkka tieto siitä. Menimme sitte juuri oikealla hetkellä sinne. Juuri kun nousi pinnat tasan, niin paiskasivat verkon sinne... Vähän aikaa pidettiin, rupes tuntumaan käsissä, että nyt sielä niinku molsketta, eiku ylös ja kurikoitiin kalat hengiltä ja puotettiin uudestaan mahdollisimman nopeasti. Siellä oli vesiletkut, joilla pestiin suomut ja vedet patopinnasta pois. Sinä aikana kun me kalastettiin, niin 38 kappaletta oli netto nousu. Mutta sehän ei tietenkään tarkkaan pidä paikkaansa, että on sitä voinu mennä enempiki ohi, että eihän välttämättä kaikki mikkä tuli sen mittarin läpi, niin sinne uinu. Mutta todettiin, että kyllä toimii kalaporras. Painoltaan kalat oli semmosia, siinä seittämän kilon hujakoilla saattais keskipaino olla. Paljon yli kymmenkilosia ei ollu, mutta ei juuri viittä kiloa pienempiäkään sitte – tasakokosta kalaa oli tuo partti mikä sattu.

Toinen kalanpyydystys porukalla tapahtui sitte aika loppuvaiheessa, kun sisäänajotunnelien jälkilouhintoja tehtiin, elikkä niin sanottuja pahkoja louhittiin. Louhinta oli lähellä konesalin suuta, elikkä kalatien alueella. Sieltä oli lähimaisemat sitte tyhjättävä ihmisistä pois ja myös se vahtiki. Me oli organisoitu sillä tavalla, että annettiin ampuhälytys, ja kun sieltä kalavahit lähti ja muut sivulliset häipy, niin sitte mentiin atrimen kanssa levähdysaltaalle ja pisteltiin sieltä tarpeellinen määrä lohia. Meillä oli työkalulaatikko siinä kalatien suulla sisääntulotunnelissa. Pantiin lohet lootaan ja sitten putsattiin jäljet siitä ja sitte ammuttiin. Ammun jälkeen laatikko hiiapilla auton lavalle ja sieltä pois...Kyllä siellä hyvin monenlaista pyyntihommaa oli.

Kalaportaassa kiinnosti se, että miten lohi sieltä menee ja kun siinä oli silta kalatien päällä ja siitä näkyi useampiakin näitä portaita. Minä yritin siinä nähdä, että

milloin se menee, kävin välillä kattomassa laskurissa, niin taas on pyörähtäny laskuri, mutta kalaa minä en ole nähnyt. Vesi meni kalatiessä aika paksuna, ei kuohuna, vaan oli semmosta tiukkaa vettä. Se niinku kaatu aina niistä pykälästä toiseen. Lohi menee niin salaa siitä, että en minä yhtään kertaa nähny menijää... lepoaltaassa sitte vasta näin. Mittari kyllä pyörähti, että menny taas oli.

Kun tuli tulvaluukun aukaisuja lohen nousun aikaan, elikkä kun jouduttiin tulva-aukoista laskemaan vettä, niin silloinhan lohi nousi tulvakanavaa myöten. Sitten luukku suljettiin, niin kalat joutu laskettelemaan veden mukana alas. Siellä oli lätäköitä eri syvyisiä ja kokoisia joihin jäi paljon lohia. Ainakin kaksi kertaa oli tämmöinen tapaus siinä. Ensimmäisellä kertaa venäläiset oli jotenki vähän niinku jälkisytytyksellä, että sinne jäi meille paljon kalastettavaa sinne. Lätäköt tyhjennettiin lohista, mutta sitte ne hoksi sen, että nehän tulivat semmosen tankkiauton kanssa. Ja lipposivat suurimman osan kaloista tankkiautoon. Mutta eihän ne sitte läheskään kaikkia, että sieltähän sai monen päivän ajan niistä lätäköistä kaloja. Piiloutuivat johonki kiven koloon, niin usiana päivänä sai lohia. Säily ne, katokko siinä oli sitä vettä kuitenki, elikkä ei ne ollu ihan ämpärin kokosia lätäkköjä. Vähitellen loppu virta sieltä padosta päin, kun se suletaan. Kyllähän ne siinä varmaan kahen kolmen päivän ajan pysy elossa. Kyllä siinä varmaan satoja kappaleita niitä oli. En jaksa muistaa, että mihin päin lähti venäläiset sen auton kanssa, veikö ne Nuorttiin vai veikö ne sinne parakkialueelle. Ne olivat muka kalanhoitajia.

8 VIIMEISET LOHET SUOMEN PUOLELTA

8.1 Olavi Kuosku (Nuortti)

Se on ollu sitä keisarin vallan aikaa. Kuoskulaisetki on käyneet pyytämässä Nuorttilla. Siellä oli ollu isä, ja Kenttämaan Eenokki, ne sitä muisteli. Nehän oli saaneet yhestä apajasta 72 lohta kerralla. Siitä Ranniskonelosta, rajan toiselta puolen, oli saaneet lohet. Eenokki sano, kun ne miehissä veti sen inan rantaan, niin osan piti mennä sinne jokeen, polokemaan sitä inan alapaulaa, että lohet ei mene sieltä alta, kun toiset ottivat inan mukasta lohia pois. He seisot joessa, ja painot sitä alapaulaa pohojaan. Ne 72 oli oikeita lohia, ja pikkusia oli vielä päälle. Siellähän on ollu yli kahenkymmenen kilon lohtaki. Keväällä hangen aikaan oli poroilla vieneet veneet Sotajokheen valhmiiksi. Täältä toisella veneellä menivät Vouhtuun, että ei tartte Taipaleen yli vetää veneitä. Sillon ne on saaneet paljon lohia, nehän on pitäny suolata sinne Nuorttin varteen. Olikohan se sama kerta, kun ne sai paljon lohia. Ne oli suolanneet lohia sinne Saukkosuvannolle, ja kivillä peittäneet astiat, mutta karhu oli löytänny ne ja kaivannu. Karhu oli syönny niitä suolalohia. Se oli vielä lumen aikanaki se karhu siellä. Isä sano, että siitä oli

vankka poloku jokeen, kun se oli käyny juomassa, kun joessa oli ollu sula. Sitä oli tieten janottanu. Semmosta se on ollu ne ajat, jotka ei koskaan enään palaa.

Vuodesta 1957 lähtien olin sitten kuus kesää yhtämittaa. Leunun kans olin 1957 kesänä. Sillon sai vielä harrilauvalla pyytää, sillähän sitä sai paljon kalaa. Se oli kaikkein paras pyyvys, mitä siellä koskaan on ollutkaan. Se oli kaikkein paras saalis, mitä Leunun kans saatiin. Siinäki kuvassa missä Leunu, ja Niemi Armas on, siinä veneen pohjassa, on ainaki 100 kiloa kalaa. Meillä oli monta 30 kilon astiaa. Satoja kiloja kuitenki. Ei tuossa kuvassa ole kaikki, siinä on vain yksi reissu siitä asennosta kun käytiin. Mehän pyyvettiin sinä päivänä paljonki. Me ei Leunun kans oltu kuin vähän aikaa, aamupäivällä vejettiin harrilautaa. Niemi Armas tuli siihen ja ihmetteli, että millä te ootta saanu nuo kalat. Armas ei tienny sitä harrilautaa ollenkaan. Sillä oli vain vapoja veneen perässä ja perhosti niillä vavoilla. Sitten me laitoimma Armaalleki harrilauvan, niin se alako Armaski saamaan sitä kalaa. Siinä oli enimmäkseen tammakoja, kyllä siellä oli jonku verran harrijaki välissä, mutta tammakoja. Ne oli isoja ne kalat sillon, oikeastaan sitä pientä tammakkoa ei ollut taikka niitä ei saanu. Minä en tiijä, eikö ne pysyny niissä perhoissa kiinni. Meillä oli aika isokoukkuset ne perhot sen takia juuri, että pikku kalaa ei tullu. Harrilauvassa oli toistakymmentä perhoa, oliskohan viitisentoista ollu. Harrilauta vejettiin maalle, eihän siellä koskissa yksin pärjänny. Siima vejettin aina pitkin rantaa, että sai maalta sitten. Leunulla oli lyhytvartinen haavi, sillä aina koukki sieltä ne kalat. Paljohan siitä pääsi irtikki niitä kaloja, kun saatto olla kymmenessäki perhossa yhtäaikaa kala kiinni.

Se oli 1957 syksy, että lohen kutuaika olis ollu. Leunun kans tultiin jokia ylös, siinä Vitta-apajansuvannolla. Minä keulasta sauvoin. Työnsin sauvomella pohjasta, niin kala oli aivan veneen vieressä. Se oli varmaasti kutemassa siinä, kun sauvoin osu kalaan, tai aivan siihen viereen. Se potkas ensin siihen sauvoimeen. Se meuraus oli kyllä niin iso, sen täyty olla varmaan yli kymmenkilonen kala. Me päättelimmä sillon, että se oli lohi. Ei siellä muuta niin isoa kalaa voi olla. Ei me yritettykkään saaha sitä, mutta näimmä selvästi. Sen ainuan kerran olen nähny lohen. Alatalon Eino ja Alaraudanjoen Velu olivat siellä kalan pyyvössä. Ne sanot näkevänsä sen, ne oli pyytäneet sitä kalaa pitkän matkaa. Kala oli menny jonku rytöläjän alle ja kavonnu siihen. Ne sanot, että se oli toistakymmenkilonen lohi. Se oli ylempänä Sotajoensuussa se kala. Ei ollu Velu ja Einokaan saannu sitä, se meni heillä hukkaan. Ei ne nähäny sen perästä sitä.

Mettopalon kämpän ovipielessä, vuorilauvassa on mitta, kun ei ollu semmosta puntaria mikä olis näyttäny oikialla lailla. Kaukon kans me saatiin se toinen. Toinen oli 72 senttiä, ja toinen 72,5 senttiä pitkä. Ne oli vielä molemmat mätikaloja, kyllä ne varmaanki ainaki viis kiloa paino. Se oli joku kalamies jättäny sinne kämpälle kalapuntarin. Ne ei ole mitään varmoja puntareita, mutta se näytti yli

viittä kiloa ja meillä oli vielä perkattuna sillon se kala. Marjalan Riston kans me saimma toisen samanlaisen. Se oli puolta senttiä lyhyempi sitä, minkä Kauko sai siitä suvannosta. Ne jotaki taimenta olit, ei ne aivan semmosta tammakkoa ollu mitä ne noista ojista saa. Se oli erinäköstä kalaa mitä on Nuorttin tammakko. Se kala oli taimenen näkönen, tasapyrstönen ja paremminki paksu kala, että pituuven nähen sillä on sitä ympärysmittaa paljon, enempi mitä tavallisella tammakolla. Se oli tumma päältä. Ei se ollu niin kuin lohi.

Nuorttin suutareista puhuttiin ennen paljonki, mutta se on ollu ennen sotaa se suutariaika. Kyllä me yhtenä kesänä saatiin kaksi semmosta, että ne oli niitä suutareita. Minä sen toisen suolasin ja toin kotia. Minä näytin sitä täälläki, ja nuo vanhat miehet sanot, että se on suutari. Ei ne ainakaan kahta kiloa enempää painannu, että mieluummin alle kaks kiloa. Se oli kyllä lohen mallinen, koukkuleuka, niin kuin kojomallaki olis. Ne oli niin kuin lohet, mutta pienet vain. Niin kuin kojamo on, mutta pienempi kokonen. Se oli lohen värinenki semmonen vähän hopian värinen. Eikä niitä pilikkoja ollu ollenkaan. Kyllä mulla on semmonen käsitys, että aivan tavallinen lohi, mutta se on vain keskenkasvunen. Suutariksi ne niitä ennen sanot. Minusta vielä hoikkasempi, mutta tietenki se oli hoikkanen, kun se ei ollu täyskasvunen. Se oli kesä, kun sain ne kalat. Se saatto olla heinäkuu tai elokuu, luultavasti se oli elokuuta. En minä ole muuta nähnykkään kuin ne kaks. Samana kesänä, vaikka lie sama päiväki, me saatiin Ylimmäisen Hirvashauvan alapuolelta, siitä Multakosken niskasta. Se on ollu 1950–1960-lukujen vaihteessa, jonaki niinä vuotena.

8.2 Matti Huru (Lutto)

Vuonna 1964, elokuussa, se oli kolme ja puolikilonen mätikala. Silloin en saanut enää yhtään kojamoa, sinä vuonna. Merkittyjä oli ne, nyt loppuaikana kaikki. Yksi merkki oli semmonen, että oli pyrstön yläpuolelle vedetty nahkaan polttomerkki. Se oli semmonen kolme senttiä pitkä viiva, pitkin sitä keskikohtaa pyrstöä. Sitä en muista kummalla puolelle se oli, mutta se oli selvästi merkattu, kun niitä ei ollut mikään peto... eikä peto yleensä sieltä pyrstöstä otakkaan, että se ottaa täältä vähän edempää. Sitä kolmen viivan merkkiä oli, mutta väriä minä en muista niistä, kun se ei tietenkään minua niin kiinnostanut se merkkihomma, kun se saalis oli paremmin joka kiinnosti.

8.3 Kauko Mannermaa (Lutto)

Jos minä hyppään niin pitkälle, että vuoteen 1964. Se oli viimeinen kesä kun lohi nousi näihin kumpaankaan, Luttoon ja Suomuun, koska Tuuloman voimalaitos

sulki joen. Mutta silloin vielä nousi. Minä olin lääkintöneuvos Leskisen ja hänen rouvansa kanssa ja minun vaimo oli mukana. Mentiin Suomujoelle. Sanottiin tosiaan siniseksi nivaksi sitä, tai siinä oli aika tiukka virta. Minä näin pohjalla, että siellä on lohia ja aloin heittelemään. Koukkasin niitä monta ja otin filmillekin, filmasin niitä. Muistan vielä sen uistimen, se oli Professori-uistin millä minä sain kuusi lohta, silloin yön aikana, aivan samasta paikasta kaikki. Se oli jo vähän niinku kutuhommaa, oli vihasia ne lohet, niin ne otti silloin hyvin. Se on Muorravaarakan suun alapuolella tämä paikka, noin kilometrin Muorravaarakan suusta Suomua alaspäin. Sen jälkeen olen saanut siitä samasta paikasta taimenta.

Ja ne oli siinä kahesta kolmeen kiloon suurinpiirtein se keskipaino. Pisin jonka minä olen mitannut oli 97 senttiä ja se oli siinä minun kiven kohalla. Olin vaimon kanssa silloin ja me mitattiin se kala. Mutta ne oli yleensä semmosia aika laihoja, pitkänomasia ne lohet Lutossa, ei ne ollu niiku Tenossa – pyöreitä.

Minä olen melko varma, että vuoden 1964 jälkeen ei ole noussut yhtään lohta Suomuun eikä Luttoonkaan, en ole ainakaan kuullut, että kukaan olisi saanut. Kyllä jälkeenpäin sanoivat, että ovat niin ja niin monta lohta saaneet, mutta ne on olleet taimenia – ne ei ole tunteneet kalaa.

Mulla on menny muisti niin huonoksi, että en muista yksityiskohtia niin tarkoin. Mutta nämä alut, uskoisin, niin että se ensimmäinen reissu oli vuonna 1938. Vuonna 1949 oli ensimmäiset lohet, mitkä nousi ja vuonna 1964 oli viimeiset. Minä olen sattunut molemmilla kertaa, niinko päätöspisteisiin...joo... viimeisenä lupapäivänä (9.9.1964) olin ja silloin sain kuus lohta.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Ala-Louko, M. 1972: Tutkielma järjestyksen pidosta Ylä-Tuuloman voimalaitostyömaalla – Tutkielma, Poliisikoulun alipäällystökurssi, järjestyspoliisipalvelus, Espoo. 16 s. + liitteet.

Mattsson J. 1988: Luton lohet. – Työraportti, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos/ Tenojoen tutkimusasema, Utsjoki. 35 s.

Ojanperä, S.1993: Kirje Jarmo Pautamolle. – Jarmo Pautamon hallussa.

Pautamo, J. 1991: Luttojoen vesistön vaelluskalakannat ennen ja nyt. – Lopputyö, Evon metsäoppilaitos, Lammi. 21 s.

Popov, N. G. 1993 (Suullinen tieto): Esitelmä Suomalais-venäläisen rajavesistökomission asiantuntijakokouksessa 1.12.1993 Tuulomajoen vesistön kalataloudellisista tutkimuksista (Murmanrybvod, Murmansk).

Pulliainen, M. 1991: Entisaikojen kalastus Nuorttijoella. – Työraportti, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos/ Tenojoen tutkimusasema, Utsjoki. 32 s.

Sharov, A., Zubchenko, A. & Kuzmin, O. 1990: Atlantic salmon of the River Tuloma as the index salmon stock of Barent sea basin. – ICES. C.M. Working paper. NASWG n: 8.

Haastattelut

Haastattelunauhojen säilytyspaikka on Riista- ja kalatalouden tutkimuskeskuksen Tenojoen tutkimusasema, Utsjoki.

Haastattelijat Jorma Ollila, Maija Pulliainen ja Jarmo Pautamo. (Haastattelupäivämäärät suluissa.)

Luttojoki

Alakahrakuusi, Mauno s. 1933 (26.11.1993)
Hirvasvuopio, Jussi, s.1909 (10.2.1992)
Huhtamella, Antti, s. 1907) (20.5.1994)
Huru, Matti, s. 1925 (26.10.1988, 24.1.1994, 20.3.1994)

Huru, Niilo, s. 1919 (15.12.1987, 20.3.1994, 11.4.1994)
Kivioja, Pertti, s. 1920 (8.12.1992)
Lokka, Antti, s. 1914 (11.12.1992)
Mannermaa, Kauko, s.1913 (8.12.1992)
Mannermaa, Timo, s. 1935 (16.2.1994)
Mannermaa, Veli, s. 1924 (20.11.1992)
Mursula, Juho, s. 1926 (12.4.1994)
Nikodeemus, Niilo, s. 1915 (10.2.1992)
Paarman, Akseli, s. 1904 (9.12.1992)
Raasakka, Eelis, s. 1913 (19.5.1994)
Siivikko, Mauri, s. 1936 (15.12.1992)
Suutari, Veikko, s. 1926 (10.11.1993)
Sverloff, Matti, s. 1924 (18.1.1994, 24.3.1994)
Talosela, Lasse, s. 1930 (24.11.1992)
Tuunainen, Pekka, s. 1941 (17.2.1994)

Nuorttijoki

Alatalo, Pekka, s. 1903 (14.5.1991)
Halonen, Sauli, s. 1916 (4.4.1991)
Kilpelä, Kaaleppi, s. 1908 (9.4.1991)
Kuosku, Olavi, s. 1931 (27.7.1995, 18.9.1995)
Lakela, Matti, s. 1919 (12.4.1991, 21.5.1995)
Ollila, Pauli, s. 1917 (22.3.1991)
Yrjänheikki, Taimi, s. 1918 (17.4.1991, 24.5.1995, 25.8.1995)

Painetut lähteet

Anon. 1990: Tenojoen moninaiskäyttösuunnitelma. – Ympäristöministerio, ympäristönsuojeluosasto. Selvitys 83. 107 s.

Aikio, S. 1992: Olbmot ovdal min. – Girjegiisá oy Vaasa. 250 s.

Ekholm, M. 1992: Suomen vesistöalueet. – Vesi- ja ympäristöhallinnon julkaisuja sarja A 126:163.

Erkinaro, J. 1995: The age structure and distribution of Atlantic salmon parr, Salmo salar.L., in small tributaries and main stems of the subarctic River Teno, northern Finland. – Ecology of Freshwater Fish 4:53–61.

Erkinaro, J., Shustov, Yu. & Niemelä, E. 1995: Enchanced growth and feeding rate in Atlantic salmon parr occupying a lacustrine habitat in River Utsjoki, northern Scandinavia. – Journal of Fish Biology 47:1096–1098.

Fellman, J. 1980: Poimintoja muistiinpanoista Lapissa. – WSOY, Porvoo. 3.p. 328 s.

Itkonen, T .I. 1991: Lapin Matkani. – WSOY, Porvoo. 304 s.

Itkonen, T. I. 1948: Suomen lappalaiset vuoteen 1945. Osa I. – WSOY, Porvoo. 589 s.

Keltikangas, V. 1977: Seitsemän tuntia erämaata ja muita kertomuksia. – WSOY, Porvoo. 292 s.

Koli, L. 1990: Suomen kalat. – WSOY, Porvoo. 357 s.

Lokka, S. 1993: Murmannin suomalaiset. – Kulttuuri Fondi, Murmansk. 478 s.

Nickul, K. 1970: Saamelaiset kansana ja kansalaisina. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 324 s.

Ojanperä, S. 1967: Ne Suomun 13 lohta. – Urheilukalastus 2:4–5.

Wallenius, K. M. 1951: Vanhat kalajumalat. – Otava, Helsinki. 288 s.

VALOKUVALIITE

Valokuva 1. Timo Mannermaan Lutosta 1950-luvun puolivälissä saamia lohia, joiden pyrstöihin oli lovettu merkki. Timo Mannermaan valokuva-arkisto.

Valokuva 2. Veli Mannermaa (vas.), Kauko Mannermaa ja vuorineuvos Railo sekä Lutosta v. 1956 saatu lohi. Veli Mannermaan valokuva-arkisto.

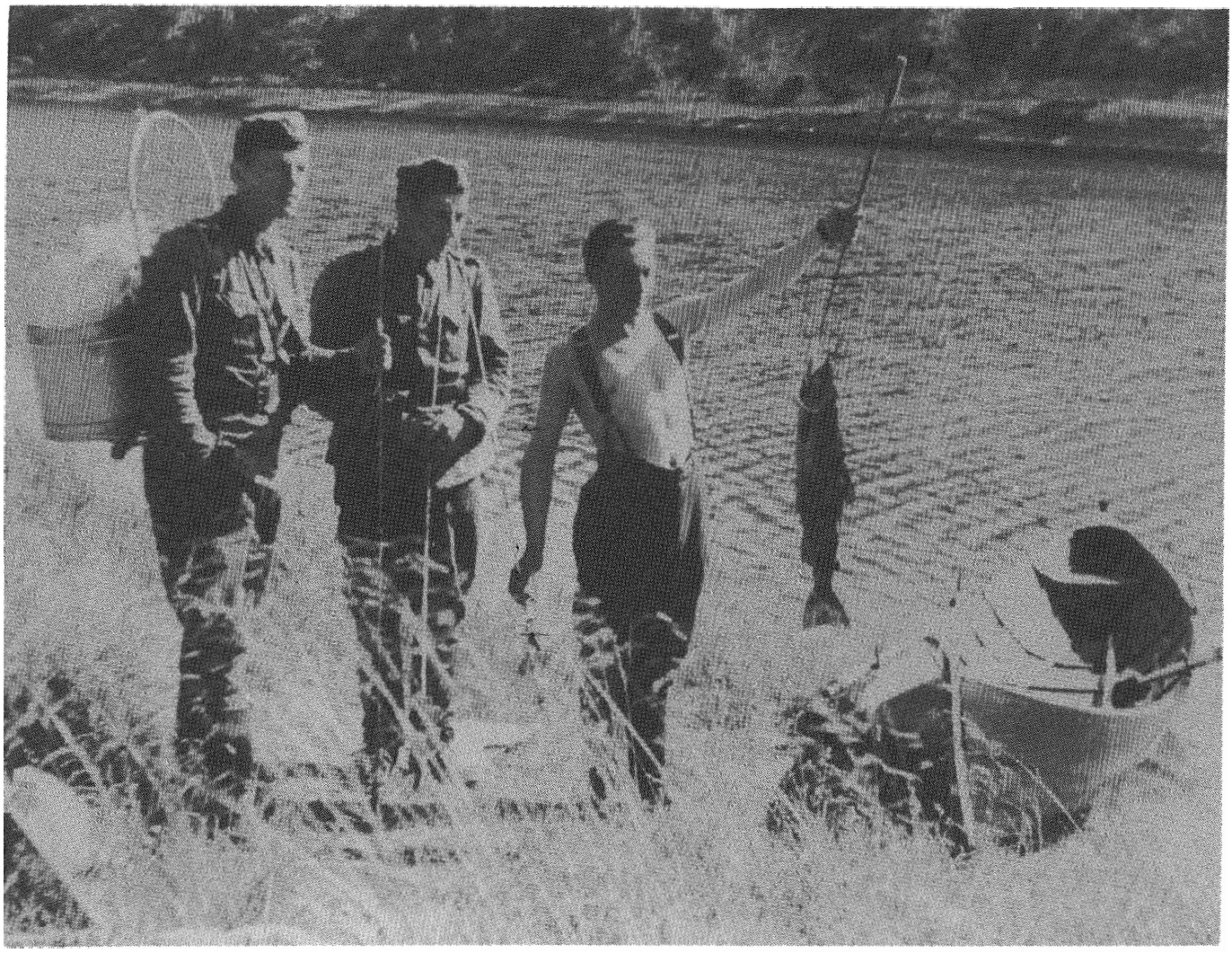

Valokuva 3. Mauno Alakahrakuusen Lutosta pyytämä lohi. Kuva 1950-luvun lopulta. Mauno Alakahrakuusen valokuva-arkisto.

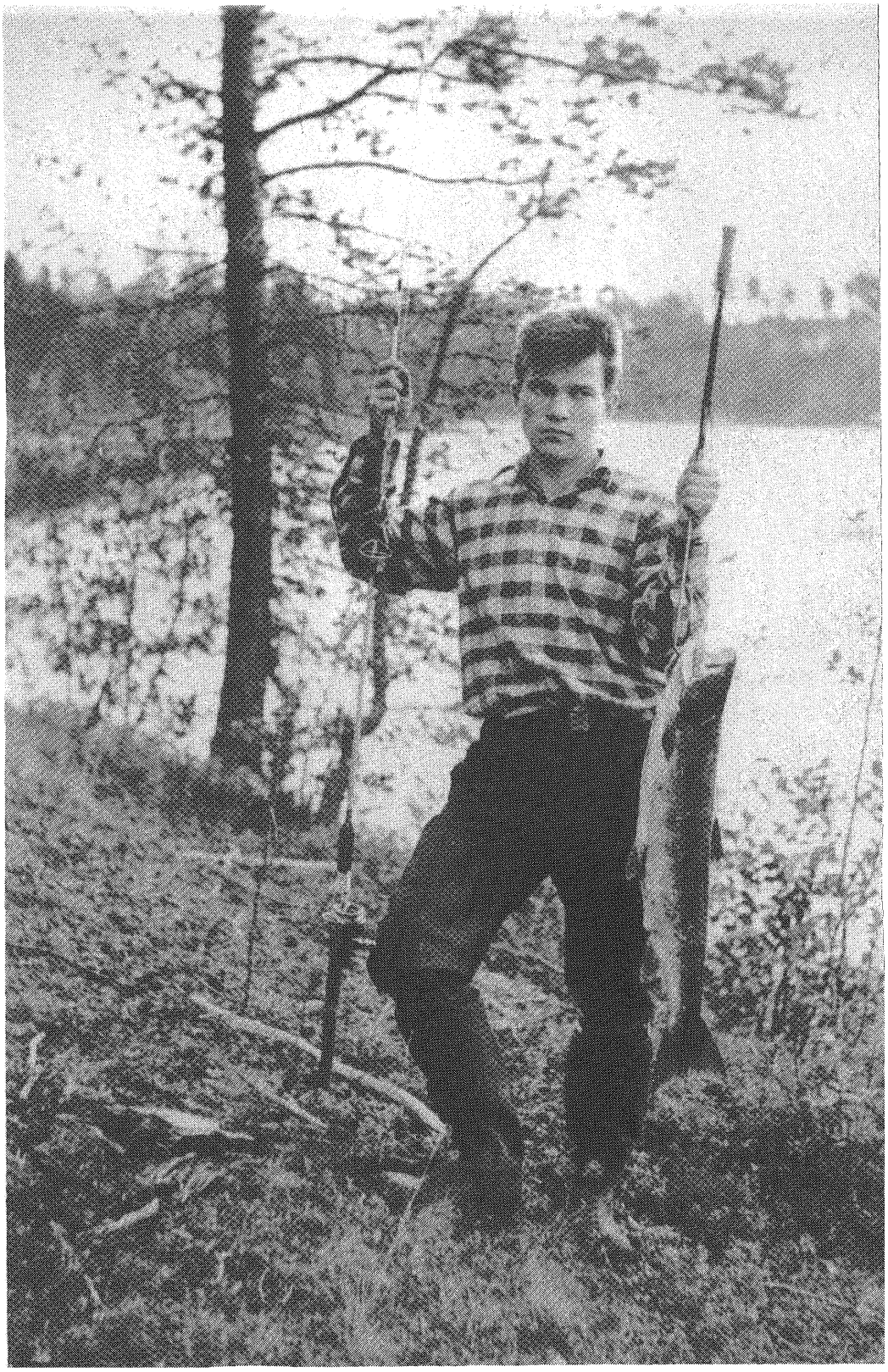

Valokuva 4. Aivan Lutto- ja Suomujokien yhtymäkohdan alapuolelta v. 1958 saatu lohi, jota esittelee Kari Mannermaa. Lohi painoi 3–4 kg. Kauko Mannermaan valokuva-arkisto.

HENKILÖT, JOITA V. 1987–1995 HAASTATELTIIN LUTTO- JA NUORTTIJOKIEN ENTISESTÄ LOHENKA-LASTUKSESTA

Haastattelijoina Jorma Ollila, Maija Pulliainen ja Jarmo Pautamo. (Haastattelupäivämäärät suluissa.)

Luttojoki

Alakahrakuusi, Mauno s. 1933 (26.11.1993)
Fofanoff, Olli s. 1913 (24.3.1994)
Hirvasvuopio, Antti s. 1914 (10.2.1992)
Hirvasvuopio, Jussi s.1909 (10.2.1992)
Huhtamella, Antti s. 1907 (20.5.1994)
Huru, Matti s. 1925 (26.10.1988, 24.1.1994 ja 20.3.1994)
Huru, Niilo s. 1919 (15.12.1987, 20.3.1994 ja 11.4.1994)
Kivioja, Pertti s. 1920 (8.12.1992)
Lokka, Antti s. 1914), eläkeläinen (11.12.1992)
Magga, Tuomas s. 1929(10.2.1992)
Mannermaa, Kauko s.1913 (8.12.1992)
Mannermaa, Timo (s. 1935 (16.2.1994)
Mannermaa, Veli s. 1924 (20.11.1992)
Mursula, Juho s. 1926 (12.4.1994)
Nikodeemus, Niilo s. 1915 (10.2.1992)
Paarman, Akseli s. 1904 (9.12.1992)
Palonoja, Niila s. 1918 (10.2.1992)
Porsanger, Niilo s.1923 (2.12.1992)
Raasakka, Eelis s. 1913 (19.5.1994)
Siivikko, Mauri s. 1936 (15.12.1992)
Suutari, Veikko s. 1926 (10.11.1993)
Sverloff, Matti s. 1924 (18.1.1994, 24.3.1994)
Talosela, Lasse s. 1930 (24.11.1992)
Tuunainen, Pekka s. 1941 (17.2.1994)

Nuorttijoki

Alatalo, Eino s.1930 (14.5.1991)
Alatalo, Pekka s. 1903 (14.5.1991)
Halonen, Aarne s. 1926 (19.7.1995 ja 25.8.1995)
Halonen, Sauli s. 1916 (4.4.1991)
Hannula, Kauko s. 1931 (27.7.1995 ja 30.8.1995)
Hautajärvi, Oiva s. 1938 (17.8.1995 ja 18.9.1995)
Heikkinen, Antero s.1926 (17.8.1995 ja 18.9.1995)
Heikkinen, Kauko s. 1934 (17.8.1995 ja 18.9.1995)
Jokela, Johannes s.1927 (25.4.1991)
Jokela, Tilta s. 1920 (17.4.1991)
Kakkinen, Heikki s. 1924 (8.5.1991 ja 25.5.1995)
Katajisalo, Reino s. 1922 (25.4.1991)
Kesälahti, Urpo s. 1931 (14.7.1995, 24.8.1995 ja kirje 1.10.1995)
Kilpelä, Kaaleppi s. 1908 (9.4.1991)
Kuosku, Olavi(s. 1931 (27.7.1995 ja 18.9.1995)
Lakela, Matti s. 1919 (12.4.1991 ja 21.5.1995)
Leskisenoja, Voitto s. 1932 (2.8.1995 ja 1.10.1995)
Luiro, Aaro s. 1931 (16.8.1995 ja 4.9.1995)
Luiro, Veikko s. 1922 (17.7.1995 ja 16.8.1995)
Mukkala, Heino s. 1935 (2.8.1995 ja 1.10.1995)
Mukkala, Onni s. 1911 (4.4.1991)
Nousu, Aatos s. 1926 (8.5.1991, 12.7.1995 ja 4.9.1995)
Nousu, Hannu s. 1928 (8.5.1991, 14.7.1995 ja 24.8.1995)
Nousu, Mikko s. 1927 (25.7.1995 ja 25.8.1995)
Ollila, Pauli s. 1917 (22.3.1991)
Pulliainen, Eino s.1931 (18.7.1995)
Pulska, Teuvo s. 1932 (25.7.1995 ja 30.8.1995)
Tervasmäki, Ahti s. 1910 (28.5.1991)
Vitikka, Aarre s. 1925 (22.4.1991)
Yrjänheikki, Taimi s. 1918 (17.4.1991, 24.5.1995 ja 25.8.1995)
Yrjänheikki, Uuno s. 1920 (22.5.1991)

Aiemmin ilmestyneet Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut

Sarja A

No 1 Ruhkanen, Marja, Sahlberg, Sari & Kallonen, Seppo 1992: Suojellut metsät valtionmailla vuonna 1991. 90 s.

No 2 Ravela, Heikki (toim.) 1992: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1.1.1991–30.4.1992. 30 s.

No 3 Lindholm, Tapio & Tuominen, Seppo 1993: Metsien puuston luonnontilaisuuden arviointi. 40 s. 2. painos 37 s.

No 4 Hokkanen, Tatu & Ruhkanen, Marja 1992: Lintukuolemien vaikutus ruokki- ja tiirakantoihin Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa vuonna 1992. 47 s. 2. painos 1994.

No 5 Vauramo, Anu 1993: Korteniemen metsänvartijatila. 75 s.

No 6 Hario, Martti & Jokinen, Markku 1993: Selkälokkitutkimus Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa vuonna 1992. 16 s.

No 7 Seppä, Heikki, Lindholm, Tapio & Vasander, Harri 1993: Metsäojitettujen soiden luonnontilan palauttaminen. 80 s. 2. painos 1994.

No 8 Kurikka, Tuula & Lehtonen, Tanja 1993: Koloveden kansallispuiston kasvillisuus. 39 s.

No 9 Leinonen, Reima 1993: Hiidenportin kansallispuiston, Porkkasalon ja Mustavaaran–Toivonsuon perhosinventointi vuonna 1992. 75 s.

No 10 Oulasvirta, Panu & Leinikki, Jouni 1993: Tammisaaren kansallispuiston vedenalaisen luonnon kartoitus. Osa I. 92 s.

No 11 Kouki, Jari 1993: Luonnon monimuotoisuus valtion metsissä – katsaus ekologisiin tutkimustarpeisiin ja suojelun mahdollisuuksiin. 88 s. 2. painos 1996.

No 12 Potinkara, Oiva 1993: Suomun suurilta saloilta. 2. painos 141 s. 1996.

No 13 Inkinen, Matti & Peura, Pekka 1993: Kansallispuistojen jätehuolto. Loppuraportti 15 kansallispuiston jätehuollon järjestämisestä ja strategioiden suunnittelusta. 38 s. 2. painos 1994.

No 14 Toivonen, Heikki & Leivo, Anneli 1993: Kasvillisuuskartoituksessa käytettävä kasvillisuus- ja kasvupaikkaluokitus. Kokeiluversio. 96 s. 2. painos 1994. 3. painos 1997.

No 15 Järvi-Espoon Eräpartiolaiset ry. 1993: Nuuskinta '93. Retkeily Nuuksiossa. 80 s.

No 16 Arponen, Aki 1993: Inarin hautuumaasaaret. 38 s.

No 17 Hokkanen, Tatu & Hokkanen, Marja 1993: Ruokin ja selkälokin vuoden 1993 pesintä ja pitkäaikainen kannankehitys Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa. 36 s.

No 18 Sulkava, Risto, Eronen, Päivi & Storrank, Bo 1994: Liito-oravan esiintyminen Helvetinjärven ja Liesjärven kansallispuistoissa sekä ympäröivillä valtionmailla 1993. 29 s.

No 19 Haapasaari, Päivi 1994: Silakanpyytäjiä ja lohitalonpoikia – kalastusperinnettä Perämeren kansallispuistossa. 38 s.

No 20 Mäkelä, Jyrki 1994: Kuusamon Valtavaaran seudun maalinnusto – linnuston rakenne ja vuosivaihtelu vuosina 1988–1992. 52 s.

No 21 Karjalainen, Eeva 1994: Maaston kuluminen Seitsemisen kansallispuistossa. 68 s.

No 22 Laine, Sirkku 1994: Kaskeaminen Telkkämäen luonnonsuojelualueella. 32 s. 2. painos 1997

No 23 Mäkivuoti, Markku 1994: Perämeren kansallispuiston kiinteät muinaisjäännökset. 38 s.

No 24 Hanhela, Pentti 1994: Oulangan kansallispuiston tulvaniityt. 43 s.
No 25 Luontotutkimus Enviro Oy 1994: Päijänteen kansallispuiston kasvillisuus. 75 s.
No 26 Heinonen, Markku, Mikkola, Markku & Södersved, Jan 1994: Puurijärven – Isonsuon kansallispuiston luontoselvitys 1993. 89 s.
No 27 Hirvonen, Heikki 1994: Laajalahden pesivän vesi- ja rantalinnuston muutokset vuosina 1984 –1993. 36 s.
No 28 Lampolahti, Janne 1994: Euran Koskeljärven pesimälinnusto 1993. 42 s.
No 29 Vauramo, Anu 1994: Linnansaaren torppa. 106 s.
No 30 Peura, Pekka & Inkinen, Matti 1994: Lauhanvuoren ja Seitsemisen kansallispuistojen kävijät ja käyttö kesällä 1993. 51 s.
No 31 Ryttäri, Terhi & Tukia, Harri 1994: Fiskarsinmäen lehto- ja niittyalueen kasvillisuus ja hoito. 58 s.
No 32 Salo, Pertti & Nummela-Salo, Ulla 1994: Perämeren kansallispuiston kasvillisuus ja kasvisto. 98 s.
No 33 Eidsvik, Harold K. & Bibelriether, Hans B. 1994: Finland's Protected Areas – A Technical Assessment. 37 s. 3rd edition 1995. 40 s. 2. painos 1996.
No 34 Kauhanen, Olli 1994: Ulko-Tammio – jatkosodan linnake. 81 s.
No 35 Penttilä, Reijo 1994: Kainuun vanhojen metsien kääpälajisto. 60 s. 2. painos 1996.
No 36 Grahn, Tiina 1994: Puurijärvi–Isosuo – kansallispuisto kulttuurimaiseman keskellä. 32 s.
No 37 Saarinen, Jarkko 1995: Urho Kekkosen kansallispuiston retkeily-ympäristön viihtyvyys. 77 s.
No 38 Pihkala, Antti 1995: Perämeren kansallispuiston Ailinpietin kämpän restaurointi. 38 s.
No 39 Kuusinen, Mikko, Jääskeläinen, Kimmo, Kivistö, Laura, Kokko, Anna & Lommi, Sampsa 1995: Indikaattorijäkälien kartoitus Kainuussa. 24 s.
No 40 Sirén, Ari 1995: Jussarö – luotsi- ja kaivosyhteisö Tammisaaren ulkosaaristossa. 62 s. 2. painos v. 1997.
No 41 Oulasvirta, Panu & Leinikki, Jouni 1995: Tammisaaren saariston kansallispuiston vedenalaisen luonnon kartoitus. Osa II. 84 s.
No 42 Heinonen, Jouni 1995: Miten yleisö kokee Saaristomeren kansallispuiston ja Ystävyyden puiston opastuskeskusten näyttelyt. 71 s.
No 43 Raivio, Suvi (toim.) 1995: Talousmetsien luonnonsuojelu –yhteistutkimushankkeen väliraportti. 147 s. 2. painos 1996.
No 44 Vauramo, Anu 1995: Kämpiltä kelokyliin – Metsähallituksen suojellut rakennukset. 97 s.
No 45 Mikkola-Roos, Markku 1995: Lintuvesien kunnostus ja hoito. 100 s.
No 46 Nieminen, Sirpa 1995: Seitsemisen kansallispuiston Koveron perinnetilan kasvillisuus. 62 s.
No 47 Nironen, Markku & Soramäki, Jussi 1995: Marjovuoren luonnonsuojelualueen kasvillisuus. 66 s.
No 48 Aapala, Kaisu & Lindholm, Tapio 1995: Valtionmaiden suojellut suot. 155 s.
No 49 Leinikki, Jouni & Oulasvirta, Panu 1995: Perämeren kansallispuiston vedenalainen luonto. 86 s.
No 50 Miettinen, Mika 1995: Pilkkasiiven sekä muiden vesilintujen kanta ja poikueiden menestyminen Saaristomeren ulkosaaristossa 1992. 29 s.
No 51 Syrjänen, Kimmo 1995: Meriotakilokki Korppoon Jurmossa. 49 s.
No 52 Tynys, Tapio (toim.) 1995: Hammastunturin erämaa – luonto ja käyttö. 171 s. 2. painos v. 1997

No 53 Keränen, Saara, Heikkilä, Raimo & Lindholm, Tapio 1995: Kuhmon Teeri-Lososuon ja Suoniemensuon soidensuojelualueiden rajausten ekologinen arviointi. 50 s.

No 54 Lehikoinen, Esa & Aalto, Tapio 1996: Mynämäenlahden ja sen linnuston kehitys, nykytila ja merkitys. 74 s.

No 55 Kotiluoto, Riitta, Talvia, Outi & Toivonen, Heikki 1996: Helvetinjärven kansallispuiston kasvillisuus I. 99 s.

No 56 Suikki, Anneli 1996: Eräiden Mikkelin läänin soiden biotooppikartoitus. 96 s.

No 57 Järventausta, Kari 1996: Perhostutkimuksia eräillä Etelä-Suomen luonnonsuojelualueilla. Osa 1: Puurijärvi - Isosuo, Kurjenrahka, Torronsuo, Kurasmäki, Tammimäki ja Lenholm. 86 s.

No 58 Järventausta, Kari 1996: Perhostutkimuksia eräillä Etelä-Suomen luonnonsuojelualueilla. Osa 2: Nuuksio, Liesjärvi, Tervalamminsuo, Purinsuo, Tartlamminsuo, Luutasuo ja Luutaharju. 92 s.

No 59 Miettinen, Mika 1996: Saaristomeren kansallispuiston eteläosan ja eteläisen Selkämeren pesimälinnusto 1993. 42 s.

No 60 Kotiluoto, Riitta, Talvia, Outi & Toivonen, Heikki 1996: Torronsuon kansallispuiston kasvillisuus. 104 s.

No 61 Ylhäisi, Jussi & Nironen, Markku 1996: Päijänteen kansallispuiston virkistyskäyttö. 69 s.

No 62 Kutvonen, Harri 1996: Liesjärven kansallispuiston maaperägeologinen edustavuus. 71 s.

No 63 Pautamo, Jarmo 1996: Tuulomajoen vesistön lohi Kuolan koskista Luton latvoille. 45 s.

No 64 Pautamo Jarmo 1996: Lohenkalastus Lutto- ja Nuorttijoella – kalamiesten muisteluksia Koilliskairasta. 98 s. 2. painos v. 1997

No 65 Toivonen, Heikki, Jokinen, Ari ja Järvinen, Juha 1997: Tammimäen, Kurasmäen ja Nyynäisten lehtojensuojelualueiden kasvillisuus ja hoito. 64 s.

No 66 Jokinen, Jami 1997: Kurjenrahkan suunnitellun kansallispuiston kasvillisuus. 75 s.

No 67 Bonn, Thomas 1997: Tammisaaren saariston kansallispuiston kasvillisuus ja kasvisto. 90 s.

No 68 Miettinen, Mika, Stjernberg, Torsten ja Högmander, Jouko 1997: Saaristomeren kansallispuiston ja sen yhteistoiminta-alueen pesimälinnusto 1970- ja 1990-lukujen alussa. 106 s.

No 69 Potinkara, Oiva 1997: Erämaata ja koskien kohinaa. Ruunaan luonnonsuojelu- ja virkistysalueen historiaa. 139 s. 2. painos v. 1997.

No 70 Sihvonen, Pasi 1997: Linnansaaren kansallispuiston suurperhoset. 70 s.

No 71 Postila, Tapani 1997: Schuzwall – sodanaikainen puolustusasema Urho Kekkosen kansallispuistossa. 36 s.

No 72 Kimmo Kumpulainen, Pertti Itkonen, Anne Jäkäläniemi, Anneli Leivo, Ari Meriruoko ja Eero Tikkanen 1997: Pohjois-Suomen vanhojen metsien inventointimenetelmä. 109 s.

No 73 Kuokkanen, Panu 1997: Pinta-alan, maiseman ja habitaattirakenteen merkitys vanhojen metsien lintuyhteisöille. 38 s.

No 74 Kärkkäinen, Jari & Nironen, Markku 1997: Oulangan kansallispuiston Uudenniitynsuon luonnonhoitoalueen metsät ja niiden palohistoria. 48 s.

No 75 Teeriaho, Jari & Tolvanen, Petteri 1997: Murhisalon luonnon yleispiirteet. 114 s.

No 76 Teeriaho, Jari & Tolvanen, Petteri 1997: Ulvinsalon luonnonpuiston biotoopit ja kasvillisuus. 137 s.

No 77 Syrjänen, Kimmo 1997: Saaristomeren kansallispuiston sammalet. 94 s.

No 78 Kanerva, Tiina & Kemppainen, Eija (eds.) 1997: Conservation, monitoring and management of threatened vascular plants and their habitats – presentations from an Estonian and Finnish nature conservation seminar in Helsinki 17th–18th April, 1996. 105 p.

No 79 Keränen, Saara & Mäntylä, Minna 1997: Siikavaaran luonnonsuojelualueen kasvillisuus ja kasvisto. 74 s.

No 80 Miettinen, Mika (toim.) 1997: Seilin saariston luonto – yhteenveto kolmen vuosikymmenen tutkimuksista. 94 s.

No 81 Heikkilä, Hanna & Lindholm, Tapio (1997): Soiden ennallistamistutkimus vuosina 1987–1996. 75 s.

No 82 Kotiluoto, Riitta & Toivonen, Heikki 1997: Kaukokartoitusmenetelmät, kasvillisuuden tyypittely ja kuviokoko kasvillisuuskartoituksissa. 72 s.

Sarja B

No 1 Metsähallitus 1993: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Valtion omistamien luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat. 55 s.

No 2 Metsähallitus 1993: Kiinteiden muinaisjäännösten hoito-opas. 46 s.

No 3 Ruhkanen, Marja (toim.) 1993: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1992. 29 s.

No 4 Metsähallitus 1993: Laajalahden luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 34 s. 2. painos 1995.

No 5 Metsähallitus 1993: Koloveden kansallispuiston runkosuunnitelma. 52 s. 2. painos 1994.

No 6 Metsähallitus 1993: Telkkämäen luonnonsuojelualueen runkosuunnitelma. 46 s.

No 7 Peura, Pekka & Inkinen, Matti 1993: Kansallispuistojen jätehuolto. Jätehuolto-opas. 48 s.

No 8 Metsähallitus 1994: Punassuon soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 14 s.

No 9 Arkkitehtitoimisto Antti Pihkala 1994: Perämeren kansallispuisto. Rakentamisohjeet. 36 s.

No 10 Finnish Forest and Park Service 1994: Principles of protected area management. 48 s. 2. edition 1996.

No 11 Hokkanen, Marja (toim.) 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1993. 41 s.

No 12 Metsähallitus 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut 1972–30.6.1994. Forststyrelsens naturskyddspublikationer 1972–30.6.1994. 86 s.

No 13 Heikkilä, Hanna & Lindholm, Tapio 1994: Seitsemisen kansallispuiston ojitettujen soiden ennallistamissuunnitelma. 127 s.

No 14 Metsähallitus 1994: Vehoniemenharjun luonnonsuojelualueen luonnon- ja maisemanhoitosuunnitelma. 19 s.

No 15 Metsähallitus 1994: Perämeren kansallispuiston runkosuunnitelma. 42 s.

No 16 Kyöstilä, Maarit, Lindgren, Leif, Vasama, Arja & Wolff, Lili-Ann 1994: Luonto-oppaan opas. 96 s.

No 17 Metsähallitus 1994: Linnansaaren kansallispuiston runkosuunnitelma. 71 s.

No 18 Kaksonen, Sirpa (toim.) 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelun julkaisusarjat ja niihin kirjoittaminen. 54 s. 2. painos 1995.

No 19 Below, Antti 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tutkimus. 56 s.

No 20 Metsähallitus 1994: Ruunaan luonnonsuojelualueen runkosuunnitelma. 53 s.

No 21 Metsähallitus 1994: Saaristomeren kansallispuiston runkosuunnitelma. 64 s.
No 22 Metsähallitus 1994: Pisan luonnonsuojelualueen runkosuunnitelma. 36 s.
No 23 Hokkanen, Marja (toim.) 1995: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1994. 42 s.
No 24 Metsähallitus 1995: Langinkosken luonnonsuojelualueen runkosuunnitelma. 40 s.
No 25 Heikkilä, Hanna & Lindholm, Tapio 1995: Metsäojitettujen soiden ennallistamisopas. 101 s. 2. painos 1996
No 26 Alanen, Aulikki, Leivo, Anneli, Lindgren, Leif & Piri, Eino 1995: Lehtojen hoito-opas. 128 s. 2. painos 1996
No 27 Marjokorpi, Antti 1995: Linnansaaren kansallispuiston valkoselkätikka-alueiden hoitosuunnitelma. 71 s.
No 28 Metsähallitus 1996: Seitsemisen kansallispuiston runkosuunnitelma. 54 s.
No 29 Metsähallitus 1996: Seitsemisen kansallispuiston Koveron perinnetilan erityissuunnitelma. 37 s.
No 30 Nykänen, Riitta 1996: Oppimaan luonnonsuojelualueille. 76 s. 2. painos. 1997
No 31 Vauramo, Anu (toim.) 1996: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1995. 44 s.
No 32 Metsähallitus 1996: Hammastunturin erämaan hoito- ja käyttösuunnitelma. 72 s.
No 33 Metsähallitus 1996: Linnansaaren kansallispuiston Louhimaan kulttuurimaisema-alueen erityissuunnitelma. 40 s.
No 34 Hokkanen, Marja & Vauramo, Anu (Toim.) 1997: Metsähallituksen luonnonsuojelu. Vuosikertomus 1996
No 35 Isokääntö, Outi (toim.) 1997: Luonto-oppaan opas. 2. uudistettu painos. 96 s.
No 36 Metsähallitus 1997: Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut. Forststyrelsens naturskyddspblikationer 1.7.1994–31.12.1996
No 37 Metsähallitus 1997: Päijänteen kansallispuiston runkosuunnitelma. 39 s.